

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**11 EYLÜL OLAYINDAN SONRA
ABD-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ**

YI YUN CHEN

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTADOĞU VE AFRIKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

KASIM 2018

11 EYLÜL OLAYINDAN SONRA ABD-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Yi Yun CHEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTADOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KASIM 2018

YI YUN CHEN tarafından hazırlanan "11 Eylül Olayından Sonra ABD-Türkiye İlişkileri" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/ OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Ortadoğu Ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Canan Ateş EKŞİ

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

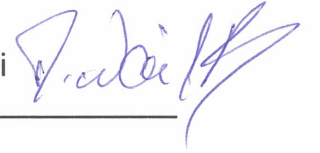
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN

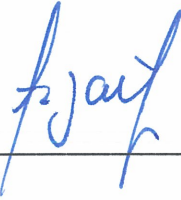
Uluslararası Güvenlik Bölümü, Polis Akademisi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 14.11.2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

陳藝云

YI YUN CHEN

14.11.2018

11 EYLÜL OLAYINDAN SONRA ABD-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Yi Yun CHEN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kasım 2018

ÖZET

Osmanlı Devleti döneminde ABD ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler daha çok ekonomik alanda gelişmiştir. 1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde iç politikada ve yabancı ülkelerle ilişkilerde sıkıntı yaşandığı için Atatürk batılılaşma reformları yapmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Atatürk'ün batılılaşma reformlarının başlamış olsa da Türkiye ve ABD arasında çok yakın ilişkiler kurulamamıştır, bunun sebebi Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Türkiye'nin savaş sonrasında denge politikası uygulamayı tercih etmesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetler Birliği dünyada iki süper güç olmuştur. Soğuk Savaş başlangıcında Türkiye'nin Sovyet Birliği'ne karşı olması ABD ve Türkiye arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir. 1960 yılından sonra ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler kötüleşmeye başlamıştır. 1962 yılında yaşanan "Küba Füze Krizi"nden sonra Türkiye, ABD'ye güvenmemeye başlamıştır. Aynı zamanda ABD-Türkiye arasında birçok olay ortaya çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse, Kıbrıs Sorunu, silah ambargosu ve haşhaş krizi. ABD-Türkiye ilişkileri 1985 yılından itibaren onarılmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de bir dizi terör saldırısı meydana gelmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin dış politikası değişmeye başlamıştır. ABD, Bush döneminde yeni güvenlik stratejisi ortaya koymuştur. Bu kapsamda teröre karşı savaş başlamıştır. Bu savaş, Afganistan ve Irak Savaşları sebeplerinin temelini oluşturmuştur. 11 Eylül olayından sonra Bush BOP'u ortaya koymuştur. 2002 yılında Türkiye'de AKP iktidara gelmiştir. AKP'nin en önemli politikalarından birisi "Komşularla Sıfır Sorun Politikası"dır. Bu politika ABD-Türkiye arasındaki ilişkileri etkilemiştir. Türkiye'ye göre komşularla iyi ilişkiler kurmak daha önemlidir. Bu yüzden TBMM 1 Mart Tezkeresi'ni reddedilmiştir. 1 Mart Tezkeresi Krizi, ABD-Türkiye arasındaki ilişkilerin olumsuz gitmesine neden olmuştur. 2009 yılında Obama iktidara geldikten sonra ABD-Türkiye ilişkileri iyileşmiştir. Çünkü ABD'ye göre Türkiye, ABD'nin önemli bir müttefiki niteliğindedir. 2010 yılında Arap Baharı ortaya çıkmıştır. 2011 yılında Suriye'de Arap Baharı tarafından etkilenen olaylar meydana gelmiştir. Bu olaylara karşı ABD ve Türkiye aynı tutumları sergilemiştir.

Bilim Kodu : 114108

Anahtar Kelimeler : ABD, Komşularla Sıfır Sorun Politikası, 1 Mart Tezkere, Arap Baharı

Sayfa Adedi : 89

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Canan ATEŞ

US-TURKEY RELATIONS AFTER 11 SEPTEMBER

(M.Sc. Thesis)

Yi Yun CHEN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

November 2018

ABSTRACT

The relations between the US and the Ottoman State tended to be more active in economical trade. As the Ottoman Empire government had trouble with domestic politics and foreign countries, the Republic of Turkey was founded by Mustafa Kemal Ataturk in 1923. Ataturk started a series of westernization. However, the relations between Turkey and the US were still not close despite the westernization reforms led by Ataturk in the Turkish Republic period. Since Turkey was a conquered nation in First World War, the Turkish government preferred to be neutral after war. After World War II, the US and the Soviet Union became two superpowers with profound economic and political differences. In the beginning of the Cold War, Turkey's opposition to the Soviet Union positively influenced the relationship between the US and Turkey. Nevertheless, the relations between the US and Turkey began to deteriorate after 1960. Due to the "Cuban Missile Crisis" which happened in 1962, Turkey began to distrust the US along with several incidents between two countries such as Cyprus Problem, arms embargo, and opium poppy crisis. The US-Turkey relations did not improve until 1985. On September 11, 2001, a series of terrorist attacks took place in the US which led to the changes in US foreign policy. The US president George Bush put forward a new security strategy in the period. For this, war against terrorism was conducted which also caused the Afghanistan War and Iraq War. After the September 11, BOP was conducted. In 2002, AKP was in charge of Turkish government. One of the most important policies of AKP was "Zero Problem Policy with Neighbors". This policy had affected relations between the US and Turkey since the priority of Turkish government was to gain positive relations with neighbor countries rather than the US. Thus, The Grand National Assembly of Turkey rejected the March 1 Memorandum. The rejection of March 1 Memorandum led to negative results of relations between the US and Turkey. The US-Turkey relations did not improve until Obama became the US president as the US declaimed that Turkey is one of its important allies. Shortly afterwards, Arab Spring occurred in 2010, some conflicts started showing up in Syria. The situation made the US and Turkey be on the same page toward Syria issue.

Science Code : 114108
Key Words : US, Zero Problem Policy with Neighbors, March 1 Memorandum, Arab Spring
Page Number : 89
Supervisor : Prof. Dr. Canan ATEŞ

TEŐEKKÖR

Araştırma sürecimde kıymetli tecrübeleri, yardımları ve katkılarıyla beni usanmaksızın yönlendiren, çalışmama ışık tutan değerli danışmanım Prof. Dr. Canan Ateş EKŞİ'ye müteőekkirimini sunarım. Ayrıca, ölkemden binlerce kilometre uzakta tez yazdığım zaman boyunca manevi desteğini benden hiç eksik etmeyen canım ailem ve özellikle arkadaşım Zeynep KÜÇÖK'e beni duygusal olarak motive ettikleri ve yanımda olduklarını her zaman hissettirdikleri için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
HARİTALARIN LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. 11 EYLÜL OLAYINDAN ÖNCE ABD-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ	5
2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde.....	5
2.1.1. ABD-Osmanlı İmparatorluğu İlişkilerinin Doğuşu	7
2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri	9
2.2. Birinci Dünya Savaşından Soğuk Savaş Dönemine Kadar ABD-Türkiye İlişkilerinde Değişim.....	11
2.3. Soğuk Savaş Döneminden 11 Eylül Olayına Kadar ABD-Türkiye İlişkileri.....	17
2.3.1. 1947-1964 Yılları Arasında ABD-Türkiye İlişkileri	18
2.3.2. 1964-1980 Yılları Arasında ABD-Türkiye İlişkileri	22
2.3.2.1. Kıbrıs sorunu ve Johnson mektubu.....	22
2.3.2.2. Haşhaş sorunu	23
2.3.2.3. Silah ambargosu.....	24
2.3.3. 1980-2001 Yılları Arasında ABD-Türkiye İlişkileri	26
2.3.3.1. SEİA.....	26
2.3.3.2. 12 Eylül döneminde	27
2.3.3.3. Soğuk Savaş sonrası.....	29

3. 11 EYLÜL OLAYININ ABD VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ	35
3.1. Genel Olarak 11 Eylül Olayı ve Uluslararası Toplumdan Gelen Tepkileri	35
3.1.1. 11 Eylül Olayından Sonra Uluslararası Toplumdan Gelen Tepkiler	36
3.2. 11 Eylül Olayından Sonra ABD'nin Dış Politikası.....	41
3.2.1. Bush Dönemi.....	41
3.2.1.1. Büyük Ortadoğu Projesi.....	44
3.2.1.1.1. Büyük Ortadoğu Projesi'nin doğuşu.....	44
3.2.1.1.2. Büyük Ortadoğu Projesi'nin hedefleri	45
3.2.1.1.3. Büyük Ortadoğu Projesi'nde yer alan ülkelerin durumu ..	46
3.2.1.1.4. Bilim adamların Büyük Ortadoğu Projesi'ne yönelik düşünceleri	48
3.2.3. Obama Dönemi	50
3.3. 11 Eylül Olayından Sonra Türkiye'nin Dış Politikası	55
4. 11 EYLÜL OLAYINDAN SONRA BAZI ÖNEMLİ GELİŞMELER BAĞLAMINDA ABD-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....	61
4.1. 2003 Irak Müdahalesi.....	61
4.1.1. Irak Müdahalesi.....	61
4.1.2. Irak Müdahalesinin ABD-Türkiye Arasındaki İlişkilerine Etkileri	66
4.2. İran Nükleer programı.....	69
4.2.1. ABD'nin İran Nükleer Programına Bakışı.....	71
4.2.2. Türkiye'nin İran Nükleer Programına Bakışı	72
4.3. Arap Baharı	73
5. SONUÇ	79
KAYNAKLAR	81
ÖZGEÇMİŞ	89

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. ABD-Osmanlı devlet arasındaki ikili ticaret. (ABD Doları bazından).....	8
Çizelge 3.1. 1998 yılından 2003 yılına kadar olan süreçte ABD’de gerçekleşen bir dizi terör saldırılarında hayatını kaybeden ABD’li vatandaşlar verisi	35
Çizelge 3.2. 2002, 2006 ve 2010 yıllarında Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi.....	43
Çizelge 3.3. Büyük Ortadoğu ülkelerinin farklı yöndeki indeks	47

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 1.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1798'den 1923'e kadarki sınır değişim haritası.....	6
Harita 2.1. Sevr Antlaşması'na göre, paylaşılan Osmanlı devleti toprakları.....	13

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABCFM	Amerikan Board of Commisiiioners of Foreign Missions
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
CNN	Cable News Network
çev.	Çeviren
ed.	Editör
ILSA	Iran Libya Sanctions Act
IMF	International Monetary Fund
INS	Göçmen ve Vatandaşlık Dairesi
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
SEİA	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UAEA	Uluslararası Atom Enerji Ajansı
UNMOVIC	United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission
UNSCOM	United Nations Special Commission
vb.	Ve Benzeri
WMD	Weapons of Mass Destruction
WPC	Wilson Prensipleri Cemiyeti

1. GİRİŞ

Nisan 2009 yılında ABD Başkanı Barack Obama'nın iktidara geldikten sonra resmi olarak ilk ziyaret ettiği ülke Türkiye olmuştur. ABD Başkanı Obama'nın tarihi Türkiye ziyaretini tüm gazeteler manşetten vermiştir: 'ortaklığımız model olsun', 'Ankara manifestosu', 'artık hepimiz değişmeliyiz', 'tarihi ve sıcak mesajlar', 'Türkiye ile yola çıkıyor', 'ailemde Müslüman var'. Türkiye'de 7 Nisan 2009 Salı günü tarihli gazetelerin tamamında ortak bir manşeti vardı artık: "Obama'nın ziyareti".¹ Buradan ABD-Türkiye ilişkilerinin yoğunlaşacağına mesajları çıkarılabilir. Türkiye, ABD için önemli bir mütteftir.

Bu çalışmada 11 Eylül olayı sonrası ABD-Türkiye arasındaki ilişkiler incelenecektir. Çalışmada üç bölüm bulunmaktadır. Çalışmanın ön kısmında Osmanlı Devleti'nden 11 Eylül saldırılarına kadarki ABD-Türkiye ilişkileri, ikinci bölüm 11 Eylül olayının ABD ve Türkiye'ye etkisi, son bölümde ise 11 Eylül saldırılarından sonra bazı önemli gelişmeler bağlamında ABD-Türkiye ilişkileri incelenecektir.

Türkiye, jeopolitik açıdan çok kilit bir noktada olduğu için uluslararası sahada da çok önemli bir yeri vardır. Dünya hegemonyası olduğu için ABD de uluslararası ilişkilerde başı çekmektedir. Bu sebeplerden ötürü ABD-Türkiye arasındaki ilişkileri ince elenip sık dokunmalı, ilişkilerin gidişatına dikkatli bir şekilde yoğunlaşılmalıdır.

ABD-Türkiye ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu zamanında başlamıştır. ABD, 1823 yılında "Monroe Doktrini"ni ortaya koymuştur. ABD, izolasyon politikası izlemiştir. Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun temel politikası denge kurma yönündedir. Bunun için Osmanlı zamanında ABD-Osmanlı ilişkileri daha çok ekonomik alanda ilerlemiştir. Bir de bu dönemde Osmanlı-ABD ilişkilerinde Amerikan'ın misyonerlik faaliyetleri önemli yer tutmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'ndayken Osmanlı İmparatorluğu denge politikası uyguladığı için Rusya ve İngiltere'ye karşı Almanya'yla iyi ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu Almanya içinde bulunan İttifak Devletleri'ne katılmıştır. Bu dönemde ABD ise, ilk zamanda tarafsızlık ilkesini uyguladığı için ne İtilaf Devletleri'ne ne

---

¹ Gezici, A. (2009). *Barack Obama Türkiye Konuşmaları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Karakutu Yayınları, 67

de İttifak Devletleri'ne katılmıştır. Fakat Almanya'nın ABD'nin gemisine saldırması sonucunda 1917 yılında ABD izolasyon politikası bırakıp İtilaf Devletleri'ne katılmaya karar vermiştir. Bunun için Osmanlı İmparatorluğu Almaya'nın baskı altında kaldığı için ABD ile diplomatik ilişkileri kesmek zorunda kalmıştır.

1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu hükümeti iç politikada ve yabancı ülkelerle arasında ilişkilerinde sıkıntı yaşadığı için Atatürk batılılaşma reformları yapmaya başlamıştır. Bunun için 1927 yılında Türkiye ve ABD yeni diplomatik ilişkileri kurmuştur.

1939 yılında İkinci Dünya Savaşı başladığında ne Türkiye Cumhuriyeti ne de ABD savaşa katılmak istemiştir. Türkiye ve ABD, savaştan uzak durmak istemeye rağmen 1941 yılında Pearl Harbor Saldırısı meydana gelmesi ABD'nin savaşta Müttefik Devletler tarafında yer almasına sebep olmuştur. ABD-Türkiye ilişkileri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iyileşmiştir. Çünkü Müttefik Devletler'den sadece ABD Türkiye'nin denge politikasına destek vermiş ve bu sayede Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya sızmasının önüne geçmek istemiştir. Bu durum Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerinin iyiye gitmesini sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetler Birliği arasında doğrudan savaş hali olmadığı için Soğuk Savaş Dönemi meydana gelmiştir. Bu dönemde genel olarak Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri üç döneme ayırıp inceleyebiliriz. Birinci dönem, 1947 yılında Truman Doktrini'nin ilanından 1964 yılında Johnson mektubuna kadar süren ve stratejik ittifakın kurulup, pekiştiği büyük yakınlık dönemidir; ikinci dönem, Johnson mektubundan 1980 askeri müdahalesine kadar devam eden ve çeşitli siyasi nedenlerden kaynaklanan uzaklaşma dönemidir; üçüncü dönem ise, 1980'den 2003 Irak krizine kadar uzanan ve temelde uluslararası sistem ve Türkiye'deki değişimlere dayanan yeniden yakınlaşma dönemidir.²

11 Eylül saldırılarından sonra ABD'yi Bush dönemi ve Obama dönemi şeklinde iki farklı döneme ayırabiliriz. Bush döneminde Bush Doktrini ortaya çıkmıştır. Bush Doktrini'ndeki en önemli iki nokta, serbest demokrasiyi savunmak ve terörizme karşı durmaktadır. Bush döneminde ABD tek taraflılık politikası uygulamıştır. Bush döneminden

---

² Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 65

farklı bir dış politika izleyen Obama iktidara geldikten sonra çok taraflılık politikası uygulamıştır. Bu farklılık ABD'nin Türkiye ile ilişkilerini de etkilemiştir.

11 Eylül olayından sonra Türkiye'de AKP iktidara gelmiştir. O dönemde Türkiye'nin dış politikasında Ahmet Davutoğlu önemli rol oynamıştır. Davutoğlu yazdığı kitabı "Stratejik Derinlik" içindeki düşünceleri sonraki dönemde önemli politikalarından birisi komşularla "Sıfır Sorun Politikası"nın ilkesi olmuştur.

11 Eylül olayından sonra ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler, üç önemli olay bağlamında incelenecektir. 2002 yılında Bush yönetimi ABD'nin güvenliğine tehdit oluşturan ülkeleri "Şer Ekseni" olarak tanımlamıştır. İran, Irak ve Kuzey Kore "Şer Ekseni" olarak tanımlamıştır. ABD'ye göre, Irak hem kitle imha silahları üretmeyi planlamış hem de El-Kaide gibi radikal dinci gruplara destek vermişti. Bunun için 2003 yılında ABD Irak'a savaş açmıştır. Irak operasyonu için Türk topraklarını kullanmak isteyen ABD'nin talebi 1 Mart Tezkeresi ile TBMM tarafından reddedilmiştir. 1 Mart 2003 Tezkeresi'nin reddedilmesi, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri çok derinden etkileyen büyük bir krize yol açmıştır.

11 Eylül tarihinde terörist saldırılardan sonra, ABD terörizme karşı savaş ortaya koymuştur. ABD, İran'ı kitle imha silahlarına sahip ülkelerinden birisi olması sebebiyle kınamıştır. 2010 yılında Arap Baharı ortaya çıkmıştır. 2011 yılında Suriye'de Arap Baharı tarafından etkilenen olaylar meydana gelmiştir. Bu olaylara karşı ABD ve Türkiye aynı tutumları sergilemiştir.

ABD-Türkiye arasındaki ilişkiler her dönemde değişim göstermiştir. Türkiye'nin jeopolitik konumu sayesinde Ortadoğu'daki rolü çok önemlidir, bu yüzden ABD dış politikasında Türkiye her zaman önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'ye göre de ABD stratejik açıdan önemi çok büyük olan bir ülkedir.

2. 11 EYLÜL OLAYINDAN ÖNCE ABD-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde

Bugünkü ABD topraklarında, bağımsız bir devlet kurulmadan önce bu topraklar İngiltere'nin sömürgeydi. 1764-1765 yılları arasında İngiltere ve Fransa arasındaki savaşın yeni bittiği sıralarda İngiltere'de ekonomik sıkıntılar baş gösterdiği için İngiltere, söz konusu sömürge toprağına yeni bir vergi daha koymuştur. Amerika'da yaşayan halkın bu vergiyi kabul etmek istememesi, Amerikalılar ile İngilizler arasında silahlı çatışmaların başlamasına sebep olmuştur. 1776 yılında Amerikalılar, bir "Bağımsızlık Demeci" ilan etmelerinin ardından İngilizler ile yedi yıl süren savaşa girmiştir. 1783 yılında Amerikalılar ile İngilizler arasında "Paris Antlaşması"ni imzalanmış ve Antlaşma sonucunda Amerikan topraklarında bağımsız bir devlet kurulmuştur.

ABD'nin bağımsızlığının ilk yıllarında birinci hedefi, bulunduğu ana kara parçasını genişletmekti. Başkan James Monroe batı yönündeki genişlemenin gerekli olduğunu şu sözlerle belirtmişti:

*"Herkes şunu açıkça görmelidir ki adil sınırlar içinde kalmak şartıyla toprak genişlemesi her hükümete daha büyük hareket serbestisi sağlar, güvenliklerini sağlamlaştırır ve diğer yönden bütün Amerikan halkı üzerinde iyi etkiler gösterir. Toprağın büyüklüğü bir ulusun bir çok özeliğini belirler. Kaynaklarının, nüfusun ve fiziksel gücünün sınırlarını gösterir. Kısacası büyük güç ile küçük güç arasındaki farkı ortaya koyar."*³

18.yüzyılın sonlarında Latin Amerika, Avrupa'nın sömürge yönetimi altındaydı. Latin Amerikalı halklar bundan hiçbir şekilde memnuniyet duymuyorlardı. Sürekli bağımsızlık yolunda ortaya çıkan değişik düşünce akımları "bağımsızlık hareketi" sürecinin başlamasında temel etmen olmuştu.

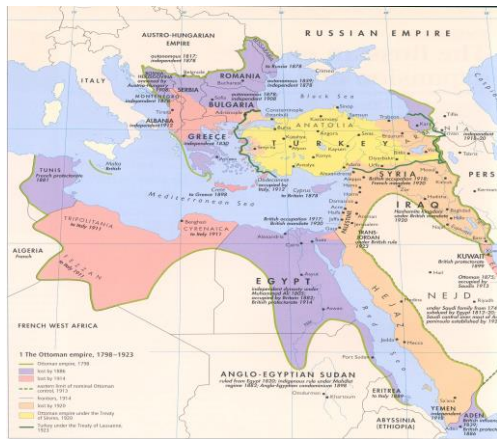
1823 yılında ABD Başkanı James Monroe "Monroe Doktrini"ni ortaya atmıştır. Bu doktrinin içeriğinde, zamanın Latin Amerika'sının sömürge olmasıyla ilgili ilkeler de yer

³ Güler, Y. (2005). "Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri(1795-1914)". *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 229-230.

almaktaydı. Bu ilkelere göre Avrupa ülkeleri Amerika'nın iç işlerine karışmayacak, karşılık olarak da ABD Avrupa'nın iç işlerine müdahale etmeyecekti. Avrupa'nın Amerika Kıtasındaki ülkelere yönelik herhangi bir sömürgeleştirme girişimi yaşanması durumunda, ABD bu girişimi bir saldırı hareketi olarak görecekti ve mücadele etmekten kaçınmayacaktı.

Osmanlı tarihi genel olarak, yükselme (1299-1600), duraklama (1600-1774), gerileme (1774-1914) ve çözüme (1914-1922) olmak üzere dört döneme ayrılır. Amerikalılar bağımsız bir devlet kurmaya çalıştığı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu gerileme dönemindedir ve devletin temel politikası denge kurma yönündedir. Yani Osmanlı'nın yıkılıp egemenlik altına alınmasını isteyebilecek ülkelere karşı diğer güçlü ülkelerle dostluk kurarak, maddi manevi destek bulma çabası içerisindeydi. Örnek verilecek olursa : 1791-1878 yılları arasında Rusya'ya karşı İngiltere'yle, 1888-1918 yılları arasında Rusya ve İngiltere'ye karşı Almanya'yla iyi ilişkiler kurmuştur.⁴

Osmanlı İmparatorluğu gerileme dönemeyken, aşağı yukarı şu bölgelerden oluşuyordu: Balkanlar (bugünkü Sırbistan, Bosna, Kosova, Makedonya, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın büyük bir kısmı), Anadolu (bugünkü Türkiye) ve Arap dünyasının çoğu (bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan'ın bazı kısımları, Mısır, Libya, Tunus ve Cezayir).⁵ Aşağıdaki haritada Osmanlı İmparatorluğu'nun 1798 yılından 1923 yılına kadar sınırı değişimi bulunmaktadır.

Harita 1.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1798'den 1923'e kadarki sınır değişim haritası⁶

⁴ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 46-48

⁵ Zürcher, E. J. (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Çev: Yasemin Saner). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1993'de yayımlandı), 25

⁶ İnternet: Türkbilim (2012). Web: <http://turkbilimi.com/osmanli-impatorlugu.html> adresinden 4 Nisan 2017'de alınmıştır.

2.1.1. ABD-Osmanlı İmparatorluğu İlişkilerinin Doğuşu

Osmanlı İmparatorluğu ve ABD arasındaki ilişkiler siyasi alanından daha çok ekonomi alanında gelişmiştir. O dönemde, ABD'nin temel ihraç ürünlerinden olan mısır, tuzlanmış balık vb. malların satışında Akdeniz ülkelerinin büyük bir rolü olması yönünden Akdeniz bölgesi ABD için çok önem taşımaktaydı. Akdeniz'e açılmakta olan Amerikan ticaret gemilerinin Cezayirli korsanlar tarafından saldırıya uğrayıp mürettebatı esir almaları ve korsanların da Osmanlı tabiiyetinde olmaları nedeniyle Amerikan Kongresi, vatandaşlarının güvenliği açısından 1784 yılında Osmanlı devleti ile ticaret ve dostluk antlaşması yapma girişiminde bulunmuştur.⁷ Fakat bu girişimler sonucunda ABD ile Osmanlı devleti arasında söz konusu anlaşma imzalanamamış ve 1799 yılında ABD Başkanı John Adams tekrar Osmanlı devleti ile bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalamak girişiminde bulunmuştur. Ancak Fransızlar ve İngilizler ile yapılan savaşlar nedeniyle anlaşma gerçekleşmemiştir. Bu süreci takip eden dönemde birkaç kez daha aynı girişimde bulunulmuş fakat hiçbiri olumlu sonuç vermemiştir.

Bazı kayıtlara göre, Amerikan ticaret gemileri ilk kez 1786 yılında İstanbul'u, 1797 yılında İzmir'i, 1800 yılında ise İskenderiye'yi ziyaret etmişti. Amerikalılar Osmanlı tebaasına ağırlıklı olarak rom ve pamuklu mamüller satmış, kendi ülkelerine de halı, kuru üzüm, incir, deri ve afyon götürmüşlerdi. İlk resmi ziyaret ise, 9 Kasım 1800'de Amerikan gemisi George Washinton firkateyninin İstanbul'u ziyaretidir.⁸

1827 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı donanmasını yakması Osmanlı devleti ve ABD arasında ilişkilerin daha da yakınlaşmasına sebep olmuştur. Ardından 7 Mayıs 1830 tarihinde Osmanlı devleti ve ABD arasında "Osmanlı-ABD Ticaret ve Seyr-i Sefain Antlaşması" imzalanmıştır. Antlaşmanın ardından ABD, Osmanlı devleti'nin birkaç şehrinde konsolosluk açmıştır. Örnek vermek gerekirse, 1831 yılı Nisan ayında ABD İstanbul maslahatgüzarını atamıştır. 1906 yılında ise büyükelçi seviyesine yükseltilmiştir.⁹ ashington'daki Osmanlı Büyükelçiliği'nin kurulması ise 1867 yılında gerçekleşebilmiştir.¹⁰

⁷ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 17

⁸ Güler, Y. (2005). "Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri(1795-1914)". *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 231-232

⁹ Kasalak, K. (2014). "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1(55), 110

¹⁰ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 27

1861 yılında Amerikan İç Savaşı meydana gelmiştir. ABD İç Savaşı başlangıçta İstanbul'daki Amerikan'ın büyükelçisi görevini yürüten James Williams, Güney kuvvetlerine katılmak için istifasını sunmuştu. Yerine 1861 yılında atanan Joy Morris Osmanlı devleti'nin Kuzey kuvvetlerini desteklemesi için girişimlerde bulunmuştur ve ABD ile Osmanlı devleti arasındaki bağları kuvvetlendirmiştir. 1865 yılında ABD İç Savaş bittiği için Amerikan silah yapımcılarının elinde büyük silah stokları kalmıştır. Bu yüzden ABD bu silah stoklarını yurtdışına satmak istemiştir. Savaştan kalan silahları ilk satın alan ülkelerin başında Osmanlı İmparatorluğu gelmektedir. Osmanlı hükümeti, 1869 yılı sonuna kadar Amerika'dan 1.331.000 dolar ödeyerek toplam 239.000 tüfek satın almıştır.¹¹ ABD'nin Osmanlı'yla yaptığı ticaret içinde silah ve cephanenin payı 1869 yılında %79'u, 1877'de ise %97'yi bulmuştur.¹² ABD'nin yaşadığı İç Savaş döneminin ardından ilişkiler oldukça iyi seyretmiş hatta ABD ile yapılan silah ticareti 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı öncesi en yüksek seviyeye ulaşmıştır.¹³ Aşağıdaki tabloda Osmanlı devleti ve ABD ticaret hareketi gösterilmiştir. Tabloda Amerikan İç Savaşı arasındakinden sonra Osmanlı devleti'nin ABD'den ithalatı önemli ölçüde artış göstermiştir.

Çizelge 2.1. ABD-Osmanlı devlet arasındaki ikili ticaret. (ABD Doları bazından)¹⁴

Yıl	Osmanlı devleti'nin ABD'den ithalatı	Osmanlı devleti'nin ABD'ye ihracatı	Ticaret hacmi
1832	64.722	923.629	988.351
1842	125.521	370.248	495.769
1852	265.825	556.100	821.925
1862	442.721	959.692	1.402.413
1872	1.209.443	866.719	2.076.162
1882	1.829.166	3.315.647	5.144.813
1892	206.350	4.969.029	5.175.379
1902	774.552	8.895.740	9.670.292
1912	3.798.168	19.208.926	23.007.094

¹¹ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 54

¹² Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 52

¹³ Kasalak, K. (2014). "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1(55), 110

¹⁴ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 24

2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri

Osmanlı-ABD ilişkilerinde Amerikan misyonerlik faaliyetleri önemli yer tutmuştur. 1810 yılında Massachusetts eyaletinin merkezi Boston'da kurulan "Amerikan Board of Commissioners of Foreign Missions" (ABCFM) adlı misyoner örgütü, 1818'deki yıllık toplantısında başta tek tanrılı dinlerin kutsal kenti Kudüs olmak üzere Ortadoğu bölgesine bir heyet yollamayı kararlaştırmış ve böylelikle Pliny Fisk ve Levi Parsons adlı ilk Amerikan misyonerleri 1820 yılında Osmanlı topraklarına ayak basmışlardır.¹⁵ ABCFM, Fisk ve Parsons'a verdiği talimatta şunlara dikkat etmelerini istiyordu:

Gideceğiniz ülkede ve ona komşu olan yerlerde yaşayan çeşitli kabileleri ve sınıfları büyük bir dikkatle inceleyeceksiniz. Aklınızdan asla çıkarmamak zorunda olduğunuz iki soru 'ne yapılabilir?' ve 'nasıl yapılabilir?' olmalıdır. Yahudiler için ne yapılabilir? Putperestler, Müslümanlar ve Hıristiyanlar için neler yapılabilir? Filistin, Mısır, Suriye ve Ermenistan'daki insanlar için neler yapılabilir?¹⁶

Önce kasaba ve kent kiliselerinde bir araya gelen küçük topluluklar olarak dağılık biçimde yaşayan Amerikan Protestanları, 18. yüzyılın başından itibaren Congregational, Reformed ve Presbiterien adlı üç büyük ana kilise altında toplandılar. Bu kiliseler 19. yüzyılın başından itibaren, bütün dünyanın Protestanlaştırılması için Katolik Cizvitlerinkilere benzeyen bir misyoner teşkilatı kurdular.¹⁷

Önce Amerikan misyonerlik faaliyetleri daha çok kıyı şehirlerinde yapılmıştır. Ama sonra daha çok Yahudi ve Müslüman olmayan azınlıkların yaşadıkları bölgelerde faaliyetlerini yoğunlaştıran bu misyonerler Osmanlı topraklarını Avrupa, Doğu, Batı ve Merkezi Türkiye olmak üzere dört misyon bölgesine ayırırlar. Bunlardan Avrupa Türkiyesi Misyonu Filibe, Selanik ve Manastır'ı içine alıyordu ve bölgedeki Bulgarların bilinçlendirilmesi için çalışıyordu. Batı Türkiye Misyonu, İstanbul, İzmit, Bursa, Merzifon, Kayseri ve Trabzon yörelerini; Merkezi (Orta) Türkiye Misyonu, Torosların güneyinden Fırat nehri vadisine kadar olan bölgeyi (özellikle Maraş ve Antep illerine ağırlık veriliyordu), Doğu Türkiye Misyonu ise; Harput, Erzurum, Van, Mardin ve Bitlis başta

¹⁵ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 29

¹⁶ Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 86

¹⁷ Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 83

olmak üzere Rus ve İran sınırına kadar olan bütün Doğu Anadolu topraklarını içine alıyordu.¹⁸

Misyonerlik faaliyetler çeşitli metodlar ile yapılmıştır. Genel olarak en çok kullanılan misyonerlik metodu eğitimidir. Amerikan misyonerler Osmanlı topraklarında bir sürü okul açmıştır. Henry Jessup isimli bir misyonere göre okullar misyonerliğin başarısı için temel şart olarak görülmüş ve “*Hıristiyan misyonerleri okulunda eğitim, yalnız gaye içinde bir vasıttır. Bu gayede, insanları İsa'ya götürmek, fertler ve milletler Hıristiyan oluncaya kadar onları eğitmek...*” olarak ifade edilmiştir.¹⁹

1845-1905 yılları arasında Osmanlı topraklarında Amerikalılar tarafından açılan 465 adet misyoner okulu olduğu ve bu okullarda 22867 öğrenciye eğitim verildiği, 1913 yılında ise Amerika'nın Osmanlı topraklarında 7 üniversitesi, 43 yüksek okulu, 417 lise ve ortaokulu ile 56 adet kilisesi olduğu bir gerçektir.²⁰

Eğitim dışında, Amerikan misyonerleri diğer metodlar ile de misyonerlik faaliyetleri yürütmüşlerdi. Örnek vermek gerekirse, misyonerlerin ilk yaptığı faaliyetlerden biri, bazı kitap ve broşürler basarak dağıtmaktır. Sonra misyonerler matbaa kurarak, dini kitaplar basmaya başlamıştır. Tıp alanında ise, 1859 yılından beri Amerikalı doktorlar Anadolu'da ilk olarak Sivas'ta faaliyet göstermeye başlamışlardı. 1914 yılına kadar çeşitli bölgelerde 9 hastane ve 10 dispensar açılmış, 40 bine yakın hastaya bakılmıştır.²¹

İlk başta Osmanlı tarafından Amerikan misyonerlik faaliyetlerine yönelik olumlu düşünceler bulunmaktadır. Fakat 19. yüzyılın sonunda Ermeni sorunu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Ermenilerin bağımsızlık taleplerinde bulunmalarında Rusya'nın kışkırtmaları yanında misyonerler ve Avrupalılar tarafından Türkiye'de açılan sosyal ve kültürel kurumların önemli etkileri olduğu muhakkaktır.²² Bir de bölgede Amerikalıların açtığı misyoner okulları ve konsolosluklar Ermeni isyanlarının hazırlayıcısı olmuştur.²³ Genel

¹⁸ Sezer, A. (1999). “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e; Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim Ve Öğretim Faaliyetleri”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(3), 173-174

¹⁹ Sezer, A. (1999). “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e; Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim Ve Öğretim Faaliyetleri”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(3), 171

²⁰ Taşcıoğlu, Ö. L. (2006). *ABD'nin Küreselleştirme Politikaları-İran Krizi ve Türkiye'ye Biçilen Rol*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Basımevi, 39

²¹ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 30

²² Şahin, G. (2005). “Türk-Ermeni İlişkilerinin Bozulmasında Amerikalı Misyonerlerin Rollerini Üzerine Bir İnceleme”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 193

²³ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 65

olarak misyonerlerin Ermenine destek verdiği görülmekteydi. Bu yüzden Amerikan misyonerlik faaliyetlerine Osmanlı'nın bakış açısı giderek olumsuz olmaya başlamıştır.

2.2. Birinci Dünya Savaşından Soğuk Savaş Dönemine Kadar ABD-Türkiye İlişkilerinde Değişim

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı döneminde Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın da içinde bulunduğu İttifak Devletleri'ne katılmıştır. Birinci bölümde bahsedildiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun temel politikası denge kurma yönündedir. O dönemde Rusya Osmanlı İmparatorluğu için büyük tehdittir. Bu yüzden 1791-1878 yılları arasında Rusya'ya karşı İngiltere'yle iyi ilişkiler kurmuştur.²⁴ Fakat 1907 yılında Britanya-Rusya Antantı ortaya çıktığı için Rusya ve İngiltere arasında ilişkiler iyileşmiştir. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu Rusya ve İngiltere'ye karşı Almanya'yla iyi ilişkiler kurmayı tercih etmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri ise, Birinci Dünya Savaşı başladığında Monroe Doktrini'ne göre izolasyon politikasını sürdürmekteydi ve tarafsızlık ilkesini uygulamaktaydı. Hem İtilaf Devletleri hem de İttifak Devletleri'ne silah satmıştır. Birinci Dünya Savaşı çıkmış olmasına rağmen tarafsızlığını sürdüren Osmanlı devleti ile ilgili olarak 1914 yılında Amerikan Büyük Elçisi Morgenthau şunları söylüyordu: “*ABD politik her türlü amaçtan uzak olarak ve yalnız insancıl duygularla savaşın yayılmasını istememektedir ve içtenlikle inanmaktadır ki, Türkiye bile aynı ilkelerden duyulanarak kendi ulusal çıkarlarını tarafsızlıkta bulacaktır.*”²⁵

Fakat Almanya'nın ABD'nin gemisine saldırması sonucunda 1917 yılında ABD izolasyon politikası bırakıp İtilaf Devletleri'ne katılmaya karar vermiştir. Bir de Almanya Meksika ile ittifak etmiştir. Almanya Meksika'ya Meksika-Amerika Savaşı'ndan kaybettiği yerler geri almasına yardım edeceği sözünü vermiştir. Bu sebeple ABD, Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Fakat ABD, Almanya'nın müttefiki Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmemiştir. ABD, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmemesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu Almanya'dan gelen baskılar nedeniyle ABD ile diplomatik ilişkileri kesmek

²⁴ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 48

²⁵ Kasalak, K. (2014). “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1(55), 113

zorunda kalmıştır. Diplomatile ilişkiler kesilmesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu, topraklarındaki Amerikan okul ve misyon merkezlerini kapatmamıştır.²⁶

5 Ocak 1918 tarihinde İngiliz Başbakanı Lloyd George demeç vermiştir. Lloyd George demeçte amaçlarının “*Türkleri anavatanlarından mahrum etmek olmadığını, yalnızca Boğazların uluslararasılaştırılması ve tarafsızlaştırılması*” olduğunu ifade etmiştir.²⁷ Bundan üç gün sonra Amerikan Başkan Woodrow Wilson da “Ondört İlke” ortaya koymuştur. Ondört İlke’nin 12. maddesinde şöyledir “Bugünkü Osmanlı devletindeki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmalı, Osmanlı yönetimindeki öbür uluslara da her türlü kuşkudan uzak yaşam güvenliğiyle özerk gelişmeleri için tam bir özgürlük sağlanmalıdır. Ayrıca Çanakkale Boğazı uluslararası güvencelerle gemilerin özgürce geçişine ve uluslararası ticarete sürekli açık tutulmalıdır.”²⁸

Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından Osmanlı devleti toprakları, İtilaf Devletleri tarafından paylaşılmıştır. 1918 yılında Osmanlı devleti ve İtilaf Devletleri arasında Mondros Mütarekesi imzalanmasının ardından İtilaf Devletleri, Osmanlı devleti topraklarını işgal etmeye başlamıştır. Aralık 1918 tarihinde Türk aydınlar tarafından Wilson ondört ilkesindeki self-determinasyon fikri amaç olarak Türk bölgelere uygulanmak hedefleyen “Wilson Prensipleri Cemiyeti” kurulmuştur. WPC’nin kurucuları ünlü yazar Halide Edip dışında, Celalettin Muhtar, Ali Kemal ve Hüseyin Avni Bey da bulunmaktadır.²⁹

1919 yılında İtilaf Devletleri tarafından Paris Barış Konferansı düzenlenmiştir. Paris Barış Konferansında İngiliz Başbakanı Lloyd George, Amerikan Başkanı Wilson’a Anadolu’da özellikle Ermenilerin hak iddia ettiği bölgeleri kapsayan bir Amerikan mandası kurulmasını önermiştir.³⁰ Çünkü İngiltere, savaş bitmiş olmasına rağmen Türkiye’de büyük sayıda asker bulunduruyordu. Bu durum İngiltere’ye ağır mali yük getirmekteydi.³¹ Amerikan mandası konusunda, Mustafa Kemal Atatürk’ün Amerikan Chicago Daily News gazetesinin Sivas’a gelen muhabiri Edgar Browne ile yaptığı görüşmede muhabirin

²⁶ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 34

²⁷ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 34-35

²⁸ Oran, B. (2001). “Wilson’ın 14 Maddesi”., B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I (1919-1980)*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 100

²⁹ Şahingöz, M. , Keleşyılmaz, V. (1996). “Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(35), 360

³⁰ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 36

³¹ AYTEPE, O. (1999-2003). “Milli Mücadele’de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal’in Yaklaşım”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (24), 476

kendisine "Amerika'nın Türkiye'yi manda altına almayı kesinlikle kabul etmeyeceğini, çünkü Amerika'nın bir özgürlük ve demokrasi ülkesi olduğunu, bir milleti esir edemeyeceğini" söylediğini ifade etmiştir. Bir de delegelere "kraldan ziyade kral taraftarı" olmamaları yönünde ince bir mesaj verdiği aşikardır.³² ABD'de ise, bu teklif sonuçta senato tarafından reddedilmiştir. Bu yüzden tüm Türkiye'yi kapsayacak bir manda yönetimi teklifi hiçbir zaman Amerikan Kongresi'ne sunulmamış, ayrıca ABD Sevr Antlaşması müzakerelerine de katılmamıştır.³³ 1920 yılından itibaren ABD tekrar izolasyon politikası izlemeye başlamıştır.

1920 yılında İtilaf Devletleri ve Osmanlı devleti arasında imzalanan Sevr Antlaşması'na göre, Osmanlı devleti toprakları haritada belirtildiği şekilde paylaşılacaktı.

Harita 2.1. Sevr Antlaşması'na göre, paylaşılan Osmanlı devleti toprakları³⁴

Fakat Sevr Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi için önce Meclis-i Mebusan'ın Antlaşmayı görüşüp kabul etmesi, sonra da onaylamak üzere padişah Vahdettin'e göndermesi gerekiyordu. Fakat Antlaşma imzalandığı tarihte Meclis-i Mebusan kapalı (Mart 1920'de faaliyeti sonlandı ve 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasıyla kapatıldı) olduğundan Antlaşma Meclis-i Mebusan'da görüşülemedi ve padişahın önüne gelemedi.

Ayrıca Antlaşma 1919-1923 yılları arasında devam eden Türk Kurtuluş Savaşı döneminde imzalandığı için Savaşın Türklerin galibiyetiyle sonuçlanması üzerine, bu

³² Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 38

³³ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 39

³⁴ İnternet: Nedir.org (2016), Web: <http://sevr-antlasmasi.nedir.org/> adresinden 13 Nisan 2017'de alınmıştır.

Antlaşma yerine 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması imzalanıp, uygulamaya konduğundan Sevr Antlaşması geçerliliğini kaybetmiştir.

ABD, Lozan Antlaşması'na taraf olmamıştır. Bunun yüzden ABD-Türkiye arasında 6 Ağustos 1923 tarihinde Lozan'a benzer ikili bir antlaşma imzalanarak yeni Türk devletinin sınırlarını ve kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etmiştir.³⁵ Fakat Amerika'da bazı insanlar kapitülasyonların kaldırılmasını kınamıştır. Kimileride Amerikan misyoner gruplar ile yakın olduğu için Türkiye'deki Amerikan din ve eğitim kurumlarına dini ve akademik özerklik verilmedikçe antlaşmaya karşı çıkmıştır. Bunun için Senato 1927 yılında bu konuda red oyu kullanmıştır. Bunun üzerine ABD ve Türkiye, aralarında normal diplomatik ilişkileri yeniden kurabilmek amacıyla geçici bir anlaşma (modus vivendi) yapmak durumunda kalmıştır. Joseph C. Grew, Türkiye Cumhuriyeti nezdindeki ilk Amerikan Büyükelçisi olarak Eylül 1927'de göreve başlamıştır. Aynı yılın Kasım ayında da Ahmet Muhtar Bey, ABD nezdindeki ilk Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi olarak Washington'a göndermiştir.³⁶

1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu hükümeti iç politikada ve yabancı ülkelerle arasında ilişkilerinde sıkıntı yaşadığı için Atatürk, ilk iş olarak batılılaşma yönünde reformlar yapmaya başlamıştır. Mustafa Kemal'in 1924 Şubat ayında söylediği şu sözler onun batı medeniyeti hakkındaki stratejisini ortaya koymaktadır: "*Medeniyete girmek arzu edip de Garp'a teveccüh etmemiş devlet hangisidir?*"³⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takiben, Atatürk ile ABD Başkanı Franklin Delano Roosevelt arasındaki ilişkiler oldukça yakın olmuştur. 29 Ekim 1933 tarihinde ABD Başkanı Roosevelt Atatürk'e Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümü kutlama mesajı göndermiştir. Atatürk cevabı mesajında "*Büyük Amerika Cumhuriyeti'nin mümtaz reisinden bu bayram gönlerinde gelen dostluk sözleri bütün Türk milletince hissolunacaktır.*" ifadesini kullanmıştır.³⁸

³⁵ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 42

³⁶ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 42-43

³⁷ Erşan, M. (2006). "Mustafa Kemal Atatürk'ün Batılılaşma Hakkındaki Düşünceleri", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 42

³⁸ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 45

ABD Başkanı Roosevelt de ertesi günde cevap vermiştir. “*Dünyanın istikrar, barış ve gelişme içinde ulusal yaşamlarını sürdüren ülkeleri arasına girmeyi ve gerçek anlamda kendisine yaraşan mevkiye ulaşmayı başaran Türkiye’nin Devlet Başkanı Gazi Mustafa Kemal hazretlerinin bu amaçla sarf etmekte olduğu güçlü atılımları Amerikan milleti sempati dolu bir ilgi ile izlemektedir.*”³⁹ Bu mesajlardan o dönemde iki devlet başkanı arasındaki ilişkileri yakın olduğunu izleyebiliriz.

1927 yılında iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. 1927 yılından 1939 yılına kadar Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri barışçıl diplomasi dayanmıştır. O dönemde ABD yalnızcılık politikası izlemiştir. Türkiye ise yeni Cumhuriyet sağlamlaşmaya çalışmıştır. Bu yüzden iki ülke arasındaki ilişkileri barış olarak sağlamıştır.

1939 yılında İkinci Dünya Savaşı meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı’na başlangıçta ne Türkiye Cumhuriyeti ne de ABD savaşa katılmak istememiştir. Türkiye ve ABD savaştan uzak durmak istemelerine rağmen 1941 yılında Pearl Harbor Saldırısı meydana gelmesi ABD’nin savaşta Müttefik Devletler tarafında yer almasına sebep olmuştur.

Türkiye ise, Karadeniz bölgesinde önemli bir konumu sahiptir. Karadeniz, İkinci Dünya Savaşı’nda İngiltere ve ABD’nin Sovyetler Birliği’ne savaş maddeleri taşımada çok önemli güzergah oluşturmuştu. İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin jeopolitik konumu çok önemli olduğu için hem Müttefik Devletleri hem de Mihver Devletleri Türkiye ile ittifak etmeye çalışmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı sürecince Türkiye dış politikasının temel ilkesi savaşa girmemek yönünde olmuştur. Bu yüzden Türkiye’nin dış politikasında denge politikası izlemiştir.

1939 yılında Türkiye, Fransa ve İngiltere bir İttifak Antlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre eğer Türkiye saldırıya uğrarsa İngiltere ve Fransa yardım edecek, aynı zamanda eğer savaş Akdeniz’e yayılırsa Türkiye, İngiltere ve Fransa için savaşa katılacaktı. 1940 yılında Fransa, Almanya gibi güçlü değildir. İttifak Antlaşması’nın pek anlamı kalmamıştır. 1941 yılında, Türkiye ve Almanya arasında “Saldırmazlık Paktı” imzalanmıştır. Bu Saldırmazlık Paktı imzalaması İngilizlerden daha çok Amerikalıları kızdırmıştır. Bunun sonucunda ABD, Türkiye’ye yardımı kesmiştir. Fakat ABD Başkanı

³⁹ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 46

Roosevelt uzak görüşlülüğü ile bir ay sonra tekrar yardım başlamıştır. Türkiye, 4 Aralık 1941 tarihinde çıkarılan ABD'nin "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası"ndan 1942 yılından itibaren faydalanmaya başlamıştır.⁴⁰

Sovyetler Birliği, Türkiye'nin savaşta Müttefik Devletler'in yanında savaşa katılmasını istediği için sürekli Türkiye'yi baskı altına almıştı. Fransa ve İngiltere de, Türkiye'yi kendi yanında savaşa katmaya çalışmışlardır. İngiltere, Balkanlar'da yeni bir cephe açmak istediği için Türkiye'nin savaşa girmesini çok istemiştir. Amerika Akdeniz'de bir İngiliz nüfuz bölgesi kurulmasından endişelendiği için bu konuda kesin bir tavır almayacaktır.

Kasım 1943'te ABD, İngiltere ve Sovyet Birliği tarafından Tahran Konferansı düzenlenmiştir. Tahran Konferansı öncesinde ABD Başkanı Roosevelt, ABD Büyükelçiliğinde kendi kuvvet komutanları General Marshall, Amiral King ve General Arnold ile yaptığı toplantı sırasında, Almanların Balkanlarda ve 12 Adalar'da 21 tümeni ve 700 uçakları bulunduğu dile getirilince "*Türkleri harbe girmeye zorlamaya vicdanım el vermiyor*" diyerek bu konudaki esas düşüncesini açığı vurmuştur.⁴¹ Tahran Konferansı'nda ABD Başkanı Roosevelt, Türkiye'nin savaşa girmesini çok isteyen İngiltere Başbakanı Churchill'e "*Türkiye Cumhurbaşkanı'nın yerinde olsam, harbe girmek için uçak, tank ve teçhizat olarak öyle bir bedel isterdim ki Overlord nihai şekilde ertelenirdi*" ifadesiyle cevap vererek bu konudaki tutumunu sürdürmüştür.⁴² Müttefik Devletler'den sadece ABD, Türkiye'nin denge politikasına destek vermiş ve bu sayede Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya sızmasını önüne geçmek istemiştir. Bu durum Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin gittikçe iyileşmesine yol açmıştır.

Yalta kararlarına göre, yeni barış örgütünün tartışılacağı San Francisco'daki Birleşmiş Milletler Konferansı'na, 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya'ya savaş ilan etmiş ülkeler katılacaktı.⁴³ Türkiye 23 Şubat 1945 yılında, savaşın sonunda, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Bu yüzden Türkiye San Francisco'daki Birleşmiş Milletler Konferansı'na katılabilmiş ve BM'nin kurucuları arasında yer almıştır.

⁴⁰ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 99

⁴¹ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 52-53

⁴² Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 53

⁴³ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 100

İkinci Dünya Savaşı döneminde, Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü başarılı denge politikası izlediği için Türkiye savaş sürecinde saldırılardan korunmuştur. Savaş bittikten sonra Sovyet tehditleri karşısında Türkiye, Batı'ya yaslamaya başlamıştır. Ocak 1946 yılında ABD Dışişleri Bakanı James F. Byrnes'e ilettiği ünlü memorandumda “*Sovyetlerin şüphesiz Türkiye'ye saldırma niyetinde olduğunu ve eğer demir bir yumruk ve sert bir dille karşılaşmadıkları halde yeni bir savaşın ufukta belireceğini*” açıkça ifade etmiştir.⁴⁴ Türkiye ve Sovyet Birliği arasındaki ilişkiler, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri etkilemiştir.

Ağustos 1946'de Sovyetler Birliği Türkiye'ye bir ultiatom vermek suretiyle iki ülke arasındaki ilişkileri daha da germiştir. Bu ultiatomda Sovyetler Birliği, Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'nda düşman gemilerini Boğazlardan geçirmekle suçlanmış ve Karadeniz güvenliğini sağlamadığı için yeni rejim önermiştir. Buna göre Boğazlar bütün ticaret gemilerine ve Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine devamlı açık, diğer devletlerin savaş gemilerine özel durumlar dışında kapalı olmalı; Karadeniz'e geçiş ve oradan çıkışlar Türkiye ve diğer kıyıdaş devletlerin kontrolünde tutulmalı; Boğazların güvenliği Türk-Sovyet ortak savunma sistemi tarafından sağlanmalıydı.⁴⁵ Bu ultiatomda amacı Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi kendi kontrolü altına almak istemiştir. Bunun için ABD toplantı düzenlemiş ve Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne bırakmama karar vermiştir. ABD, Sovyetler Birliği'ne Boğazların sadece Türkiye tarafından kontrol edileceğini ve eğer Boğazlara yönelik herhangi bir tehdit saldırı ortaya çıksa durumu derhal BM Güvenlik Konseyi önüne götürüleceğini bildirmiştir.

2.3. Soğuk Savaş Döneminden 11 Eylül Olayına Kadar ABD-Türkiye İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetler Birliği dünyada iki süper güç olmuştur. O dönemde ABD başta olmak üzere Batı Blokuna dahil ülkeleri ile Sovyetler Birliği başta olmak üzere Doğu Blokına dahil ülkeler birbirine muhalefet etmiştir, fakat mücadele cephede değil farklı yöntemlere başvuru olarak gerçekleştirilmiştir. Örnek vermek gerekirse, ABD ve Sovyetler Birliği ekonomik, teknolojik ve siyasi alanda rekabet etmiştir. ABD ve Sovyetler Birliği arasında doğrudan savaş hali olmadığı için bu dönem, “Soğuk

⁴⁴ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 60

⁴⁵ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 60-61

Savaş Dönemi” olarak adlandırılmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Soğuk Savaş Dönemi de sona ermiştir.

Bu dönemde genel olarak Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri üç döneme ayırıp inceleyebiliriz. Birinci dönem, 1947 yılında Truman Doktrini’nin ilanından 1964 yılında Johnson mektubuna kadar süren ve stratejik ittifakın kurulup pekiştiği büyük yakınlık dönemidir; ikinci dönem, Johnson mektubundan 1980 askeri müdahalesine kadar devam eden ve çeşitli siyasi nedenlerden kaynaklanan uzaklaşma dönemidir; üçüncü dönem ise, 1980’den 2003 Irak krizine kadar uzanan ve temelde uluslararası sistem ve Türkiye’deki değişimlere dayanan yeniden yakınlaşma dönemidir.⁴⁶

2.3.1. 1947-1964 Yılları Arasında ABD-Türkiye İlişkileri

O dönemde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean G. Acheson “domino teorisi” olarak adlandırılacak olan fikri ortaya koymuştur. Acheson’a göre, eğer Yunanistan ve Türkiye kaybedilirse komünizm, İran’dan Hindistan’a kadar yayılacaktır.⁴⁷ Bu düşünce ABD Başkanı Harry Truman’a etkilendiği için Türkiye’ye destek vermeye karar vermiştir ve 1947 yılında “Truman Doktrini”ni ortaya koymuştur. 12 Mart 1947’deki konuşmasında Truman, Kongre’den şu 3 istekte bulunmuştur:

1. Türkiye ve Yunanistan’a yardım amacıyla 30 Haziran 1948’e kadar geçerli olmak şartıyla 400 milyon dolar bütçe;
2. Yunanistan ve Türkiye’ye sivil ve askeri Amerikan personelinin gönderilmesi;
3. Seçilecek Türk ve Yunan personelin ABD’inde eğitilmesi.⁴⁸

Truman Doktrini’de “*ABD’nin politikasının, silahlı azınlıkların saldırısına veya dış baskılara karşı direnen özgür uluslara destek*” olunması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁹ Sovyetler Birliği, Yunanistan ve Türkiye’yi baskı altına aldığı için ABD, Yunanistan ve Türkiye’ye askeri yardımda bulunmalıdır. 22 Mayıs 1947 tarihinde “Türkiye ve

⁴⁶ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 65

⁴⁷ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 65

⁴⁸ Ertem, B. (2009). “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 387

⁴⁹ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 66

Yunanistan'a 400 Milyon Dolar Yardım Yapılmasını Öngören Yasa" Kongre tarafından kabul edilmiştir.⁵⁰

Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı yeni sona erdiği için ülkelerin ekonomisi zayıftır. ABD, yoksulluğun sosyalizm akımını besleyeceği ve Avrupa ülkelerinde devrimlere sebep olacağı endişesiyle 1947 yılında "Marshall Planı"nı ortaya çıkarmıştır. "Marshall Planı"nın en önemli noktası, Batılı ülkelere ekonomik açıdan yardım etmektir. Truman Doktrini'ne göre de sosyalizm ABD'ye yönelik büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Genel görüşe göre Truman Doktrini, Soğuk Savaş döneminin başlangıcı sayılmıştır. Bu Doktrin, ABD'nin dış politikasına önemli ölçüde yön vermiştir.

Marshall Planı'na başlangıçta Türkiye dahil edilmemişti. Çünkü ABD'den Türkiye'ye gönderilen General Oliver misyonu, temelde Türk ekonomisinin sağlıklı olduğu ve beş yıllık bir askeri yardım sonucunda Türkiye'nin tamamen kendi kendine yeter duruma geleceği yönündeki raporu oldukça olmuştur.⁵¹ Bu sonuçtan memnun olmayan Türkiye, ABD'ye ikna etmeye çalışmış ve sonunda başarılı olmuştur. ABD, Mart 1948'de dört yıl sürecek ve 300 milyon doları bulacak olan yardımın ilk dilimini teşkil eden 10 milyon doları Türkiye'ye kredi olarak vermeyi kabul etmiştir.⁵²

1949 yılında ABD ve birkaç batılı ülke birbirine dış saldırılarından korumak için ortak savunma antlaşması imzalayıp Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (North Atlantic Treaty Organization) kurmuştur. Daha önce izolasyon taraftarı olan, ABD Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Arthur Vandenberg bu gelişmeyi "*Monroe Doktrini'nden beri Amerikan dış politikasının en önemli adımı*" diyerek övmüştü.⁵³

1950 yılında Türkiye Başbakanı Adnan Menderes iktidara geldikten sonra Türkiye ABD ile ilişkileri daha da yakınlaşmıştır. 1950 yılında Kore Savaşı meydana gelmiştir. 1910 yılından İkinci Dünya Savaşı'na kadar Kore, Japonya'nın sömürgesi olmuş, İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefiklerin ortak kararıyla geçici olarak 38. paralelin kuzeyinde Sovyet güneyinde ise Amerikan askeri yönetimi altına girmiştir.⁵⁴ Fakat Kuzey Kore de, Güney

⁵⁰ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 67

⁵¹ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 67

⁵² Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 68

⁵³ Hook, S. W. , Spanier, J. (2014). *Amerikan Dış Politikası*. (çev: Özge Zihnioğlu Tanırlı). İstanbul: İnkılap Kitapevi. (Eserin orijinali 2013'de yayımlandı), 57

⁵⁴ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 73

Kore de kendisini tek meşru devlet saymıştır. Bu sebeple 1950 yılında Kuzey Kore, Sovyet Birliği'nden destek alarak Güney Kore'ye saldırmıştır.

ABD, Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılmasını istediği için ABD Büyükelçi Feridun Cemal Erkin, Türkiye Başbakanı Menderes'e "*Bugün bu saldırıya ilgisiz kalırsak yarın Kuzey komşumuz bize saldırdığında kimse yardımımıza koşmaz*"⁵⁵ diyerek ikna etmiştir. Bir de NATO'ya kabulün Kore'ye katılımın önkoşulu olmasını öneren Büyükelçi Selim Sarper'e de bunun diplomatik bir hata olacağını ve uluslararası toplumun saygın bir üyesi olarak "*Bir yandan BM nezdindeki misyonumuzu yerine getirirken, öbür yandan NATO ile ilgili çabalarımızı ayrıca sürdürmemiz gerektiğini*" söylemiştir.⁵⁶ Türkiye, 25 Temmuz 1950 tarihinde Kore'ye askerlerini göndermeye karar vermiştir. Bundan sonra 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye NATO'ya katılmıştır.

Türkiye, NATO'ya katıldıktan sonra Türkiye ve ABD arasında stratejik ittifak kurulduğu için ilişkiler daha da yakın olmuştur. Türkiye ve ABD arasındaki işbirliği sadece NATO kapsamında değil. İkili anlaşmalar, Türkiye'de asker üsler ve Amerikan askeri ve iktisadi yardımları açısından da sürmüştür.

Türkiye NATO'ya katıldıktan sonra çok geçmeden iki ülke arasında bir hayli ikili anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalar, iktisadi, siyasi ve askeri olmak üzere üç sınıfa ayrılır. Birinciler, iktisadi anlaşmaları, kredi anlaşmalarını ve tarım ürünleri anlaşmalarını; ikinciler, Bağdat Paktı ve ona bağlı anlaşmaları; üçüncüler ise Kuzey Atlantik İttifakı ve ona bağlı anlaşmalarla, ikili askeri temel ve uygulama anlaşmalarını kapsar.⁵⁷

NATO Antlaşması ve ikili anlaşmalar, ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı ortak savunma taahhüdü çerçevesinde Türkiye'de üsler kurmasına da imkan vermiştir. Bu tesisler dört kategoriye ayrılmakta idi: a) hava üsleri; b) stratejik füze üsleri; c) radar ve muhabere tesisleri; d) bu üslerde görevli personel ve yakınlarının kaldığı tesisler.⁵⁸

Türkiye ve ABD arasında ilişkilerinde anlaşmalar ve üsler dışında Amerikan askeri ve ekonomik yardımları da önemli yer almıştır. Bu yardımlar doğal olarak, bir Sovyet saldırısı

⁵⁵ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 75

⁵⁶ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 75

⁵⁷ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 78

⁵⁸ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 80-81

karşısında NATO'nun güneydoğu kanadını güçlü kılmak, üslerin korunmasını sağlamak, Türkiye'nin Batı ittifakı içerisinde kalıp bağlantısız veya tarafsız bir politikaya kaymasını önlemek, aynı zamanda bu ülkenin hem kendi hem Batı blokunun çıkarları açısından siyasal ve ekonomik istikrarını sağlamak amaçlarını güdüyordu. Bu bağlamda Türkiye'ye 1949-1962 yılları arasında toplam 1.855.700.000 Amerikan doları tutarında askeri yardım ve 1.092.600.000 Amerikan doları tutarında ekonomik yardım yapılmıştır.⁵⁹

Bu dönem Türkiye ve ABD arasında devlet başkanları düzeyinde temaslar gerçekleşmiştir. 27 Ocak 1954 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar Amerika'ya gitip bir ay resmi gezi yapmıştır. Aralık 1959'da ABD Başkanı Eisenhower da Türkiye'ye gelmiştir. Eisenhower Türkiye'ye ziyaret eden ilk Amerikan başkanı olmuştur. Bu gelişmeler söz konusu dönemde Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin daha da yakınlaştığını göstermiştir.

1957 yılında ABD Başkanı Eisenhower "Eisenhower Doktrini" ortaya koymuştur. Bu doktrini temel amacı, Ortadoğu'nda komünizm yayılmasını önlemek için Ortadoğu ülkelere askeri ve ekonomik yardımı bulunmaktır. Başlangıçta bu doktrinine destek veren ülkelere birisi Türkiye'dir. Bu da sonrasında Suriye krizinde etkisini göstermiştir. 1957 yılında Suriye ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler gittikçe yakınlaşmıştır. Bu yüzden Türkiye komünizmin tehdidi altında kalmıştır. ABD, Eisenhower Doktrini'ni komünizme karşı diğerler yanında Türkiye'ye destek vermek amacıyla ilan etmiştir.

1959 yılında ABD, Sovyetler Birliği uzun menzilli balistik füzelere sahip olmasından kaynaklı tehdit hissettiği için Avrupa'ya füzeler yerleştirmek istemeye başlamıştır. NATO üyelerinden sadece Türkiye, İtalya ve İngiltere bu fikri kabul etmiştir. Bu yüzden ABD, İngiltere'ye Thor füzesi yerleştirmiştir. Türkiye ve İtalya'ya ise Jüpiter füzesi yerleştirme karar vermiştir. 1962 yılında Küba Krizi meydana gelmiştir. Küba Krizi boyunca Türkiye ABD'ye destek vermesine rağmen ABD, Sovyetler Birliği ile Jüpiter füzesi pazarlı ettiğini Türkiye'ye haber vermemiştir.

Bu sebeple Türkiye ABD'ye güvenmemeye başlamıştır. Ayrıca 1960 yılında bağımsız bir ülke olarak ortaya çıkan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında

---

⁵⁹ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 81-82

süren çatışmalar da, Türkiye-Yunanistan ilişkileri yanısıra Türkiye-ABD arasındaki ilişkileri de etkilemiştir.

2.3.2. 1964-1980 Yılları Arasında ABD-Türkiye İlişkileri

Bu dönemde Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri ortaya çıkan bazı olaylardan olumsuz etkilenmiştir. Bunların başında Kıbrıs sorunu, haşhaş sorunu ve silah ambargosu gelmektedir. Bu dönemde Türkiye de, içişlerine ABD tarafından müdahale edilmemesi düşüncesi ortaya çıkmaya başlamıştır.

2.3.2.1. Kıbrıs sorunu ve Johnson mektubu

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlık ilan etmiştir. İlan ettikten sonra Kıbrıs'taki Türkler ve Rumlar arasındaki ilişkiler kısa sürede bozulmaya başlamıştır. 1963 yılında Türkler ve Rumlar arasında yer yer çatışmalar meydana gelmiştir. BM tarafından barış gücü Kıbrıs'a göndermesine rağmen Türkler ve Rumlar arasındaki gerginlik sona ermemiştir.

Aralık 1963'de Rumlar tarafından "Kanlı Noel" olarak anılan saldırı ortaya çıkmıştır. Bunun için Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, ABD Başkanı Lyndon Johnson'a mektup göndermiştir. ABD'den Rumların saldırılarının durdurulması için yardım istemiştir. Johnson, bu mektuba verdiği cevapta, "(...) üç garantör devlet tarafından barışçı bir çözümü desteklemek için akılcı bir ümit veren her türlü hareketi destekleyeceğini(...)" belirtmiştir.⁶⁰ Fakat 1964 yılında ABD başkanlık seçimi olacağı için Johnson, ABD'deki üç milyonluk Rum kökenli Amerikalının oylarını kazanması için talebe ilgisiz kalmıştır.

Türkiye ABD'den istediği desteği alamadığı için 13 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'a mesaj göndermiştir. Mesajında Türklere yönelik saldırılar durmazsa Türkiye'nin Adadaki Türk halkının güvenliğini koruyacağını ifade etmiştir. 16 Mart 1964 tarihinde TBMM'den müdahale konusunda tam yetki almış olan İnönü hükümeti, Kıbrıs Rum kuvvetlerinin Haziran ayı başında herkesi askere çağırma kararını Kıbrıs parlamentosundan geçirmesiyle kesin kararını verecek ve müdahale

⁶⁰ Erhan, Ç. (2001). "ABD ve NATO'yla İlişkiler"., B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I (1919-1980)*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 685

hazırlıklarına girişmişti.⁶¹ Bazı kaynaklara göre, İnönü bu konuda diplomatik bir çözüm umduğu için bu kararı en yakın ve güçlü müttefik ABD'ye iletilmiştir.

Fakat 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından dönemin Türkiye başbakanı İsmet İnönü'ye bir mektup gönderilmiştir. Mektupta, Türkiye'ye Kıbrıs'a müdahale etmemesi gerektiğinden bahsedilmiş, Türkiye'nin ABD'nin daha önce verdiği silahları Kıbrıs'a müdahalede kullanamayacağı, aksi halde SSCB Türkiye'ye müdahale ederse, NATO'nun Türkiye'ye destek çıkmasının sözkonusu olamayabileceği iletilmiştir.⁶² Johnson'ın bu sert mektubu, ABD ve Türkiye arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir.

Bu mektup aldıktan sonra 13 Haziran 1964 tarihinde İsmet İnönü tarafından ABD'ye cevap verilmiştir. Cevabında müdahalenin ABD'nin arzusu doğrultusunda ertelendiği ifade etmiştir. Fakat cevabında da SSCB Türkiye'ye müdahale ederse, NATO'nun Türkiye'ye destek vermeyebileceğinin Kuzey Atlantik İttifakının 5. Maddesine aykırı ve ABD'nin Türkiye'ye karşı tutumu açısından son derece kaygılandırıcı olduğunu ifade etmiştir.⁶³

Johnson mektubu Türkiye dış politikasında önemli yer almıştır. Bir de Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerini de uzun yıllar etkilemiştir. Johnson mektubu olduktan sonra Türkiye, SSCB ve Üçüncü Dünya ülkeler arasındaki ilişkileri daha geliştirmenin yollarını açmıştır.

2.3.2.2. Haşhaş sorunu

1970-1974 yılları arasında Türkiye ABD ilişkilerini çok derinden etkileyen bir olay meydana gelmiştir. Bu olay "Haşhaş Krizi" olarak adlandırılmıştır. Eski çağlarda haşhaş tıp ile ilgili tariflerde kullanılmaktaydı, 19. Yüzyılın başlarında haşhaşın keyif verici ve rahatlatıcı özelliği fark edilmiş, sadece ilaç olarak kullanılması bir kenara bırakılmıştır. Haşhaş içen insanların sayısı artmaya başlayınca 1875 yılında ABD'de haşhaşın kullanılması sınırlandırılmış ve tıp dışında kullanılması kesinlikle yasaklanmıştır. Akabinde

⁶¹ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 100

⁶² Bahadır, T. (2016). *Ortaklıktan Krize Türkiye-ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları, 120

⁶³ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 102

1890 yılında haşhaşa ağır vergi konmuştur. 1906 yılında ise bütün keyif verici ürünlerin kullanması yasaklanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra uyuşturucu kullanımın baya arttığı için ABD bu durum önlemek istemiştir. Bu yüzden ABD BM Afyon Sözleşmesi ve BM Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi imzalamıştır. Bu iki sözleşme Türkiye de destek vermiştir. Fakat bu iki sözleşme sorunun çözmesinde sınırlanmıştır.

Resmi verilere göre 1960'ta ABD'de uyuşturucu kullananların sayısı yaklaşık 60.000 iken 1960'ların sonunda 250.000'ni aşmıştır. 1965'te uyuşturucu kaynaklı suçlardan tutuklu sayısı 50.000'den azken bu rakam 1969'da 233.000'i bulmuştur.⁶⁴ ABD'deki uyuşturucuların %80'nin Türkiye'den geldiği söylentisi ortaya çıkmışsa da kesin olarak tespit edilememiştir. Aynı zamanda Türkiye'de üretilen bütün haşhaşın ABD'nin sadece bir günlük tüketimini karşıladığı söylenmiştir.

1970 yılından itibaren uyuşturucu kullanımı sorunu ciddi bir raddeye vardığı için ABD'de uyuşturucunun kullanmasını önlemek ve azaltmak istemiş, bu yüzden Türkiye'nin de haşhaş ekimini yasaklanmak istemiştir. Ayrıca ABD de yıllık tazminat ve kaçakçılıkla mücadele konusunda teknik yardım teklif edilmiştir.⁶⁵ Fakat bu teklif Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından reddedilmiştir. Çünkü Demirel'e göre haşhaş, Türk çiftçileri için sadece geleneksel bir bitkidir ve yüzyıllardır ekimi yapıлып hiçbir sorun çıkmamaktadır. Nihayetinde Türkiye'nin ABD'yi reddetmesinden dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler olumsuz olarak etkilenmiştir.

2.3.2.3. Silah ambargosu

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta Yunanistan tarafından desteklenen bir darbe olmuştur. Bu duruma karşı Türkiye, Garanti Antlaşması çerçevesinde anayasal düzenin yeniden tesisi ve Kıbrıslı Türkleri korumak için Kıbrıs'a asker yollamıştır. 20 Temmuz 1974 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafında Kıbrıs Barış Harekatı düzenlemiştir. Yunan lobisi etkili olduğundan 1975 yılında Amerikan Kongresi'nde Türkiye'ye silah ambargosu

⁶⁴ Çakmak, H. (2011). *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012*. (Birinci Baskı). Ankara: Kripto Yayınevi, 137

⁶⁵ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 119

uygulamaya kararı ortaya çıkmıştır ve ABD-Türkiye arasındaki ilişkiler en düşük seviyeye inmiştir.

Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerinin çoğunluğu, Türkiye'nin birinci hareketinin insancıl bir yönü olabileceğine karşın, ikinci hareketin hiçbir meşruiyeti bulunmadığı ve hareket sırasında Amerikan silahları kullanılmasının gerek Türkiye ile olan ikili anlaşmalara gerekse Amerikan Dış Yardım Yasası'na aykırı olduğu görüşünden hareketle tek çarenin ambargo olduğu konusunda birleşmişlerdir.⁶⁶

ABD Başkanı Gerald Ford ise Türkiye'ye silah ambargosuna destek vermemiştir. Çünkü Ford'a göre eğer Türkiye'ye silah ambargosu uygulanırsa Türkiye Batı ülkelere uzaklaşabilecektir. Türk topraklarındaki tesisler sayesinde izlenen Sovyet askeri faaliyetleri hakkındaki istihbaratın büyük ölçüde kısıtlanabilecektir. Ayrıca ABD ve Türkiye arasındaki askeri ilişkileri zayıflayabilecek ve tüm bunlar ABD'nin güvenliğinin tehlikeye atılabilecektir. Bu yüzden Başkan Ford, bu konuda iki defa vetosunu kullanmıştır. Fakat Ford'un karşı çıkması, konuya pek etkilememiştir.

Bu konuda yasayla 1961 tarihli Dış Yardım Yasası'nın 620. Maddesine bir fıkra eklenmekte ve (x fıkrası) göre “ (...) Başkan, Türkiye hükümeti'nin 1961 tarihli Dış Yardım Yasası ve Dış Askeri Satışlar Yasası ve bunlara istinaden çıkarılan diğer yasalara uygun hareket ettiğine ve Kıbrıs'taki askeri kuvvetlere ilişkin bir anlaşmaya yönelik esaslı bir ilerleme kaydedildiğine karar verene ve bunu belgeleyene kadar, Türkiye hükümeti'ne yapılan tüm askeri yardımın, nakit, krediyle ya da diğer yollardan yapılan savunma malzemelerinin ve hizmetlerinin satışının, içerdikleri teknik bilgiler de dahil olmak üzere silahların, cephanelerin ve savaş gereçlerinin nakline ilişkin ruhsatların askıya alındığı (...) ” ifade edilmekteydi.⁶⁷

5 Şubat 1975 tarihinde ABD Kongresi Türkiye'ye silah ambargosu uygulama kararı almıştır. Türkiye'ye verilmesi öngörölmüş olan 200 milyon dolarlık askeri yardım askıya alınacaktır.

⁶⁶ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 136

⁶⁷ Erhan, Ç. (2001). “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I (1919-1980)*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 706

Gelişmelere Türkiye'nin tepkileri ise 25 Temmuz 1975 tarihinde Süleyman Demirel Hükümeti tarafından 1969 Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması'nı ve bununla ilgili diğer ikili anlaşmaları tek taraflı olarak feshedilmesine karar verilmesi olmuştur.

Kararda, “*Türkiye ile ABD arasındaki ortak savunma işbirliğini düzenleyen 3 Temmuz 1969 tarihli Savunma İşbirliği Anlaşması ve bununla ilgili diğer anlaşmaların hukuki geçerliliklerini (...)*” kaybettikleri belirtilmekteydi. Bu çerçevede, “*(...) Türkiye'deki bütün ortak savunma tesislerinin faaliyeti, İncirlik ortak savunma tesisinin münhasıran NATO görevi saklı kalmak kaydıyla (...) 26 Temmuz 1975 tarihinden itibaren (...)*” durduruldu. “*Faaliyeti durdurulan bütün tesisler Türk Silahlı Kuvvetlerinin tam denetim ve gözetimine (...)*” devredildi.⁶⁸

Gelişmeler karşısında aralarında İncirlik'in de bulunduğu toplam 21 tesis bundan olumsuz etkilendiği gibi buralarda görevli Amerikalı personelin çeşitli ayrıcalıkları da büyük ölçüde kısıtlanmıştır.⁶⁹ Örnek vermek gerekirse, Amerikalı personeli eskiden yurtdışından mal getirince gümrük vergisi ödemesine gerek yoktu. Fakat bu ayrıcalık kaldırmıştır. Bir de ithal arabalara da vergi uygulanmaya başlamıştır. Askeri uçaklar ise, eskiden üsler arasında serbest dolaşabilirken, bu karar uygulandıktan sonra dolaşamaz hale gelmiştir.

1975-1978 yılları arasında süren silah ambargosu, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. ABD'nin silah ambargosu Türk medyası tarafından eleştirilmiştir. Silah ambargosu 1977 yılında iktidara gelen ABD Başkanı Jimmy Carter tarafından kaldırmaya çalışılmıştır. Sonucunda 1978 yılında Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu kaldırılmıştır.

2.3.3. 1980-2001 Yılları Arasında ABD-Türkiye İlişkileri

2.3.3.1. SEİA

Silah ambargosu kaldırıldıktan sonra Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler, yeniden yakınlaşmaya başlamıştır. 29 Mart 1980 tarihinde Savunma ve Ekonomik İşbirliği

⁶⁸ Erhan, Ç. (2001). “ABD ve NATO'yla İlişkiler”. B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I (1919-1980)*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 707

⁶⁹ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 138

Antlaşması (SEİA) imzalandıktan sonra ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamıştır.

Böylelikle, iki ülke arasındaki ilişkiler yakınlaşmış olsa da 1950'li yıllardaki gibi olamamış, 5 yıllık SEİA Türkiye'yi tatmin edememiştir. Çünkü ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yardım oranı, 7/10 şeklindeydi. Bu yardım oranı Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Türkiye'ye göre, Türkiye Batı ülkelerinin güvenliğine Yunanistan'dan daha fazla katkıda bulunmaktadır. Bu yüzden ABD Türkiye'ye daha çok yardım yapmalıdır. Türkiye, ABD ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek istediği için ABD'den yardım miktarını artırmasını istemiştir.

“Ek Mektup” (Side-Letter) adını alan mektuplarla, Türk-Amerikan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması, 18 Aralık 1985'ten itibaren beş yılı bir süre için daha uzatılmaktaydı. Fakat bu “Mektuplu Anlaşma” hemen yürürlüğe giremedi.⁷⁰

ABD'nin Türkiye'ye yapılacak yardımı Kıbrıs'taki gelişmelere bağlanmasından dolayı Türkiye'de tepkiler ortaya çıkmıştır. Ayrıca 1987 yılında Nisan sonunda ABD Temsilciler Meclisi'nde 24 Nisan 1915 tarihindeki olaylar, Ermeni Soykırımını olarak anılmasına dair bir karar kabul etmiştir. Bu durum bazı Batı ülkelerinin Ermeni teröristlere destek verdiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Türkiye'de tepki çekmiştir. Ermeni sorunu ABD ve Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

Sonunda 21 Şubat 1988 tarihinde Türkiye Hükümeti, ABD Dışişleri Bakanı George Shultz ve Türkiye Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu arasında yapılan ek mektubu onaylayarak, yürürlüğe koymuştur. Bu yüzden SEİA 18 Aralık 1985'ten itibaren beş yıl daha uzatılmıştır.

2.3.3.2. 12 Eylül döneminde

Bu dönemde 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de askeri müdahale gerçekleştirmiştir. Bu olayı ardından Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri de hızla düzelmiş ve yakınlaşmaya başlamıştır.

⁷⁰ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 208

1979 yılında Sovyetler Birliği Afganistan'a askerleri göndermiştir. O dönemde İran'daki rejim değişmiştir. Bu sebeple ABD harekete geçirmiş ve Soğuk Savaş'ın "yumuşama" dönemi sona ermişti. ABD, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu ülkeleri üzerinde etkisini artırmasına engel olabilmek ve Körfez'den Batı'ya doğru kesintisiz ve güvenli petrol akışını sürdürebilmek için geliştirilmiş bir kuşak projesi bu dönemde uygulamaya koymuştur.⁷¹

"Yeşil Kuşak" adlandırılan bu projesi, 1977 yılında ABD Başkanı Carter'in danışmanı olan Zbigniew Brzezinski tarafından ortaya koymuştur. Bu projesi bölgede ılımlı İslamcı gruplara destek vermekte ve gruplarla devletler arasında ilişkileri de geliştirmeyi öngörmekteydi. Fakat ılımlı İslamcı ve radikal İslamcı ayırımı, kolay olmamıştır. Bu yüzden kuşak sürecinde İslamcı gruplar radikalleşmeye başlamıştır. Türkiye'de ise 12 Eylül yönetimi, Türk-İslam sentezinin yardımıyla ABD kaynaklı bu politika içinde yerini almıştır.

ABD'nin darbeye gösterdiği resmi tepkiyse Dışişleri Bakanlığının aynı gün yayınladığı bir bildiriyle ortaya konmuştu. Burada, " (...) *demokratik biçimde başa gelmiş bir iktidarın görevden alınmasından kaygı duyulduğu, (...) iktidarı ele geçirmenin amacının demokratik sistemin işlemlerinin sağlanması olduğu, (...) Türkiye'nin birkaç yıldır siyasal terörizm ve ekonomik sıkıntılarla boğuştuğu, (...) ABD'nin diğer NATO müttefikleriyle birlikte Türkiye'nin ekonomisini istikrara kavuşturması için yardıma devam edeceği, (...) demokrasinin bir an önce yerleştirilmesini ve ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanmasını bekledikleri* " belirtiliyordu.⁷²

Ekonomik ilişkiler bakımından Türkiye, o dönemde dünyada ABD'den ekonomik yardım alan ülkeler sıralamada üçüncü ülke olmuştur. Diğer iki ülke Mısır ve İsrail'dir. Türkiye, ABD'den finansal yardım alabilmek için ABD ile ilişkilerini iyileşme yoluna gitmiş ve İsrail ile ABD arasındaki iyi ilişkilerden ötürü İsrail ile arasındaki ilişkileri de iyileştirmeyi amaçlamıştır. İsrail-Türkiye arası ilişkilerin iyileşmesine yardımcı iki gelişmeden birincisi, İsrail'in 1982 yılında Lübnan'a müdahalesi sırasında işgal ettiği başkent Beyrut'tan askerlerini geri çekmesi; ikincisi ise, Türkiye ile Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of the Petroleum Exporting Countries) ilişkilerinin gittikçe

⁷¹ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 202

⁷² Uzgel, İ. (2001). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 38-39

zayıflamasıdır. Bunlar Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkiler iyileşmesine yardımcı olurken, Türkiye'nin de ABD'den ekonomik ve askeri destek almasını kolaylaştırmıştır.

2.3.3.3. Soğuk Savaş sonrası

Bu bölümde, 1991 Körfez Savaş'ından, 11 Eylül 2001 terör saldırılarına kadar geçen dönemde Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler incelenecektir. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir. Soğuk Savaş bittikten sonra Türkiye ve ABD arasında ilişkileri, önceki dönemde olduğu bu dönem de yakın müttefik olarak devam etmiştir. Ayrıca geçmişten gelen sorunlar da devam etmiştir.

1990'larda Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri önceki dönem gibi devam etse de, iki ülkenin ilişkilerinde bazı değişiklikler de yaşanmıştır. Uluslararası gelişmelerin bir sonucu olarak Avrupa-Balkanlar, Kafkasya-Orta Asya ve Ortadoğu gibi bölgelerde yeni işbirliği alanları ortaya çıkmıştır. Bunlar Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilere de önemli ölçüde etkilemiştir. Hatta, Türkiye'nin ABD'yle ilişkilerinde sorunlu alanlarını oluşturan Kıbrıs ve Kürt sorunu gibi konularda bile zaman zaman işbirliğine gidebildiği görülmüştü.⁷³

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ABD dünyada tek süper güç ülke olmasına rağmen yine de kendisine meydan okuyan ülkelerin bulunması, ABD'yi kendi hegemonyasını korumak için ekonomik tedbirler almaya itmiştir. O dönemde dünyada üç ekonomik bölge bulunmaktadır: birincisi, ABD başta olmak üzere Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması bölgesi; ikincisi, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Avrupa Ekonomik Topluluğu bölgesi; üçüncü ise, Japonya başta olmak üzere Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği bölgesidir.

Soğuk Savaş sonrasında 1990'ların ortalarına kadar ABD, jeo-ekonomi bir strateji politikası sürmüştür. Bu ekonomik örgütlerin varlığı ABD'nin işini kolaylaştıran yapılanmalar olarak belirdi. Bölgesel sorunlar ve çatışmalar artık ABD'nin desteğinde

⁷³ Uzgel, İ. (2001). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 243

bölgesel güçler tarafından çözülecekti. Fakat ABD'nin joe-ekonomi ağırlıklı yeni stratejisi Yeni Dünya Düzeni içinde gerekli barışı sağlayamadı.⁷⁴

ABD Başkanı George H. Bush, Soğuk Savaş sona erdiği zaman dünyada işbirliği ve barışın sağlanacağına inanmış ve “Yeni Dünya Düzeni” düşüncesi daha da güçlenmeye başlamıştı. Başkan George H. Bush Mart 1991’de yaptığı konuşmasında Yeni Dünya Düzeni kavramını 43 kez kullanmıştır. George H. Bush, Yeni Dünya Düzeni’nin hedeflerini: barışı, özgürlüğü, güvenliği ve hukukun egemenliğini gerçekleştirmek olarak açıklamıştır. Bu hedefleri aynı zamanda insanlığın evrensel hedefleri olarak tanımlamıştır.⁷⁵

Bu yüzden Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte hegemonik güç konumuna yükselen ABD, üç temel amaç etrafında dış politikasını şekillendirmeye başlamıştır. Birinci amacı hegemonya konumunu korumak, ikinci amacı hegemonya konumunu koruyabileceği yeni bir dünya düzeni kurmak, üçüncü amacı da kendisine meydan okuyabilecek yeni bir hegemonik gücün ortaya çıkışını engellemektir.⁷⁶

Bundan sonra ABD başta olmak üzere batılı ülkeler, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsız olan Orta Asya ülkelerini demokratikleşme yolunda desteklemeye başlamışlardır. Türkiye’nin konumu sebebiyle ABD Türkiye’nin Orta Asya ülkeleri ve Batı ülkeleri arasında köprü görevi görmesinin faydalı olacağını savunmuştur.⁷⁷

Irak Güçleri, 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak’ın Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin’in ilanıyla Kuveyt’i işgal etmiş, böylelikle de 1991 yılında Körfez Savaşı ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal 5 Ağustos günü yaptığı bir konuşmada Irak’a uygulanan ekonomik ambargoya destek olunması yolunda Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapatılması gerektiğini halka beyan etmiştir. Buna bağlı olarak Başkan Bush aracılığıyla NATO’dan destek garantisi alındıktan sonra gerekçe kabul edilecek ve ambargo,

⁷⁴ Köni, H. (2001). “ABD’nin Değişen Dış Politika Stratejileri: Jeo-politik ve Jeo-ekonomi”, B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 245

⁷⁵ İnternet: Hakyemez, Ç. “Yeni Dünya Düzeni ve 11 Eylül Saldırılarının Etkileri”. Web: http://www.academia.edu/5582139/Yeni_D%C3%BCnya_D%C3%BCzeni_ve_11_Eyl%C3%BC adresinden 2 Mayıs 2017’de alınmıştır.

⁷⁶ İnternet: Hakyemez, Ç. “Yeni Dünya Düzeni ve 11 Eylül Saldırılarının Etkileri”. Web: http://www.academia.edu/5582139/Yeni_D%C3%BCnya_D%C3%BCzeni_ve_11_Eyl%C3%BC adresinden 2 Mayıs 2017’de alınmıştır.

⁷⁷ Uzgel, İ. (2001). “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 251

BM Güvenlik Konseyi'nin 661 sayılı kararıyla da 6 Ağustos günü yürürlüğe girmiş ve Türkiye hattı aynı gün kapatılmıştır.⁷⁸

Turgut Özal'a göre, Türkiye aktif bir dış politika izleyerek hala stratejik açıdan önemli bir ülke olduğunu gösterecek, ABD'den ticari ve ekonomik avantajlar sağlayacak, AB'ye girişi kolaylaşacak, Körfez ülkelerinden savaş sonrasında ekonomik kazançlar sağlayabilecek ve savaş sonrasında Ortadoğu'daki yeni yapılanmada önemli bir aktör konumuna gelecekti.⁷⁹

O zamanda BM Güvenlik Konseyi Irak'ın Kuveyt'teki askerleri geri çekmesini istemiştir. Fakat Irak, BM Güvenlik Konseyi'nin uyarısını dinlememiş ve askerleri geri çekmemiştir. Bu yüzden BM Güvenlik Konseyi'nde Irak'a hareket yapılabilme konusunda izin çıkmıştır. İzin alan ülkeler, ABD başta olmak üzere Irak'taki ve Kuveyt'teki Irak askerlerine karşı hareket düzenlemiştir. 17 Ocak 1991 tarihinde ABD başta olmak üzere 34 ülkenin güçlerinden oluşan koalisyon bombardımana başlamış ve 24 Şubat'ta girişilen "Çöl Fırtınası" (Operation Desert Storm) kod adlı kara operasyonu ile Irak kuvvetleri 100 saat içinde alt edilmiştir.⁸⁰

Soğuk Savaş'tan sonra ABD Türkiye'deki askeri üslerini geri çekmesiyle, Türkiye güvenlik konusunda ABD'den destek alamayacağı endişesi yaşamış ve Körfez Savaş'ında ABD'ye yardım etmiştir. ABD bu kriz esnasında Türkiye'den 3 konuda yardım istemiştir:

1. Türkiye'deki üslerin Irak'a yönelik hava harekâtları sırasında kullanılması;
2. Saddam'ın Kuveyt cephesindeki asker sayısını azaltmak için Türkiye'nin Irak sınırına asker kaydırması.
3. Suudi Arabistan'da toplanan müttefik kuvvetlerine Türkiye'nin birlik göndermesi.⁸¹

⁷⁸ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 159

⁷⁹ Uzgel, İ. (2001). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 254

⁸⁰ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 160

⁸¹ Öztürk, M. (2010). "I. Körfez Savaşı'ndan (1990- 91)-11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri". *Akademik Bakış Dergisi*, 1(19), 9

Türkiye bu isteklerden ilk ve ikincisine olumlu cevap vermiş, fakat üçüncüsünde Türkiye Cumhurbaşkanı Özal'ın bu konuda olumlu bir tavır takınmasına rağmen Türk Silahlı Kuvvetleri'nin karşı çıkması nedeniyle olumsuz cevap verilmiştir.

Körfez Savaşı'nın Türkiye açısından sonuçları ekonomik ve siyasal açılarından inceleyebiliriz. Ekonomik açıdan, Türkiye'nin aslında ABD ve Körfez ülkelerinden ekonomik yardım beklentisi vardı. Özal bu beklentisini Eylül 1990'da Washington'a yaptığı ziyarette dile getirmiş, ABD'den de ekonomik yardım talebinde bulunmuştur.

Körfez Savaşı'ndan dolayı Türkiye'nin uğradığı ekonomik zararın 40 milyar dolardan 150 milyar dolara kadar olduğuna yönelik tahminler bulunmaktadır.⁸² 5 Eylül 1990'da ABD Dışişleri Bakanı Baker da “ *Bu savaş, petrolün galonundaki fiyat artışlarıyla ilgili değildir... Küresel ekonomik düzeni boğabilecek, verdiği emirlerle hepimizin ekonomik bir resesyona, hatta bir buhranın karanlığına girmesine yol açabilecek... bir diktatöre karşı yürütülen bir savaştır.* ”⁸³ teopitinde bulunmuştur.

Siyasal açıdan ise, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan ekonomik sorunlar Kürt sorununu ağırlaştırdı. Öncelikle, bölgede işsizliğin artması PKK'nın çok işine yaradı. İkincisi olarak Kuzey Irak'ta oluşan güç boşluğu sayesinde PKK buraya yerleşerek Türkiye'ye yönelik faaliyetlerini artırdı.⁸⁴ Üçüncü olarak, Körfez Savaşı bittikten sonra Kuzey Irak'taki Kürtler Saddam Hüseyin rejiminin zayıfladığını düşünmüşlerdir. Bu sebeple Kuzey Irak'taki Kürtler Saddam Hüseyin rejimine karşı Kuzey Irak'ta kendi bölgelerini kurmak için isyan çıkarmışlardır. Irak, Kürtlere askeri saldırı yapmıştı. Sonra Kürtler Irak'a ve Türkiye'ye kaçmaya başlamıştır. 1991'den itibaren Saddam'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan Iraklı Kürtler, Türkiye'deki Kürtlerin bilincini tetikledi ve Kürt sorununun ağırlaşmasına yol açtı.⁸⁵

Bunun için Türk hükümetinin girişimleriyle BM Güvenlik Konseyi'nin 5 Nisan 1991 tarihli ve 688 sayılı kararıyla göçe zorlanan kitleye uluslararası yardım yapılması

⁸² Akbay, O. S. (2013). “Türkiye'nin Ortadoğu ile Ekonomik İlişkileri”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 89

⁸³ Kurtbağ, Ö. (2010). *Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politika: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*. (Birinci Baskı). Ankara: Usak Yayınları, 210

⁸⁴ Uzgel, İ. (2001). “ABD ve NATO'yla İlişkiler”. B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 258

⁸⁵ Uzgel, İ. (2001). “ABD ve NATO'yla İlişkiler”. B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 258

öngörüldü.⁸⁶ ABD ise Kuzey Irak'a havadan yardım etme kararı almıştır. 10 Nisan gününde ABD, Kuzey Irak'ta 36. Paralelin kuzeyinde uçuş yasağı getirdi ve askeri faaliyetleri yasakladı. Bunun üzerine Huzur Harekatı (Operation Provide Comfort) adı verilen operasyon, ABD, İngiliz ve Fransız askeri kuvvetlerinin Zaho civarında “güvenli bölge” (safe heaven) oluşturma yolundaki çalışmalarıyla başladı.⁸⁷

ABD liderliğindeki bir kısım kuvvetin “Çekiç Güç” (Operation Poised Hammer) adı altında Türkiye’de konuşlandırılmasına Bakanlar Kurulu’nun 12 Temmuz 1991 tarihli kararıyla onay verilmiştir. İçinde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin de bulunduğu bu güç, İncirlik ve Batman’da üslenecek, Türk kamuoyunda giderek şiddetlenen muhalefet etmiştir. Buna rağmen altı ayda bir uzatılan görev süresi 1996’ya dek sürecek ve 1997’de yerini “Kuzeyden Keşif Harekatı” na (Operation Northern Watch) bırakacaktır.⁸⁸

Çekiç Güç’ün teorik amacı, Kuzey Irak Kürtlerini Saddam’ın askerlerine karşı korumak ve Türk-İrak sınırına doğru gelişecek bir başka mülteci akınını önlemektir. Fakat Çekiç Güç, pratikte Kürtlerin Kuzey Irak’ta bağımsız bir devlet kurma hayalini güçlendiren bir faktör olmuştur.⁸⁹

ABD Başkanı Bill Clinton’ın, Kasım 1999’da İstanbul’da gerçekleştirilen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİK) Zirvesi için geldiği TBMM’de yaptığı konuşma büyük önem taşımaktadır. Clinton konuşmasında şu noktalara dikkat çekmiştir:

Demokratik, laik, istikrarlı ve Batı’yı esas alan bir Türkiye, Amerika’nın Bosna’da, Orta Asya ve Ortadoğu’da istikrar sağlama ve İran ile Irak’ı sınırlandırma girişimlerine destek oldu. Türkiye’nin Batı ile devamlılık arz eden bağları ve dünyanın en hassas bölgelerinden birinde stratejik hedeflerimize verdiği destek hayati önem taşımaktadır. Türkiye’nin NATO ve Avrupa içindeki aktif ve yapıcı rolünü desteklemeye devam edeceğiz. Türkiye’de Avrupa ve Müslüman dünyası barış ve uyum içerisinde buluşabilir. Türkiye, Batı ittifakı içinde Müslüman çoğunluğa sahip tek ülkedir, İslam Konferansı Örgütü’nde (İKÖ) de tek Batılı mütteftir.⁹⁰

⁸⁶ Yılmaz, S. (2014). *Türkiye’deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 237

⁸⁷ Uzgel, İ. (2001). “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 261

⁸⁸ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 165

⁸⁹ Bahadır, T. (2016). *Ortaklıktan Krize Türkiye-ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları, 159

⁹⁰ Taşkın, T. (2010). *11 Eylül Saldırıları Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD İlişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne, 39

ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler her dönemde değişim göstermiştir. Türkiye'nin jeopolitik konumu Ortadoğu'da önemli rol oynamıştır. Bu yüzden ABD'nin dış politikasında Türkiye her zaman önemli bir unsurdur. Aynı zamanda Türkiye'ye göre de ABD'nin stratejik açıdan önemi büyüktür.

3. 11 EYLÜL OLAYININ ABD VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ

3.1. Genel Olarak 11 Eylül Olayı ve Uluslararası Toplumdan Gelen Tepkileri

11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de bir dizi terör saldırısı meydana gelmiştir. 11 Eylül 2001 sabahı 19 terörist tarafından kaçırılan 4 tane yolcu uçağından ikisi New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerine çarpmıştır.

Yerel saatle 08:46:30’ da Amerikan Hava Yolları’na ait kaçırılan bir yolcu uçağı Dünya Ticaret Merkezi Kuzey Kulesi 94-98. katları arasına, yani kulenin kuzey tarafından çarptı. Yerel saatle 09:02:59’ da ikinci bir uçak Dünya Ticaret Merkezi Güney Kulesi 77-85. katları arasına, yani kulenin güney tarafından çarptı. Bina, çarpmadan 56 dakika sonra yıkıldı.⁹¹

Diğer bir uçak ABD Savunma Bakanlığı’na (Pentagon) çarpmış, bir diğer ise başarısız olduğu için Pensilvanya kırsalında düşmüştür. Aslında dördüncü uçağın hedefi Beyaz Saray yada Amerikan Kongre binası olacaktı. Fakat uçaktaki yolcular ve pilotlar uçağı kaçırın teröristler ile mücadele etmişler ve pilot uçağın kontrolünü kaybetmiştir. Bu yüzden en son uçak Pensilvanya kırsalında düşmüştür.

Aşağıdaki tabloda, 1998 yılından 2003 yılına kadar ABD’de gerçekleşen bir dizi terör saldırılarında hayatı kaybeden ABD’li vatandaşların yıllara göre oranları bulunmaktadır. 11 Eylül 2001 saldırıları, ABD’nin Pearl Harbor Saldırısı’ndan sonra yaşadığı en şiddetli terör saldırısıdır. Aşağıdaki tablo uluslararası terörizmden etkilenen ABD’li vatandaşları göstermektedir.

Çizelge 3.1. 1998 yılından 2003 yılına kadar olan süreçte ABD’de gerçekleşen bir dizi terör saldırılarında hayatını kaybeden ABD’li vatandaşlar verisi⁹²

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ölü	12	6	23	2689	27	35
yaralı	11	6	47	90	37	29

⁹¹ İnternet: “11 Eylül Saldırıları”. (2014, Eylül). Habertürk, Web: <http://www.haberturk.com/tarihte-bugun/haber/988997-11-eylul-saldiriları> adresinden 25 Mart 2017’de alınmıştır.

⁹² İnternet: “Appendix G- Statistical Review: Total International Terrorist Attacks, 1982-2003”. (2004 Haziran). Patterns Of Global Terrorism 2003 Report, U.S. Department Of State, Web: <https://www.state.gov/documents/organization/33889.pdf> adresinden 5 Nisan 2017’de alınmıştır.

11 Eylül saldırıları ABD'ye göre ABD'nin dış politikası tarihinde çok önemli bir noktadır. Bu olaydan sonra ABD'nin dış politikası da değişmiştir. Bunun yanında "Uluslararası Terörizm" adlı kitabın yazarı Mesut Hakkı Caşın'a göre 11 Eylül terör saldırılarının Amerikan toplumuna olan en önemli psikolojik etkisi sadece korku değildir.

"Saldırıları sonrasında ortaya çıkan korku ve kaygı, o güne değin ağırlıklı olarak bireyselci, kamu çıkarıyla fazla ilgilenmeyen Amerikalılarda ciddi ölçüde bir milliyetçilik ve ulusal dayanışma duygusu da yaratmıştır."⁹³

11 Eylül 2001 saldırıları 21. yüzyılın başlangıcında bir dönüm noktası oluşturmuştur, dönemin ABD Başkanı G. W. Bush, 15 Eylül 2001 günü CNN International'da "Ulusa Sesleniş" programında ABD halkına ve dünya kamuoyuna şöyle seslenmiştir:

Sizden istenen sabırlı olmanız, çünkü bu savaş kısa sürmeyecektir. Sizden istenen sabırlı olmanız azimli olmanız, çünkü bu savaş kolay geçmeyecek. Sizden istenen kuvvetli olmanız, çünkü zafere giden yol uzun olabilir. ABD'ye savaş açanlar, kendi yıkımlarını elleriyle seçmişlerdir. Terörist ülkelere ve onlara kucak açıp destekleyenlere yönelik bir dizi kararlı eylemle sağlanacaktır bu zafer. Sizi temin ederim sembolik eylemle yetinmeyeceğiz. Bizim vereceğimiz karşılık çok kapsamlı, güçlü ve etkili olacaktır.⁹⁴

11 Eylül saldırılarından iki hafta sonra ABD, bu terör eylemini Afganistan'daki El-Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirildiğini duyurmuştur. Fakat 11 Eylül saldırılarından sonra El-Kaide'nin lideri Usame bin Ladin bu terör saldırısını tanımamıştır. Afganistan'daki Taliban hükümeti, Usame bin Ladin'i koruduğu için ABD, Afganistan'a "teröre karşı savaş" adı altında savaş açmıştır. Savaşın amacı Usame bin Ladin ve El-Kaide üyelerini tutuklamaktır. Usame bin Ladin Mayıs 2011 tarihinde ABD kuvvetleri tarafından düzenlenen bir operasyonla öldürülmüştür.

3.1.1. 11 Eylül Olayından Sonra Uluslararası Toplumdan Gelen Tepkiler

11 Eylül'de gerçekleşen terör saldırısının önemi üç noktadan kaynaklanmaktadır: "Öncelikle dünyanın en güçlü ülkesinin şahsında bütün devletler sistemine devlet dışı bir aktör tarafından meydan okunmuştur. İkincisi, küreselleşmenin sembolü olan ABD'yi tehdit

⁹³ İnaç, H., Aktaş, F. (2013). "11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri". *Akademik Bakış Dergisi*, 1(34), 5

⁹⁴ Öztürk, S. (2015). *11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Müdahalesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

eden uluslararası terörün bizzat kendisi, eylemlerin yapılma tarzı ve örgütlenme modeli bakımından küresel dünyanın bir sonucudur. Üçüncüsü de, bu saldırılar dev bir güç olan ABD'yi kendi evinde vurmuş ve Amerikan halkının güvenlik duygularını derinden sarsmıştır.”⁹⁵

Bunun için 11 Eylül saldırıları meydana geldikten sonra dünya şok olmuştur. Bu olay sadece ABD ile ilgili değildir, dünyadaki diğer ülkeleri de etkilemiştir. En çok etkilenen ülke, Afganistan olmuştur.

12 Eylül 2001 tarihinde Taliban sözcüsü Abdülhak Mutmain yaptığı açıklamada, “ABD’de olanlar, sıradan insanların işi değil. Bu hükümetlerin işi olabilir. Ne Usame bin Ladin, ne de biz bunu yapabiliriz. Biz terörizmi desteklemiyoruz. Bin Ladin’in böyle bir gücü yok. Saldırıları kınıyoruz.” diye konuştu.⁹⁶ Ayrıca Taliban Yönetimi suçlu bulunması halinde Ladin’i iade edebileceklerini de ifade etmiştir.⁹⁷

Saldırıların sorumlusu olarak gösterilen Usame bin Ladin de olaylarla bir ilgisi olmadığını Taliban’a yakın kaynaklara belirtmiştir: “Terörist eylem bazı Amerikalı grupların işi. Benim bu saldırılarla bir ilgim yok. ABD parmağıyla beni gösteriyor, ama bunu asla ben yapmadım. Bunu yapanlar, kendi çıkarları için yaptılar. Ben Afganistan’da yaşıyorum ve bu tür eylemlere izin vermeyen Molla Ömer’e bağlıyım. Saldırımı ben yapmadım ama yapanlara teşekkür ederim.”⁹⁸

Saldırıları El-Kaide’nin lideri Usame bin Ladin tarafından inkar edilmesine rağmen ABD, yine de Usame bin Ladin’i olayın sorumlusu tutmuştur. ABD, Afganistan’dan Usame bin Ladin’i teslim etmesini istemiştir. Fakat Afganistan’daki Taliban hükümeti bunu reddetmiştir. Takiben ABD, Ekim 2001’de Afganistan’a savaş açmıştır.

⁹⁵ Deniz, Ş. (2012). “Ortadoğu’nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 176

⁹⁶ İnternet: “Dünya Şokta”. (2001, Eylül). Türkiyegazetesi, Web:

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a123571.aspx> adresinden 12 Haziran 2017’de alınmıştır.

⁹⁷ Polat, İ. (2006). *11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Isparta

⁹⁸ Solaker, A. A. (2016). *Türk ve Alman Basınında Siyasilerin Dil Serüvenleri: Söz-Eylem Kuramı Çerçevesinde 11 Eylül Saldırıları ve Irak Savaşı Üzerine: Terör Mü Yoksa Haçlı Seferleri Mi?*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Konya

AB ise, 11 Eylül saldırılarından sonra 21 Eylül 2001’de toplanan Avrupa Konseyi’nde “Terörizmle Mücadele Eylem Planı” ile ortaya çıkmıştır. Terörizmle Mücadele Eylem Planı’nda terörizmin dünyaya ve Avrupa’ya karşı gerçek bir meydan okuma olduğuna ve terörizmle mücadelenin her zamankinden daha fazla öncelikli bir amaç olması hakkında karar verildiğine vurgu yapılmıştır.⁹⁹

Avrupalıların, Amerikalı yetkililerin aksine, “teröre karşı savaş” (war on terror) yerine, “terörizmle mücadele” (fight against terrorism) ifadesini tercih etmelerinden doğmaktadır.¹⁰⁰ AB, teröristlerin yapmaya niyetlendiği eylem türlerine odaklanmakla kalmamış, aynı zamanda, neden bu insanların terörist olduklarına ve neden toplumun bazı kesimlerince desteklendiklerine odaklanarak; genel olarak, ancak uzun dönemli bir yaklaşımla terörizmle mücadele edilebileceği üzerinde durmuştur.¹⁰¹

21 Eylül 2001’de açıklanan AB Zirvesi karar metninde ikinci maddeden itibaren terörizmle mücadele eylem planının ayrıntıları üzerinde durulmuştur. Eylem planı şu konulardan oluşmaktadır:

1. Polis ve adli makamların işbirliği;
2. Terörizmle ilgili mevcut uluslararası anlaşmalara işlerlik kazandırılması ve yeni girişimlerin desteklenmesi;
3. Terörizmin finansmanın engellenmesi;
4. Sivil havacılık ile ilgili tüm güvenlik önlemlerinin alınması;
5. AB’nin terörizmle mücadelede girişeceği küresel eylemlerinin koordinasyonunun sağlanması.¹⁰²

21 Eylül 2001 tarihinde olağanüstü Brüksel Zirvesi’de AB dönem Başkanı Belçika’nın Dışişleri Bakanı “*Bu toplantı her şeyden önce ABD’yle dayanışma göstergesidir. Avrupalı*

⁹⁹ Tangör, B., Sayın, S. (2012). “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 88

¹⁰⁰ İzol, R., Zenginoğlu, S. (2014). “11 Eylül ve Sonrası: Terörizm, Petrol ve Nükleer Tehdit Ekseninde Ortadoğu”. *Hittit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7(2), 427

¹⁰¹ Tangör, B., Sayın, S. (2012). “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 88

¹⁰² Ovalı, Ş. (2006). “AB’nin Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırılarının Etkileri”. *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(3), 92-93

bakanlar terörizmin her türünü kınamaktadırlar.” demiştir.¹⁰³ Bu açıklamadan AB’nin terörizm konusunda ABD’ye destek verdiği anlaşılmaktadır.

O dönemde çoğu ülke lideri terörizmi kınayıcı açıklamalarda bulunmuştur. Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, *“Bu saldırıların, bütün medeni dünyaya açılmış bir savaş”*¹⁰⁴ olduğunu ifade etmiştir. İtalya Cumhurbaşkanı Carlo Ciampi ise, *“Terörizme karşı amansız bir mücadeleye vermeliyiz.”*¹⁰⁵ demiştir.

27 Eylül 2001 tarihinde İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi’nin International Herald Tribune gazetesine yaptığı açıklama dikkat çekici niteliktedir:

Doğuyu batılaştırmak ve Doğu haklarını fethetmeye devam etmek Batının yazgısıdır. Batı bunu zaten Komünist dünyada ve İslam dünyasının bir kısmında yaptı. 1400 yıldır gelişme kaydedemeyen İslam dünyasında da aynı şeyi yapacaktır. Medeniyetimizin üstünlüğünden ve gücünden emin olmalıyız. Bizim medeniyetimizde insan haklarına ve dinlere saygı var. İşte bu İslam ülkelerinde eksik.¹⁰⁶

Çin de saldırıları kınarken, hava sahasını yabancı uçaklara kapatan İsrail ise terörizme karşı işbirliğinin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmiştir. Ürdün Kralı Abdullah, Meksika Devlet Başkanı Vicente Fox, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, Kanada Başbakanı Jean Chretien, Hollanda Başbakanı Wim Kok, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Papa 2. Jean Paul’un de aralarında bulunduğu birçok lider, ABD’yi sarsan saldırıları kınadıklarını açıklamışlardır.¹⁰⁷

Türkiye’nin Başbakanı Bülent Ecevit ise George W. Bush’a mesajı göndermiştir:

Sayın Başkan, Amerikan ulusuna karşı bir dizi haince terörist saldırı gerçekleştiğini öğrenmekten son derece sarsıldım ve derin üzüntü duydum. Terörizmden çok çekmiş bir ülke olarak, Türk halkı sizi anlamakta ve Amerikalı dostlarının acılarını

¹⁰³ Abdybaeva, M. (2005). *Hukukî Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Ankara

¹⁰⁴ İnternet: “Dünya Şokta”. (2001, Eylül). Türkiyegazetesi, Web:

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a123571.aspx> adresinden 12 Haziran 2017’de alınmıştır.

¹⁰⁵ Solaker, A. A. (2016). *Türk ve Alman Basınında Siyasilerin Dil Serüvenleri: Söz-Eylem Kuramı Çerçevesinde 11 Eylül Saldırıları ve Irak Savaşı Üzerine: Terör Mü Yoksa Haçlı Seferleri Mi?*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Konya

¹⁰⁶ Polat, İ. (2006). *11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Isparta

¹⁰⁷ İnternet: “Dünya Şokta”. (2001, Eylül). Türkiyegazetesi, Web:

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a123571.aspx> adresinden 12 Haziran 2017’de alınmıştır.

paylaşmaktadır. Bu güç saatlerde Türk Hükümeti her zamanki gibi sizinle işbirliğine hazırdır ve Türk halkı yanınızdadır.¹⁰⁸

Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de ABD başkanı George W. Bush'a mesaj göndermiştir:

Uluslararası terörizmin benzeri görülmemiş bir cüretkarlıkla ABD'ne karşı gerçekleştirdiği alçakça saldırıyı tarifsiz bir üzüntüyle öğrendim. Sözkonusu saldırıları şiddetle kınıyorum. Türk ulusu ve şahsım adına Amerikan halkına en içten başsağlığı dileklerimi iletir, bugüne değin terörizmden büyük acılar çekmiş olan Türk halkının yakın dost ve müttefiki ABD'nin bu büyük acısını paylaştığını, bu zor anında Amerikan halkının yanında olduğumuzu belirtmek isterim.¹⁰⁹

Bu iki mesajda da Türkiye'nin bu terör saldırılarını kınadığı dile getirilmiştir. 11 Eylül'den sonra Rusya Devlet Başkanı Putin da, Amerika'nın teröre karşı savaşına destek olacaklarını ifade etmiştir ve 24 Eylül 2001'de ilan ettiği 5 maddelik planıyla bu desteği somutlaştırmıştır. Putin, bu bağlamda Amerikan yetkilileriyle istihbarat paylaşmaya, insani yardım amacıyla Rus hava sahasını açmaya, Rusya'nın Orta Asya'daki müttefikleriyle anlaşarak Amerikan uçuşları için benzeri hava sahası yardımları sağlamaya, uluslararası arama ve kurtarma çalışmalarına katılmaya ve Afganistan'daki Kuzey İttifakı'na hem askeri hem de insani yardımı arttırmaya söz vermiştir. Hatta Putin, eski Sovyet Cumhuriyetleri olan Özbekistan ve Kırgızistan topraklarında Amerikan askeri üslerinin yerleşmesini bile durdurmaya çalışmamıştır.¹¹⁰

Rusyalı tarih profesörü Aleksei Bogaturov'a göre, "*Rusya'nın ABD ile yakınlaşmasının belirgin dört sebep bulunmaktadır. Öncelikle bu yakınlaşma prestij amaçlıdır. İkincisi Rusya, ekonomisini kalkındırabilmek ve uluslararası ekonomik hayata eşit olarak katılabilmek için ABD'nin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Üçüncü olarak, Gürcistan'dan Tacikistan'a kadar olan eski SSCB topraklarındaki çatışmaların önlenmesinde ABD'nin politik-askeri varlığı gereklilik arz etmektedir. Dördüncü sebep ise*

¹⁰⁸ İnternet: "Ecevit : Bekleme Durumundayız". (2001, Eylül). Hürriyet Haber, Web: http://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/politika-haberleri/ecevit-bekleme-durumundayiz_ID377793/ adresinden 22 Nisan 2017'de alınmıştır.

¹⁰⁹ İnternet: "Ecevit : Bekleme Durumundayız". (2001, Eylül). Hürriyet Haber, Web: http://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/politika-haberleri/ecevit-bekleme-durumundayiz_ID377793/ adresinden 22 Nisan 2017'de alınmıştır.

¹¹⁰ Cankara, Ö. P., Cankara, Y. (2007). "Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(15), 204

500 yıllık Rus tarihinde geçmişte olduğu üzere, gelecekte de Avrupa'dan gelebilecek çatışma ve kaos ortamı tehlikesidir.”¹¹¹

11 Ekim 2001 tarihinde Die Zeit gazetesi, “Putin, Batı’ya Katılıyor” başlığını atmıştır.¹¹² O dönemde çoğu ülke benzer bir biçimde terörizmi kınamış ve ABD’ye destek vermiştir.

3.2. 11 Eylül Olayından Sonra ABD’nin Dış Politikası

3.2.1. Bush Dönemi

George W. Bush 11 Eylül terör saldırılarının hemen ertesinde yaptığı bir konuşmasında saldırılar ile ilgili şu ifadeleri kullandı:

Düşmanlarımız pek çok kaynağa sahip ve inanılmaz merhametsizler. Saklanıyor ve pusu kuruyorlar ve özgürlüğü hedef alıyorlar. Amerika’nın temsil ettiklerine dayanamıyorlar. Bizim bu kadar harika ve özgür bir ülke olduğumuzu bilmek onları son derece rahatsız ediyor olmalı. Bizim ülkemizde her türlü din serbestçe yaşanabiliyor, kadınlar özgür, çocukların eğitim hakkı var. Bu onlara çok ağır geliyor olmalı. Ama biz böyle yapmaya devam edeceğiz, çünkü Amerika bütün bunlar demek.¹¹³

Bu konuşmasından da anlaşıldığı üzere, Bush’a göre ABD’nin özgürlüğü ve serbestliği çok önemlidir.

11 Eylül saldırıları sürecinde yeni iktidara gelen ABD’nin Başkanı G. W. Bush, göreve gelmesinden sekiz ay sonra ABD’de şiddetli terör saldırıları meydana geldiği için yeni bir güvenlik stratejisi ortaya koymuştur. Bush, ortaya koyduğu güvenlik stratejisini “Bush Doktrini” olarak adlandırmıştır. Bush Doktrini’nin en önemli iki hususu, özgür demokrasiyi savunması ve terörizme karşı durmasıydı.

Eylül 2002 yılında Başkan Bush ortaya koyduğu Ulusal Güvenlik Stratejisi içinde dokuz önemli nokta bulunmaktadır. Bunlar arasında siyasi ve ekonomik özgürlükler aracılığı

¹¹¹ Cankara, Ö. P., Cankara, Y. (2007). “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(15), 204-205

¹¹² İnternet: “Putin’in Rusyası”. (2014, Haziran). TUİC Akademik, Web: <http://www.tuicakademi.org/putin-in-rusyasi/> adresinden 31 Mart 2017’de alınmıştır.

¹¹³ İnaç, H., Aktaş, F. (2013). “11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri”. *Akademik Bakış Dergisi*, 1(34), 7

ile insanlık onurunu yüceltmek, terörizm ve kitle imha silahlarına (weapons of mass destruction-WMD) karşı güvenlik sağlamak ve ihtilaf alanlarında müttefiklerle birlikte müdahale etmek gibi hususlar bulunmaktaydı.¹¹⁴

Raporda pek çok konuda bahsedilmesine rağmen genelde insanlar terörizm ve kitle imha silahlarına karşı güvenlik sağlanması üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu husus Bush'un gerçekten vurgulamak istediği husustur. Önleyici savaş ve önceden vurma stratejisinin temel mantığı, rakibi bir saldırı düzenlemeden harekete geçerek saldırı kapasitesini ortadan kaldırmaktır. Özellikle kitle imha silahlarına sahip olan ve terörü desteklediği iddia edilen ülkelerin sahip oldukları bu kapasiteleriyle, ABD kendisine herhangi bir saldırı yapılacağını düşünmekteydi. Demek ki, ABD bu stratejisi ile kitle imha silahlarına sahip olan terör örgütü ve ülkelere savaş açmıştır. Çünkü önemli olan, terörizm ve kitle imha silahlarına karşı güvenlik sağlamaktır.¹¹⁵

Aşağıdaki tabloda 2002 yılında Başkan Bush tarafından ortaya atılan Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin dış politika yönelişi bulunmaktadır. O zamandaki dış politika yönelişi tek taraflılıktır. Bir de o dönemde ABD'ye göre başka ülkeler ya ABD'nin dostu ya da düşmandır. 11 Eylül terör saldırılarından iki ay sonra "ulusa sesleniş" konuşmasında George. W. Bush "teröre karşı küresel savaş"ın Amerikan ulusunun tarih boyunca karşılaştığı hiçbir tehdiye benzemediğini ilan etmiştir. Başka bir konuşmasında yine George W. Bush konuyu bir adım daha ileriye götürerek "*ABD'nin yalnızca kendi ulusal güvenliğini değil, aynı zamanda medeniyetin güvenliğini tesis etmeye çalıştığını*" söylerken, "*Bu savaş dünyanın savaşı, Bu, medeniyetin savaşı*" diyordu.¹¹⁶

---

¹¹⁴ Özcan, A. B. (2004). "Uluslararası Güvenlik Soruları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri". *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(22), 456

¹¹⁵ Özcan, A. B. (2004). "Uluslararası Güvenlik Soruları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri". *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(22), 456

¹¹⁶ İnaç, H., Aktaş, F. (2013). "11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri". *Akademik Bakış Dergisi*, 1(34), 5

Çizelge 3.2. 2002, 2006 ve 2010 yıllarında Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi¹¹⁷

Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi	Güvenlik Hali	Tehdit	Tehditin Özellikleri			Dış Politika Yönelişi	İttifaklar
			Coğrafi Yakınlık	İmkan Kabiliyetler	Öngörülen Niyetler		
2002	Süresi belirsiz küresel savaş, Buzan'ın "Güvenlik meşruiyet aracı olarak kullanılabilir" düşüncesine uygun.	Sadece terörizm	Her yerde	Ana yurttaki saldırı	Kitle imha silahı elde etmek	Tek Taraflılık	İstekliler Koalisyonu. İttifak ana amaç değildir. Ancak ittifaklar isterlerse istekliler koalisyonunun parçası olabilir.
2006	Geniş Orta Doğu merkezli süresi belirsiz bir savaş	Terörizm merkezli fakat salgın hastalıklar, kitle imha silahlarının yayılması, insan kaçakçılığı ve doğal afetler gibi ulusötesi tehditleri kabul etmektedir	Geniş Orta Doğu merkezli ülke dışında	Halka ve çıkarlara zarar verebilir.	Ülkeye varmak ve ana yurttaki saldırıyı yapmak	Tek Taraflılıktan Çok Taraflılığa Geçiş	İttifaklar ulusal gücün dayandığı asli unsurlardan Müttefikler ile ilişkilerin nasıl yürütüleceği belirsiz
2010	Irak ve Afganistan gibi sınırları ve sonlandırılabilir savaş	Ulusötesi tehditler : aşırıçılık ve terör, nükleer silahların yayılması, iklim değişikliği	Genelde dünyanın her yerinde, özel de ise Irak ve Afganistanda	-	-	Çok Taraflılık	Walt'un tehditleri dengeleme konsepti; "Güçlü Devlet ve Zayıf Müttefik" mantığına uygun

¹¹⁷ Kandemir, E. (2011). "ABD Başkanları G.W. Bush ve B. Obama Dönemlerinde Yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerinde İttifak Söylemleri ve S.Walt'un İttifak Teorisi". *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(2), 146

ABD, terörizmle mücadele kapsamında bazı yasaları yürürlüğe koymuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD, 1 Ekim tarihinde “Milli Güvenlik Giriş Çıkış Kayıt Sistemi”ni yürürlüğe koymuş ve söz konusu sistemin bir gereği olarak Arap ve Müslüman ülkelerin vatandaşlarını ABD’ye girişte fişleyerek, fotoğraflarını çekmiş ve parmak izlerini almıştır. Fişleme işlemleri çerçevesinde Göçmen ve Vatandaşlık Dairesi (INS) bürolarına parmak izi ve fotoğraf vermek üzere giden çok sayıda Müslüman tutuklanmıştır. Tutuklamalarda gerekçe olarak bu kişilerin vize sürelerinin dolması ya da aranmaları öne sürülmüştür.¹¹⁸

3.2.1.1. Büyük Ortadoğu Projesi

3.2.1.1.1. Büyük Ortadoğu Projesi’nin doğuşu

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) , Soğuk Savaş sürecinin ardından ABD’nin ortaya attığı Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi’nin bir alt başlığıdır. 1990’lı yılların başlarında ABD Tanzanya’da ve Kenya’da büyükelçiliklerinin bombalanması ile uluslararası terörizme karşı politikalar üretmesi gerektiğini anlayarak bu projeyi başlatmıştır.¹¹⁹

İlk defa 24 Ocak 2004 tarihinde İsviçre’nin Davos Şehri’nde yapılan Dünya Ekonomik Forumu’nda ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney’in yaptığı bir konuşmayla kamuoyunun gündemine getirilmiştir. Aslında Cheney’in konuşmasıyla çerçevesi çizilen ve bir dönemin bitip yeni bir dönemin başladığını resmen ilan eden proje, 11 Eylül 2001 saldırısının sonrasında önce Afganistan’ın, ardından da Irak’ın işgaliyle fiilen uygulamaya konulmuştur.¹²⁰

11 Eylül saldırılarından sonra Büyük Ortadoğu Projesi 2004, yılında G8 zirvesinde ABD’nin başbakanı George W. Bush ve yeni muhafazakar grup tarafından ortaya koymuştur. Büyük Ortadoğu Projesi’nin ilk ortaya çıktığındaki adı “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi (Broader Middle East and North Africa initiative)” idi. Büyük Ortadoğu adı, George W. Bush yönetimi tarafından 21. yüzyılın ilk on yılında İslam

¹¹⁸ Polat, İ. (2006). *11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Isparta

¹¹⁹ Erdönmez, H. (2010). *Avrupa Devletlerinin Ortadoğu Politikası ile ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne

¹²⁰ Cöhce, S. (2008). “Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler”. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2(3), 66

dünyasına yakın olan ülkeleri ifade ederken kullanmak maksadıyla geliştirilmiştir. Özellikle, Türkiye, İran, Afganistan ve Pakistan'ın jeopolitiğini ifade ederken kullanılmıştır.

BOP, Kuzey Afrika'nın Akdeniz sınırlarından başlayıp Hindistan'ın batı sınırlarına kadar uzanan geniş bir coğrafyada çoğu Müslüman olan ülkelerin siyasi, hukuki, bilgi, eğitim, ekonomi, sosyal ve güvenlik boyutlarında değişim ve dönüşümlerini hedefleyen kapsamlı bir projedir.¹²¹ BOP, demokratik yöntem ile rejim değiştirmeyi öngörmüştür. BOP, ülkelere demokratik ve barış içinde bir bölge sağlamayı hedeflemektedir. ABD Başkanı Bush kısa zamanda Ortadoğu'da demokratik ülkeler istediği için askeri yöntemleri kullanmaya başlamıştır.

3.2.1.1.2. Büyük Ortadoğu Projesi'nin hedefleri

BOP kapsayan ülkeler ya doğal gaz ya da petrol gibi enerji kaynaklarına sahiptir. BOP'nin hedefleri Ortadoğu ülkelerinin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel dönüşümleridir. Projenin ön planda tutulan hedefleri şunlardır:

1. Ortadoğu'ya serbest piyasa ekonomisini getirerek, bölge ekonomisinin uluslararası ekonomi ile entegrasyonunu sağlamak;
2. Enerji kaynakları güvenliğinin sağlanmasına bağlı olarak, güvenlik için duyulan askeri güce ihtiyacın azalması, askeri harcamaların düşmesi ve böylece elde edilecek gelirlerin sosyo-kültürel gelişmeye yönelik alanlarda kullanılmasını sağlamak;
3. Yöneticilerin sınırlı süre ve yetkiler ile iktidarda kalmasını sağlamak;
4. Devlet gelirlerinin ve bu gelirlere kaynaklık eden unsurların yöneticilerin değil de devletin ve halkın çıkarları için kullanılmasını sağlayarak, halkın refah düzeyini artırmak;
5. Dine dayalı hukuk sistemlerini kaldırarak laik hukuk sistemi getirmek;
6. İnsan hakları ve hukuk üstünlüğünün kabul edilmesi ile kadın-erkek eşitliğini sağlamak;
7. Serbest ve hür seçimlerin yapılabilirdiği demokrasi sistemini getirerek kalıcı kılmak;

¹²¹ Erdönmez, H. (2010). *Avrupa Devletlerinin Ortadoğu Politikası ile ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne

8. Eğitim, okullaşma, bilgi teknolojilerinin kullanımı, basın – medya özgürlüğü ve özellikle kız çocuklarının okullaşma oranını artırmak;
9. Kitle imha silahlarına, etnik çatışmalara, uyuşturucu yapım ve satışına, insan kaçakçılığına, ağır insan hakları ihlallerine engel olmak ve terörü kaynağında kurutmak;
10. Batı değerlerini, düşünce tarzını ve yaşayış şeklini bölge insanlarına getirmek;
11. Bu amaçların gerçekleşmesini sağlayarak Ortadoğu'ya istenen siyasi ve sosyo-ekonomik düzeni getirebilmektir.¹²²

3.2.1.1.3. Büyük Ortadoğu Projesi'nde yer alan ülkelerin durumu

Londra'da yayınlanan El Hayat dergisine, özellikle bölge ülkelerinin tepkilerini almak için Şubat 2004'te, Sea Island'daki zirveden önce sızdırılan açık metin, Büyük Ortadoğu Projesi'nin içeriği hakkında doğrudan bilgi veriyordu. Buna göre, Ortadoğu'daki toplumsal, siyasal, ekonomik durumlar ve demokratikleşme, insan hakları gibi alanlardaki uygulamalar son derece kötüydü ve buralarda iyileştirmelere ihtiyaç vardı. Bunun için de, mikro kredi programları, kadınların toplumsal hayattaki statülerinin güçlendirilmesi ve demokratik reformların yapılması gibi öneriler ileri sürülüyordu.¹²³

Aşağıdaki tabloda Ortadoğu ülkelerinin farklı yönlerdeki indeksleri bulunmaktadır. Tablodaki ülkelerin yüzölçümü, nüfusu, milli geliri, okuryazarlık oranı, 2005 yılında ekonomik serbestliğinin dünya sıralaması, 2004 yılında ekonomik rekabet gücünün dünya sıralaması, ve 2000-2002 yıllarında yabancı yatırım potansiyelinin çekimi dünya sıralaması bulunmaktadır. 2005 yılında ekonomik serbestliğinin dünya sıralaması, 2004 yılında ekonomik rekabet gücünün dünya sıralaması ve 2000-2002 yıllarında yabancı yatırım potansiyelinin çekimi dünya sıralamasında nüfus yüksek olan Ortadoğu ülkeleri daha kötü durumdadır. Okuryazarlık oranı ise çoğu ülkede düşük orandadır. Bütün Ortadoğu ülkelerinin ekonomik seviyesi indekse göre daha düşük durumda bulunmaktadır.

¹²² Deniz, T. (2012). "Mekansal Paylaşım Açısından Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye". *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1(26), 158-159

¹²³ Uzgel, İ. (2013). "ABD' ve NATO'yla İlişkiler". B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 267

Çizelge 3.3. Büyük Ortadoğu ülkelerinin farklı yöndeki indeks¹²⁴

ülke	Yüzölçümü (kilometre kare)	Nüfus (on bin)	Milli gelir (us dollar)	Okuryazar- lık oran%(15 yaş üstü) 2002 yılında	2005 yılında ekonomik serbestliği- nin dünya sıralaması	2004 yılında ekonomik rekabet gücünün dünya sıralaması	2000-2002 yıllarında yabancı yatırım potansiyelçekimi dünya sıralaması
Afganistan	652,225	2,871	800 (2000)	36 (1999)	Burada değerlendi- rilmemiştir	Burada değerlendi- rilmemiştir	ABD'nin Taliban'a ekonomik yaptırımı
Cezayir	2,381,740	3,253	1,920	68.9	114/155	71/104	75
Bahreyn	692	70	12873 (2003)	88.5	20/155	28/104	29
Comoros	2,170	545	1770 (1998)	56.2	Burada değerlendi- rilmemiştir	Burada değerlendi- rilmemiştir	Burada değerlendi- rilmemiştir
Cibuti	23,200	70(2004)	900 (2004)	53(1990)	98/155	Burada değerlendi- rilmemiştir	Burada değerlendi- rilmemiştir
Mısır	1,001,450	7,190 (2004)	1,360 (2004)	55.6	103/155	62/104	70
İran	1,648,000	6,950 (2004)	2,141 (2004)	63.2 (1990)	148/155	Burada değerlendi- rilmemiştir	61
Irak	437,072	2,598 (2003)	462 (2003)	54 (1998)	Burada değerlendi- rilmemiştir	Burada değerlendi- rilmemiştir	1990 yılında Körfez Savaşından sonra BM ekonomik yaptırım uyguladığı için yabancı yatırım yoktur.
İsrail	21,946	675	16,300 (2003)	95.3	33/155	19/104	23
Ürdün	89,300	561(2004)	1,914 (2004)	90.9	58/155	35/104	45
Kuveyt	17,818	Yaklaşık 265	18,300(2003)	82.9	54/155	Burada değerlendi- rilmemiştir	28
Lübnan	10,400	450 (2003)	4,800 (2003)	86 (2002)	Burada değerlendi- rilmemiştir	Burada değerlendi- rilmemiştir	60
Libya	1,759,540	576	5,701	81.7	153/155	Burada değerlendi- rilmemiştir	46

¹²⁴ Hsieh, M. (2005). "America's Policy Toward The Middle East: Opportunities And Challenges Of President Bush's Advancement Of Democracy In The Middle East", *Taiwan International Studies Quarterly*, 1(3), 4-7

Çizelge 3.3. (devam) Büyük Ortadoğu ülkelerinin farklı yöndeki indeks

Moritanya	1,030,000	280	340 (2002)	41.2	67/155	Burada değerlendirilmemiştir	Burada değerlendirilmemiştir
Fas	446,550	2,960	1,190 (2002)	50.7	85/155	56/104	93
Umman	309,500	233	8,097 (2003)	74.4	60/155	Burada değerlendirilmemiştir	53
Pakistan	796,095	15,919	2,100 (2003)	41.5	133/155	91/104	128
Filistin	Yaklaşım2500	639	1,116 (2004)	İstatistik bir bilgi yoktur.			
Katar	11,437	84 (2004)	21,500 (2003)	84.2	81/155	Burada değerlendirilmemiştir	8
Suudi Arabistan	2,240,000	2,430 (2003)	9,230 (2003)	77.9	72/155	Burada değerlendirilmemiştir	31
Somali	637,657	925	160 (2001)	37.8	Burada değerlendirilmemiştir	Burada değerlendirilmemiştir	Burada değerlendirilmemiştir
Sudan	2,505,810	3,360 (2004)	412 (2002)	59.9	Burada değerlendirilmemiştir	Burada değerlendirilmemiştir	120
Süriye	185,180	1,780 (2003)	1,288 (2003)	82.9	139/155	Burada değerlendirilmemiştir	100
Türkiye	788,695	6,784 (2000)	3,383 (2003)	86.5	112/155	66/104	72
Tunus	163,610	992	2,264	73.2	83/155	42/104	71
Birleşik Arap Emirlikleri	83,600	432 (2004)	19,795 (2004)	77.3	48/155	16/104	17
Yemen	540,000	2,002 (2004)	800 (2003)	49	132/155	Burada değerlendirilmemiştir	87
Müslüman ülkeler ama Ortadoğu'nda değil							
Bengal	143,998	14,970	1,900 (2003)	41.1	141/155	102/104	117
Endonezya	1,919,440	23,845	830 (2003)	87.9	121/155	69/104	82
Malezya	330,257	2,453	3,493 (2002)	88.7	70/155	31/104	32

3.2.1.1.4. Bilim adamların Büyük Ortadoğu Projesi'ne yönelik düşünceleri

Bu Proje'nin çelişkileri bulunmaktadır. Çünkü otoriter yönetimlerden beklenen, kendilerini iktidardan edecek reformları yapmalarıydı. ABD'nin baskı ve telkinleri sonucunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki çok sayıda ülkede kadınların statüsünün geliştirilmesi, yerel seçimler, Mısır'da ve Gazze'de olduğu gibi muhaliflerin seçimlere

katılması gibi küçük çaplı reformlar yapıldıysa da, bunlar göstermelik ya da sınırlı kaldı. ABD'nin bu politikası, bölge ülkelerinden özellikle Mısır ve Suudi Arabistan'da resmi düzeyde tepki çekerken, sivil toplumu güçlendirmeyi hedeflediği halde toplumsal düzeyde de destek bulamayı kuşkuyla karşılandı ve Irak işgalinin yarattığı Amerikan karşıtlığı içinde giderek gündemden düştü.¹²⁵

ABD'nin BOP'u açıklarken yaptığı hataları eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, New York Times gazetesine yazdığı makalede şu şekilde ifade etmiştir:

Bush yönetimi, uzun vadede Ortadoğu'yu demokratikleştirme kararlılığı bakımından övgüyü hak ediyor. Fakat en iyi fikirler bile, beceriksiz uygulamaların kurbanı olabilir. Daha da kötüsü, bu fikirler geri tepebilir. Özellikle de insanlar için içinde gizli niyetler olduğundan kuşkulandırmaya başlarsa. Plan taslağının geçen ay Londra merkezli Arap gazetesi El Hayat'ta yayımlanmasının ardından, Arap liderleri sert (ve huzursuz) biçimde tepki gösterdi; Amerika'nın bu yöndeki çabalarını, değişim dayatması olarak eleştirdiler. Eski Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek planı Hayalci diye niteleyecek kadar ileri gitti. Eğer samimi bir biçimde kabul edilmez ve anayasallığın gelenekleriyle desteklenmezse, demokrasi, aşırılıkçılığa ve otoriter eğilimlere meşruiyet kazandıracak bir halkoyu biçiminde yozlaşabilir. Soruna eşlik eden bir başka mesele de, demokrasi üzerinde böyle aniden yoğunlaşılmasının, İsrail ve Filistin arasında kalıcı bir barış anlaşmasına yönelik herhangi ciddi Amerikan çabasını erteleme niyetindeki Beyaz Saray yetkililerinin marifeti olduğu şüphesi; üstelik bu şüphe, sadece Araplar arasında değil, ABD'nin destek görmeyi umduğu Avrupalılar arasında da mevcut. Söz konusu şüphelik, Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in geçenlerde İsviçre'nin Davos kentinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda yaptığı açıklamalarla da güçlenmiş durumda. Cheney, demokrasinin yayılmasının, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 'Batı Avrupa'da barış ve refahın önkoşulu olduğunu' söyledi. Ardından vurgulu bir biçimde ekledi: "Demokratik reform, uzun yıllardır devam eden Arap-İsrail çatışmasına barışçı bir çözüm bulunması bakımından da merkezi öneme sahip. Cheney'in, demokrasinin barışın önkoşulu olduğu yaklaşımı, birçokları tarafından İsrail-Filistin çatışmasını çözme çabalarının ertelenmesinin bahanesi olarak anlaşıldı. Dahası, Cheney'in yaklaşımı, demokrasinin ancak bir siyasi itibar atmosferinde serpilip gelişebileceği yönündeki tarihsel gerçeği de görmezden geliyordu. Filistinliler İsrail kontrolünde yaşadığı ve her gün aşağılandığı sürece, demokrasinin erdemlerine dair vaatleri cazip bulmayacaktır. Aynısı, Amerikan işgali altındaki Irak için de geçerli.

¹²⁵ Uzgel, İ. (2013). "ABD' ve NATO'yla İlişkiler", B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 267

Aynı makalede Brzezinski atılması gereken adımları şu şekilde sıralamıştır:

Birincisi, program Arap ülkeleri tarafından hazırlanmalı; sadece onlara ne yapmaları gerektiğini söylemek yetmez. Mısırlılar ve Suudiler, dinsel ve kültürel geleneklerinin küçümsendiğini hissederlerse, demokrasiye kucak açmaz. Yanı sıra Avrupalılar için içine tam anlamıyla katılmalı; planlanan işlerin tarifi ve neyi hedefleyeceği konusunda bölge ülkeleriyle kendi diyaloglarını sürdürmeli. G-8 zirvesindeki muhtemel yaklaşım farklılıklarının üstesinden ancak bu şekilde gelinebilir. İkincisi, girişim, kendi kendini yönetmekten kaynaklı siyasi itibar olmaksızın demokrasiden söz edilemeyeceğini kabullenmeli. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanlar siyasi itibarlarını nispeten kısa bir süre içinde geri kazandılar ve bu itibar, Nazi sonrası dönemde demokratik kurumları canlandırmaları için onlara yardımcı oldu. Eğer Filistinlilere ve Iraklılara egemenlik tanıma çabalarıyla birleştirilebilirse, Arap demokrasisi programı çok daha başarılı olacak ve daha yaygın kabul görecektir. Aksi durumda demokrasi, Arap dünyasındaki birçok çevre tarafından, süre giden yabancı egemenliğinin maskesi olarak algılanacak. Son olarak ABD Ortadoğu'daki bir barış anlaşmasının özünü tarif etmeli ve ardından anlaşmayı hayata geçirmek için enerjik bir biçimde çalışmalı. Böyle yapmak, demokrasi girişiminin ardındaki yapıcı niyetlere yönelik daha güçlü bir güven sağlayacak; yanı sıra Ortadoğu ülkelerine, demokratik Batı ile samimi bir ortaklık için paylaşılan bir zemin olduğunu gösterecek. Ortadoğu'nun dönüşümü, savaş sonrası Avrupa'nın yenilenmesinden daha karmaşık bir süreç olacak. Ne de olsa sosyal yenileme, tabiatı gereği, sosyal dönüşümden daha kolay. İslami geleneklere, dini inançlara ve kültürel alışkanlıklara, sabır ve saygıyla yaklaşmak gerekiyor. Ancak bunun ardından Ortadoğu'da demokrasinin vakti gelecek.¹²⁶

3.2.3. Obama Dönemi

Barack Obama 2008 yılı sonunda ABD cumhurbaşkanlığı seçimini kazanıp iktidara gelmiştir. Obama, Nisan 2009 tarihinde Türkiye'ye resmi ziyaret etmiştir. Obama'ya göre Türkiye ABD'nin önemli bir müttefikidir. Bu ziyaret ABD ve Türkiye ilişkilerini olumlu etkilemiştir.

Nisan 2009 yılında Obama Türkiye ziyaretinde *“Önümüzdeki zorlukları konu olarak ele aldığımızda ortak hedefler için çalıştığımızı görüyoruz. Ortadoğu'da barışı hedefliyoruz.”*¹²⁷ demiştir. Obama'ya göre iktidara gelmeden önceki dış politikadaki Afganistan ve Irak işgalleri ile oluşan kötü algının düzeltilmesi gerekmektedir. Obama için bu konu, en önemli konularından biriydi. Bu algının gerçekleştirilebilmesi için İslam dünyası ile işbirliği kurulması ve ilişkilerin yakınlaştırılması gerekmektedir. Bu stratejinin

¹²⁶ Çelik, H. (2014). *Ortadoğu'da ABD Politikaları ve Büyük Ortadoğu Projesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Ankara

¹²⁷ İnternet: “Obama'dan Tarihi Konuşma”, (07.04.2009), Hürriyet, Web:

<http://www.hurriyet.com.tr/obamadan-tarihi-konusma-11376525> adresinden 10 Temmuz 2017'de alınmıştır.

başarıya ulaşması için Rusya ve İran ile yeni bir sayfa açılması, Türkiye ile ilişkilerin güçlendirilmesi, İslam dünyası ile ABD arasında açılan mesafeyi kapanmanın en kısa yollarından biriydi.¹²⁸

Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi'nden yapılan açıklamada, ABD Başkanı Obama'nın Türkiye ziyareti çerçevesinde, *“yarım yüzyılı aşan bir süredir hayati konularda dayanışma içinde bulunmuş iki müttefik ve stratejik ortak olan Türkiye ve ABD arasındaki ikili ilişkiler ile her iki ülkenin esasen ortak gündeminde yer alan öncelikli bölgesel ve küresel meselelerin”* görüşüleceği bildirildi.¹²⁹

Türkiye Başbakanı [Recep Tayyip Erdoğan](#)'ın Dış Politika Baş Danışmanı Ahmet Davutoğlu, *“Bush yönetimi döneminde bazı görüş ayrılıklarımız vardı ancak Obama yönetimi ile aynı politikalarımız var”* dedi ve Obama'nın [Türkiye](#) ziyaretini “tarihi” olarak niteledi. İki ülkenin gündemlerinin çok benzediğini de ifade eden Davutoğlu, *“Bölgedeki tecrübelerimiz ve onların yeni yaklaşımı birbiriyle çok bağdaştırıyor”* değerlendirmesini de yaptı.¹³⁰

ABD Başkanı Barack Obama'nın Türkiye ziyaretine de değinen Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Obama'nın İslam dünyasına yönelik olumlu etki yaratan mesajlar verdiğini ifade etti.

Abdullah Gül yaptığı açıklamada: *“ABD şüphesiz ki dünyanın en önemli ülkesidir ve onun politikaları dünyaya huzur da sıkıntı da getirmektedir. Bu bakımdan yeni Başkan'ın diyaloga önem veren politikasının değerli olduğu kanaatindeyim. Yeni Başkan dünya meselelerinde, diğer ülkelerle olan ilişkilerinde tek taraflı hareket etmeyeceğini ifade etmektedir. ‘Biz karar alacağız ve bu kararı uygulamaya hepinizi çağıracağız’*

¹²⁸ İnternet: “2009'dan Günümüze Erdoğan-Obama Görüşmeleri”, (03.04.2016), MedyascopeTV, Web: <http://medyascope.tv/2016/04/03/2009dan-gunumuze-obama-erdogan-gorusmeleri/> adresinden 27 Temmuz 2017'de alınmıştır.

¹²⁹ İnternet: “Obama Türkiye’de”, (05 Nisan 2009), Hürriyet, Web: <http://www.hurriyet.com.tr/obama-turkiyede-11370337> adresinden 1 Eylül 2017'de alınmıştır.

¹³⁰ İnternet: “Obama'nın Türkiye Ziyaretine Washington Post Yorumu”, (05.04.2009), Sabah, Web: <http://arsiv.sabah.com.tr/2009/04/05/haber.3F10A374D21249888A43010E7F003C61.html> adresinden 18 Mart 2018'de alınmıştır.

dememektedir. Tam tersine ‘Biz önemli olaylarda herkesi dinleyeceğiz, herkesle müşterek hareket etme niyetindeyiz’ demektedir. Bu, önemli bir politika değişikliğidir”¹³¹ dedi.

“Bunun, dünyada bir iyimserlik havası estirdiğini hepimizin görmesi gerekir” diyen Gül, “Bu çerçevede bütün dünyanın, özellikle de Arap dünyasının, İslam dünyasının da kendi tezlerini en iyi şekilde, bölünmeden bir bütünlük içerisinde güçlü bir şekilde seslendirmesinin tam zamanıdır. Eğer çeşitli bölünmeler, parçalanmalar varsa, bütün bunları bir an önce gidermek gerekir ki güçlü bir şekilde meseleler, görüşler neyse bunlar doğru bir şekilde aktarılabilirsin. Zaman geçmeden bunun gerçekleştirilmesinin önemli olduğu kanaatindeyim”¹³² ifadesini kullandı.

Gül, ABD Başkanı’nın tek taraflı hareket etmeyeceğini dünyaya deklare ettiğini belirterek,

“Gerek NATO zirvesinde, gerekse Türkiye’ye yaptığı ziyaretteki görüşmelerimizde biz sadece ikili ilişkileri değil, bir çok konuyu detaylı bir şekilde ele aldık. Fikirlerimizi ve düşüncelerimizi, ki bu düşüncelerin sizlerin de düşünceleri olduğuna inanıyorum, bunları güçlü bir şekilde Amerikan tarafına aktarma fırsatını buldum. Bunu bütün ülkelerin özellikle de Arap dünyasının, Körfez ülkelerinin bunları güçlü bir şekilde yapmasının tam zamanıdır”¹³³ dedi.

Obama, daha kampaya sırasında dış politika alanında hazırlanan ulusal güvenlik stratejisini elektronik ortamda kamuoyuyla paylaşmış ve ABD’nin güvenliğini sağlamak amacıyla beş temel hedef saptamıştı. Bunlar:

1. Irak Savaşı’na son vermek;
2. El Kaide ve Taliban’la olan mücadeleyi sonuçlandırmak;

¹³¹ İnternet: Gül:”Obama İyimserlik Havası Estirdi.”, (15.04.2009), CNN Türk, Web: <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/04/15/gul.obama.iyimserlik.havasi.estirdi/522529.0/index.html> adresinden 10 Ekim 2017’de alınmıştır.

¹³² İnternet: Gül:”Obama İyimserlik Havası Estirdi.”, (15.04.2009), CNN Türk, Web: <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/04/15/gul.obama.iyimserlik.havasi.estirdi/522529.0/index.html> adresinden 10 Ekim 2017’de alınmıştır.

¹³³ İnternet: Gül:”Obama İyimserlik Havası Estirdi.”, (15.04.2009), CNN Türk, Web: <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/04/15/gul.obama.iyimserlik.havasi.estirdi/522529.0/index.html> adresinden 10 Ekim 2017’de alınmıştır.

3. Nükleer başta olmak üzere her türlü kitle imha silahlarına teröristlerin ve haydut devletlerin erişmesini engellemek;
4. Gerçek bir enerji güvenliği sağlamak;
5. 21. Yüzyılın sorunlarıyla layıkıyla baş edebilmek için diğer ülkelerle olan ittifakları canlandırmak.¹³⁴

Obama dönemdeki ABD dış politikasında hem idealist hem de realist bir yaklaşım bulunmaktaydı. ABD ile İran arasında yapılan nükleer mutabakat, bu yaklaşıma bir örnektir. Bu olayda, bir taraftan İran'ın nükleer silahlara sahip olmasının engellenmesi ve nükleer yayılmanın önlenmesi amaçlanırken ki bu idealist bir dış politikayı yansıtır, diğer taraftan ise nükleer silahlara sahip olan bir İran ile Basra Körfezi'nde rekabetin zor olacağını bilmesi ve bunun önüne geçilmeye çalışması realist bir dış politikayı yansıtır.¹³⁵ Obama iktidara gelmeden önce ABD'nin dış politikası tek taraflılık politikası idi. Bush döneminden farklı dış politika izleyen Obama, iktidara geldikten sonra çok taraflılık politikası uygulanmıştır.

Obama dış politikasının en önemli kavramlarından birisi "Akıllı Güç" tür. ABD'nin Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton, Akıllı Güç hakkında "*Akıllı Güç denilen kavramı uygulamalıyız. Her bir farklı durum için, elimizdeki diplomatik, ekonomik, askeri, siyasi, hukuki ve kültürel araçlardan doğru olanı veya olanları seçerek hareket etmeliyiz.*"¹³⁶ açıklamasında bulunmuştur. Bahsedilen Akıllı Güç kavramı sadece Obama dönemdeki politikalarda gündeme gelmiş değildir. 2003 yılında uluslararası ilişkiler kuramcısı Joseph S. Nye, Jr. tarafından da ilk kez geliştirilmiştir. Nye'a göre güç, istediğini yaptırabilmek için başkalarının davranışlarını yönlendirebilme kapasitesidir. Bunu gerçekleştirmenin ise üç yolu vardır: baskı, para ve çekicilik. Sert güç (hard power) ilk ikisini, yumuşak güç (soft power) sonuncusunu kullanır.¹³⁷ Fakat sert güç ve yumuşak güç arasından sadece birisinin kullanılması yeterli değildir. Bu yüzden sert ve yumuşak gücü birleştiren stratejilere ihtiyaç

¹³⁴ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 314

¹³⁵ İnternet: Kocakenar, M. (Ağustos, 2015). "Amerikan Dış Politikasında İdealizm Realizm İlişkisi: Çatışma Mı İşbirliği Mi?". TASAM, Web:

[http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma_m%C4%B1_%C4%B0%C5%9Fbiri%C4%9Fi_mi_Amerikan_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_%C4%B0dealizm_Realizm_%C4%B0li%C5%9Fkisi_by_Mustafa_Kocakenar_S.docx_9194f400-8b77-4b7f-9aa3-7411ce9f0bf4_\(1\).pdf_a8eefa47-79c7-43d5-96be-997a9b805ba1.pdf](http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma_m%C4%B1_%C4%B0%C5%9Fbiri%C4%9Fi_mi_Amerikan_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_%C4%B0dealizm_Realizm_%C4%B0li%C5%9Fkisi_by_Mustafa_Kocakenar_S.docx_9194f400-8b77-4b7f-9aa3-7411ce9f0bf4_(1).pdf_a8eefa47-79c7-43d5-96be-997a9b805ba1.pdf) adresinden 2 Mayıs 2017'de alınmıştır.

¹³⁶ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 313

¹³⁷ Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları, 324

vardır. Dolayısıyla Obama dönemi dış politikasında hem sert hem de yumuşak güç kullanılmıştır.

Obama, 4 Haziran 2009 yılında Kahire Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada muhafazakar politikaların artık değiştiğini ortaya koymuştur. ABD Başkanı Obama Mısır'da Müslüman dünyasına hitaben yaptığı konuşmada, ülkesi ile İslam dünyası arasında yeni bir başlangıç çağrısı yapmıştır.¹³⁸

Obama, sözlerinin dünyadaki bir buçuk milyar Müslümana ve Amerikan halkına ulaşmasını hedefliyordu.

Kahire'ye Amerika Birleşik Devletleri ile tüm dünyadaki Müslümanlar arasında yeni bir başlangıç arayışı içinde geldim. Bu başlangıç, ortak çıkarlar ve saygı temeline dayanmaktadır. Amerika ile İslam dünyası birbirinden ayrı değildir ve bir yarış içinde olmalarına da gerek yoktur. Bunun yerine, ortak ilkeleri paylaşmaktadırlar. Bu ilkeler, adalet ve ilerlemenin yanı sıra tüm insanlığın sahip olduğu hoşgörü ve haysiyettir.¹³⁹

Obama'nın Kahire Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, Arap dünyasının İsrail ile yaşadığı problemleri, ülkesinin İran'la sürtüşmesini, demokrasi, inanç özgürlüğü ve kadın haklarını güçlendirmeyi içeren bir gündemin parçası olarak bu sorunları da çözmeye de söz vermiştir. George W. Bush'tan farklı olarak Barack Obama konuşmasında küresel karşılıklı bağımlılığın da altını çizmiştir:

Birbirimizi dinlemek, birbirimizden öğrenmek, birbirimize saygı göstermek ve ortak bir zemin bulmak için devamlı olarak çaba göstermeliyiz. Mukaddes Kuran'ın bize söylediği gibi, "Allah'ı aklından çıkarma ve daima gerçeği söyle." Benim bugün yapmağa çalışacağım şey, insan olarak paylaştıklarımızın bizi ayıran güçlerden çok daha kuvvetli olduğu yolundaki inancımın şaşmadan, önümüzdeki fevkalade görevin önemini bilerek, elimden geldiği kadar gerçekleri yansıtmaktır.¹⁴⁰

¹³⁸ İnternet: "Yeni Bir Başlangıç Çağrısı", (04.06.2009), BBC Turkish, Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/06/090604_obama_final.shtml adresinden 6 Nisan 2018'de alınmıştır.

¹³⁹ İnternet: "Obama'nın Kahire Konuşması", (04.06.2009), BBC Turkish, Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/06/090604_obama_speech.shtml adresinden 9 Haziran 2017'de alınmıştır.

¹⁴⁰ İnternet: Günbay, A. (2014) "ABD'nin Güç Politikası : Akıllı Güç", Akademia, Web: http://www.akademia.edu/7496874/ABD_N%C4%B0N_G%C3%9C%C3%87_POL%C4%B0T%C4%B0KA_SI_AKILLI_G%C3%9C%C3%87 adresinden 23 Şubat 2018'de alınmıştır.

İsrail konusunda Başkan Obama, Amerika ile İsrail'in arasındaki bağı koparlamayacağını ancak, Filistin halkının kendi topraklarının arayışında çektikleri acıların artık bir son bulması gerektiğini vurgulamıştır:

Nasıl ki İsrail'in varlığı reddedilemezse, Filistin'in varlığına da karşı çıkılmaz. İsraililer bunu kabul etmelidirler. ABD, İsrail yerleşimlerinin yapımına devam edilmesinin meşru olduğu fikrini kabul edemez. Bu inşaatlar önceki anlaşmaların ihlalidir ve barış çabalarını zedelemektedir. Filistin halkının gündelik yaşantısını iyileştirmek barış yolunda önemli bir bölümü oluşturmalı ve İsrail, bunun başarılması için sağlam adımlar atmalıdır.¹⁴¹

Obama TBMM'deki konuşmasında da Kahire'deki gibi karşılıklı bağımlılığa değinmiş ve Müslümanların Amerika'ya karşı olan güven sorununu çözmeye çalışır bir konuşma yapmıştır. Obama'ya göre Türkiye ve ABD günün sorunlarına, tehditlerine ve tehlikelerine karşı yan yana olmalı, birlikte çalışmalıdır:

“Karşılıklı çıkarlara dayanmamız ve farklılıklarımız üzerinde yükselmemiz gerekiyor. Birlikte hareket edersek daha güçlüyüz. ABD ile Türkiye'yi birbirine bağlayan güvenin zorlandığını, sarsıldığını biliyorum. Bu zorlanmanın, sarsılmanın İslam inancının yaşandığı pek çok yerde paylaşıldığını da biliyorum. Becerebildiğim kadar açıkça şunu söylemek isterim ki, ABD, İslam ile bir savaş halinde değildir ve asla olmayacaktır”¹⁴² demiştir.

Obama 6 Nisan 2009 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada “*Türkiye ciddi bir müttefik. Türkiye Avrupa'nın önemli bir parçası. Ve Türkiye ve ABD, günümüzdeki zorlukların üstesinden gelebilmek için yan yana durmalı ve çalışmalı.*”¹⁴³ ifadesini kullanmıştır. Sonuç olarak Obama Türkiye'ye önem vermiş dolayısıyla onun iktidarından sonra ABD ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler günden güne iyiye gitmiştir.

3.3. 11 Eylül Olayından Sonra Türkiye'nin Dış Politikası

1999 yılında Türkiye'nin dış politikası için bir dönüm noktasıydı. 1990'dan sonra birçok element Türkiye'nin dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Bunlardan en önemli üçü:

¹⁴¹ İnternet: Ertuğal, Y. (Kasım, 2013)“Obama'nın Kahire Konuşması ve Dönüşen Ortadoğu”, Akademik Perspektif, Web: <http://akademikperspektif.com/2013/11/27/obamanin-kahire-konusmasi-ve-donusen-ortadogu/> adresinden 16 Haziran 2017'de alınmıştır.

¹⁴² İnternet: Günbay, A. (2014) “ABD'nin Güç Politikası : Akıllı Güç”, Akademia, Web: http://www.academia.edu/7496874/ABD_N%C4%B0N_G%C3%9C%C3%87_POL%C4%B0T%C4%B0KA_SI_AKILLI_G%C3%9C%C3%87 adresinden 23 Şubat 2018'de alınmıştır.

¹⁴³ Gezici, A. (2009). *Barack Obama Türkiye Konuşmaları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Karakutu Yayınları, 54

PKK, Yunanistan ve Suriye'dir. Bu üç büyük sorun, Türkiye'yi tehlikeli yaşam çemberi içerisine almıştır. Türkiye kara sınırları üzerinde ciddi bir psikolojik çatışma durumu söz konusu olmuştur. Bunun için bu dönemde Türkiye'nin dış politikası güvenlik ve tehdit üzerinde inşa edilmiştir.

15 Şubat 1999 tarihinde ABD'nin istihbarat yardımında bulunmasıyla PKK lideri Abdullah Öcalan yakalanmıştır. PKK, 1990 yılından beri Türkiye'nin güvenliğine tehdit eden önemli unsurlarından birisidir. Öcalan yakalandıktan sonra 1990 yıllarında Türkiye'nin dış politikasına etkileyen önemli unsurlarından birisi kaybetmiştir ve Türkiye Suriye'yi tehdit algısı da yok olmuştur. Öcalan yakalanmadan önce Türkiye Suriye'nin PKK'ya lojistik destek verdiğini iddia etmiştir. O dönemde Türkiye, Suriye'yi Türkiye'nin güvenliğine tehdit eden unsurlarından birisi olarak görmüştür.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler ise, 1999 yılından itibaren işbirliği ve diyaloga dayalı yeni bir döneme girmiştir. 17 Ağustos 1999 tarihinde Türkiye'de Marmara depremi meydana gelmiştir. Bu depremi ardından Yunanistan Türkiye'deki deprem bölgelere yardım ettiği için Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler de yakınlaşmıştır.

10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi'nde AB'nin temel standartlar çerçevesinde diğer aday devletler gibi Türkiye'nin de Birliğe aday devlet olması kabul edilmiştir. Bu yüzden Türkiye AB'nin üyesi olmaya çalışmasının sürecinde hem içeride hem de dış politikada devlet bir Avrupalılaşma dönemine girmiştir. Bu dönemde dış politikada güvenlik ve tehdit üzerine inşa edilen ilişkiler yerini işbirliği, karşılıklı bağımlılık ve ticaret üzerine temellendirilen yeni bir ilişki biçimine bırakmıştır.¹⁴⁴

Helsinki Zirvesi'nde AB, Türkiye'den dış politikasını değiştirmesi noktasında bazı açık taleplerde bulunmuştu. Bu taleplerden ilki 'barış, istikrar, refah, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü' gibi değerlerin benimsenmesi ve bunların yaygınlaşması yönünde bir dış politika izlenmesiydi. İkinci talep ise, devam eden sınır anlaşmazlıklarını ve

---

¹⁴⁴ Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa, 262

ilgili diğer meseleleri çözmek için her türlü gayretin gösterilmesi ve bu süreçte uluslararası hukukun öncelikli olarak dikkate alınmasıdır.¹⁴⁵

‘Dış politikanın Avrupalılaşması’, Helsinki Zirvesi’nden sonra AB’nin Türkiye’ye dayandırdığı şartlar ve bu şartların Türkiye dış politikasını zirve talepleri doğrultusunda yeniden şekillendirmeye itmesi söylemidir.

Bu dönemde Türkiye dış politikada Avrupalılaşma dışında belirleyen bir başka ilke, ekonomik ilişkilere verilen önem olmuştur. Bu konuda Dışişleri Bakanı İsmail Cem, dış politikada ekonomiyi direkt olarak etkilenme durumu olduğu açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Ona göre, *“artık askeri gücün ülkelerin uluslararası konumunun temel belirleyicisi olduğu bir dünyada yaşamıyoruz. Yeni paradigma yeni tarz bir güç anlayışını beraberinde getirmiştir ve bu güç ekonomik etkinliğe ve bunun sürdürülebilirliğine dayanmaktadır. Dünya bütünüyle küresel bir pazara dönüşürken, tarihsel, kültürel ve politik değerlerle desteklenen ekonomik unsurlar yeni binyılda ülkelerin üsteleneceği rolleri şekillendirecektir.”*¹⁴⁶

İsmail Cem’e göre *“Türkiye’nin yenileşmesindeki en güçlü dayanak, tarihimiz, kültürümüz, insanımızdır. Türkiye, dünyadaki konum ve saygınlığını geliştirmek için tarih/kültür boyutunu bir eksen olarak kullanmalıdır. Çünkü Türkiye’nin tarihsel beraberliklerinin çoğu, elli yıla, yüz yıla sınırlı değil; yüzlerce yılın derinliğine sahip. Ortadoğu, Kafkasya, Kuzey Afrika, Sudan, Yemen vb. kültürel özellikler dikkate alındığında, Orta Asya da bu ‘Tarihi Coğrafya’nın birer parçasıdır.”*¹⁴⁷

Kısacası, İsmail Cem’in düşüncesi Türkiye’nin hedefi içinde bulunduğu coğrafyanın ekonomik merkezine dönüşmektedir. Bu yüzden ilk olarak Türkiye komşularıyla problemlerini çözmeli bir ön koşuluyla dış politika hedefi haline getirmektedir.

¹⁴⁵ Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa, 262

¹⁴⁶ Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa, 263

¹⁴⁷ Tuğtan, M. A. (2016). Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu. *Uluslararası İlişkiler*, 13 (49), 9.

Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında temel ilkelerinden birisi komşularla iyi ilişkileri kurmaktadır. Komşularla iyi ilişkileri kurmak için Türkiye komşularla öncelik siyaset problemi çözmeye odaklanmıştır. Yine İsmail Cem'in ifadeleriyle 'ekonominin bir uzantısı olarak işlev görmesi' düşünülen dış politika, tarihsel ve kültürel yakınlıkları olan komşu devlet ve bölgelerle geliştirilecek iyi ilişkiler üzerine temellendirilebilirdi.¹⁴⁸

19 Şubat 2001 yılında MGK toplantısında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakanı Bülent Ecevit arasında yaşanan "anayasa kitapçığı fırlatma" tartışması sonucunda büyük bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Birkaç saat içinde Merkez Bankası'ndan yaklaşık 5 milyar dolar çekilmiştir. Üç gün içinde borsa yüzde 29,3 değer yitirdi ve repo faizlerindeki tırmanış yüzde 7.500'ü buldu. Tedbir olarak dalgalı kura geçilince dolar 689.000 TL'den 964.000 TL'ye fırladı. Sonuçta 10,4 milyar dolar Türkiye'yi terk etti.¹⁴⁹ Bu ekonomik kriz Türkiye dış politikada ekonomik kaygıların öncelik bir konum kazaması sürecini daha da güçlendirmiştir. Bu ekonomik kriz sonucunda IMF tarafından 19 milyar dolarlık kredi Türkiye'ye tahsis edildi.¹⁵⁰ Borç almak durumunda kalan Türkiye'nin o dönemde ABD'ya yaklaşma durumu ortaya çıkmıştır.

3 Kasım 2002 tarihinde genel seçimlerinde oyların yüzde 34,3'ü ile 363 milletvekilliği kazanan Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidara gelmiştir. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan iktidara geldikten sonra dış politika çok yönlü ve aktif olması yönünde değişiklikler yaşamaya başlamıştır. 2002 yılından sonra dış politikanın en önemli yanlarından birisi, AB'ye tam üyelik vizyonudur.

1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye AB'nin aday ülke olmuştur. Fakat AB Türkiye AB'nin kriterleri ulaşmadığı nedeniyle üyelik müzakereleri başlanamamıştır. 12-13 Aralık 2002 yılında Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye için üyelik müzakerelerine başlanması noktasında bir tarih almaya girişmiştir. Fakat yine üyelik müzakereleri için bir tarih alamamıştır. Türkiye, AB'nin kriterleri ulaşmak için hukuksal alanda bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler AB'nin 2003 ve 2004 yılında hazırladığı Türkiye İlerleme

¹⁴⁸ Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa, 263

¹⁴⁹ Ünsal, Ü. (2013). "Anayasa Fırlatma Krizi ve AKP'nin İktidara Gelişi". B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş, Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 80

¹⁵⁰ Ünsal, Ü. (2013). "Anayasa Fırlatma Krizi ve AKP'nin İktidara Gelişi". B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş, Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 80

Raporlarında olumlu etkisini göstermiştir. Bu yüzden 3 Ekim 2005 yılında üyelik müzakereleri başlamıştır.

Bu dönemdeki Türkiye dış politikasında Başbakan Başdanışmanlığı ve Büyükelçilik görevine atanan Ahmet Davutoğlu önemli rol oynamıştır. Davutoğlu Nisan 2001 tarihinde “Stratejik Derinlik” adı olarak kitap yazmıştır. Kitabında Kemalist dış politikanın neden sorunlu olduğunu ve Turgut Özal’ın yeni-Osmanlıcılık ilkesini restore etmenin kaçınılmazlığını ortaya koymuştu.¹⁵¹

Davutoğlu’na göre *“yapılması gereken şey bu ülkelerle ilişkileri rejimler ve bürokratlar arasındaki uzun ve çetin süreçten çıkararak toplumlararası ilişkilerin yoğunlaştığı ekonomik ve kültürel unsurların ağırlık taşıdığı daha geniş bir zemine yaymaktır.”*¹⁵²

Bu düşünce sonraki dönemde önemli politikalarından birisi komşularla “Sıfır Sorun Politikası”nın ilkesi olmuştur. Bu politikasının o kadar dikkat çekmesinin sebeplerinden birisi, halkı uzun süredir dört tarafta düşmanlarla çevrili bir durumda yaşamıştır. Bunun için Türkiye, komşu ülkeler ile iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Çünkü eğer komşu ülkelerde istikrarsız bir bölge olsa Türkiye’yi de olumsuz yönde etkilenmiştir. Türk dış politikasının en önemli amacı, çevresel istikrarın sağlamaktır.

Sıfır Sorun Politikası, Türkiye’nin dış politikasında kullandığı araçları değiştirmiştir. Önceki Türkiye dış politikasında daha çok asker gibi sert güç kullanmıştır. Sıfır Sorun politikasında Türkiye daha çok yumuşak güç ile başka ülkeler ile ilişkileri kurmuştur. Yumuşak güç stratejisi korkutmak yerine kazanmak ve ikna etmek ilkelerini benimsenmeye başlaması ve dış politika yapım sürecinde ‘seçilmiş siyasetçilerin’ ‘atanmış bürokratlardan’ daha önemli olmaya başlamaları kayda değer yeniliklerdir. Fakat bunların hiçbirisi Türkiye’nin dış politikasında ulusal çıkar yaklaşımını ve reelpolitik faktörleri geride bırakıp daha çok değer ve kimlik odaklı bir dış politika takip etmeye başladığı anlamına gelmez.¹⁵³

¹⁵¹ Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa, 287

¹⁵² Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa, 288

¹⁵³ Oğuzlu, T. (2012). “Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal Bir Analiz”. *Ortadoğu Analiz*, 4 (42), 12

Bu dönemdeki Türkiye dış politikası bir taraftan AB'ye tam üyelik olmaya çalıştığı için Avrupalılaşıma üzerinden, diğer taraftan da komşularla iyi ilişkiler kurmak için ekonomik ve siyasi işbirliği temelinde sürdürülmüştür.

2009 yılında Ahmet Davutoğlu Dışişleri Bakanı olduktan sonra Komşularla Sıfır Sorun Politikası resmen sürmüştür. Fakat 2009 yılından beri Türkiye ve komşu ülkeler arasındaki ilişkileri sorun çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse, İsrail ile 2009 Davos krizinin ardından hızla kötüleşen ilişkiler, Ermenistan ile 2009'da başlayan yakınlaşma çabalarının kısa süre içinde başarısızlıkla sonuçlanması, 2011 Arap Baharının Suriye, İran ve Irak ile ilişkileri olumsuz etkilemesi komşularla sıfır sorun politikasının artık çalışmadığının göstergeleri oldu.¹⁵⁴ 2007 yılından beri PKK güneydoğuda terör eylemlerine başladığı için Türkiye için güvenliği yeniden öncelikli bir kaygı haline getirdi.

---

¹⁵⁴ Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa, 315

4. 11 EYLÜL OLAYINDAN SONRA BAZI ÖNEMLİ GELİŞMELER BAĞLAMINDA ABD-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

4.1. 2003 Irak Müdahalesi

4.1.1. Irak Müdahalesi

11 Eylül meydana gelen olaylar Amerika'nın bağıında çok derin bir yara açmış, bu yara da dolaylı yoldan en çok Ortadoğu'yu etkilemiştir. Amerika'nın terörizme karşı açtığı Afganistan Savaşı'ndan sonra en ciddi savaş Irak Savaşı'dır.

1990-1991 yılları arasında Körfez Savaşı bittikten sonra ABD, çifte çevreleme politikası öngörmüştür. Çifte çevreleme politikası Irak ve İran'a yönelik olarak uygulanmıştır. Bu politikasının hedefinde olan İran ve Irak çevreleme yöntemi ile zayıflatılmıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra ABD, Irak'taki Saddam Hüseyin'in yetkisinin meşru olarak sarsılmasını fırsat bulmuştur. ABD, BM'de bir sürü politika ortaya koyarak kamuoyunun duygusunu kullanmış ve başka ülkeleri etkilemek istemiştir. Bir de ABD'de ekonomik ambargo uygulayarak, Irak'ı iyice köşeye sıkıştırmaya başlamıştır. Fakat bu politikanın İran tarafında etkinliği o kadar kolay değildi. Çünkü Türkiye, ABD'nin Irak çevreleme politikasında olumlu rol oynamaktaydı. Bu sırada Türkiye-İran arasında doğalgaz anlaşması imzalaması, ABD' nin hoşuna gitmemiştir.

ABD'nin Irak ve İran'a uyguladığı çifte çevreleme politikasının temel öğeleri şunlardır:

1. Irak'ı uluslararası ekonomik ambargo altına alarak, Saddam rejiminin gelir kaynaklarının kurutulması ve böylece rejime yönelik halk desteğinin kesilmesi;
2. Irak'ın siyasi ambargo altına alınarak uluslararası ortamda yalnız bırakılması;
3. Irak'ın kitle imha silahlarının denetlenmesi ve yeniden silahlanmasının engellenmesi;
4. Irak'ın kuzeyinde ve güneyinde uçuşa yasak bölgeler oluşturarak, Irak yönetiminin bu bölgedeki askeri varlığının sınırlandırılması;
5. Körfezde önemli sayıda asker bulundurarak Irak'ın olası karşı çıkışlarının engellenmesi;

6. Irak'ın kendi içinde bir darbe ile rejim sorununun çözülmesi;
7. İran'ın, Irak'ın zayıf durumundan yararlanarak bölgede aktif hale gelmesini engellemesi.¹⁵⁵

ABD'nin çifte çevreleme politikası, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Mart 2003'te Irak'ın işgalinin çerçevesini oluşturdu. Uluslararası kamuoyunun gözünde yıpranmış, ambargo ile yorulmuş, merkezi otoritesi ve ordusu zayıflatılmış, muhalefeti güçlendirilmiş, fiilen bölünmüş bir Irak'ı kitle imha silahları olduğu bahanesiyle işgal etmek ABD için artık zor olmayacaktı.¹⁵⁶

Clinton, her ne kadar 1998'de Irak'ta rejim değişikliğini resmi devlet görüşü olarak benimseyen "Irak Kurtuluş Yasası"nı imzaladıysa da, Somali ve Bosna'daki gelişmeler sonrasında ABD'nin Irak için asker tahsis etmeye hazır olmaması bu politikanın hayata geçirilmesini engelledi ve yaptırımların sonuç vermesi beklenmeye devam edildi. Bu arada 31 Ekim 1998'de Irak'ın BM'nin Irak'ın kitle imha silahlarını imhasından sorumlu komisyonu UNSCOM ile işbirliği yapmayı durdurması ve 16-19 Aralık'da BM çalışanlarının Bağdat'tan tahliyesinin ardından ABD ve İngiltere Irak'ın nükleer kimyasal ve biyolojik silahlarını imha etmek amacıyla "Çöl Tilkisi Operasyonu" adı altında kapsamlı bir hava bombardımanı düzenledi. 17 Aralık 1999'da BM Güvenlik Konseyi 1284 sayılı kararıyla UNSCOM'un yerini almak üzere BM İzleme Değerlendirme ve Denetleme Komisyonu UNMOVIC'i kurdu. Irak, bu kararı kabul etmediğini açıkladı.¹⁵⁷

11 Eylül'den sonra Ortadoğu'da sadece siyasetin şekli değişmekler kalmamış aynı zamanda Ortadoğu'da yükselen petrol fiyatları da ekonomide olumlu yönde değişiklikler meydana getirmiştir. Fakat bunlardan ziyade Ortadoğu'nun uluslararası sahada ilişkilerinde gösterdiği gelişmeleri dünya ülkelerini şaşırtmıştır. Ortadoğu'nun hafif bir şekilde geliştiği bu süreç kimilerine göre 1774 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında imzalanan

¹⁵⁵ Bulut, E. (2011). *Birinci ve İkinci Körfez Savaşı'nda ABD Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

¹⁵⁶ Çakmak, H. (2011). *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012*. (Birinci Baskı). Ankara: Kripto Yayınevi, 274

¹⁵⁷ Aydın, M., Özcan, N. A., Kaptanoğlu, N. (2007). *Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Matsa Basımevi, 13-14

Küçük Kaynarca Antlaşması, kimilerine göre ise 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle başlamıştır. Bu olaylarda Ortadoğu bir "oyun sahnesi" olarak görülmüştür.¹⁵⁸

Batılı devletler Ortadoğu'yu kendi emelleri doğrultusunda yönlendirmiş ve siyaset biçimini de kendi çıkarlarına göre şekillendirmeye çalışmışlardır. Bu yüzden Ortadoğu siyasetini anlamak için bölgenin kendisinden kaynaklanan etmenlerden ziyade Ortadoğu'ya yönelik politikalar geliştiren batılı devletlerin yaklaşım biçimleri daha çok önem arz etmektedir.

Bush yönetimi 2002 yılında "Şer Ekseni" tanımlamasında İran, Irak ve Kuzey Kore'nin ABD'nin güvenliği hususunda tehdit oluşturduğunu belirterek bu ülkeleri despot sıfatıyla nitelendirmiştir. ABD'ye göre Irak'taki Saddam rejimi de, Afganistan'daki El-Kaide gibi dünyanın güvenliğini olumsuz etkilemekteydi. Çünkü ABD'ye göre, Irak hem kitle imha silahları üretmeyi planlamış hem de El-Kaide gibi radikal dinci gruplara destek vermişti. ABD, Saddam rejiminin çok tehlikeli olduğunu düşünerek suçlamıştı. ABD, bu tehlikeyi harekete geçmeden ortadan kaldırmayı istemişti. O dönemde ABD'nin Savunma Bakanlığı Müsteşarı Douglas Feith'in altını çizdiği şu gerekçelerle Irak'a yönelmişti:

1. Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğu öne sürülerek, kitle imha silahlarını yok etmek;
2. Irak'ın teröre desteğini kesmek ve terör altyapısını çökertmek;
3. Irak halkını özgürleştirmek, Irak'ta toprak bütünlüğü içerisinde demokrasi ve barışı sağlamak ve ekonomik kalkınma sürecini başlatmak.¹⁵⁹

ABD, Afganistan müdahalesinde de yaptığı gibi Irak'taki Saddam rejimini zayıflatmak istediği için uluslararası kamuoyunu ikna etmeye çalışmıştır. Ancak bu kez uluslararası kamuoyunu ikna edememiş ve ABD, Afganistan müdahalesinin aksine uluslararası kamuoyunun desteğini alamamıştır. Sonuçta uluslararası toplumdan sadece İngiltere'nin Başbakanı Tony Blair ABD'ye açıkça destek vermiştir.

Önceki bölümde de bahsedildiği üzere ABD'nin Irak'a savaş açması durumu 2002 yılında ortaya çıkan Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde tek taraflılığının kanıtıdır. 8

¹⁵⁸ Özpek, B. B. (2012). "En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu". *Ortadoğu Etütleri*, 3(2), 190

¹⁵⁹ Taşkın, T. (2010). *11 Eylül Saldırıları Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne

Kasım 2002’de BM Güvenlik Konseyince 1441 sayılı karar kabul edilmiştir. Bu karar, 1990 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesinden sonra çıkan Körfez Savaşı’na ve akabinde 3 Nisan 1991’de alınan BM Güvenlik Kurulu 687 sayılı kararının temeline dayanmaktaydı. 3 Nisan 1991 kararı Irak’ın karar gereklerini yerine getirmediğini ve BM kitle imha silahlarıyla ilgili hiçbir hususta işbirliği yapmadığını, aksine uyarılara rağmen silah sanayisine yatırım yaptığı ve Kuveyt’e ödemesi gereken savaş tazminatlarını ödemediğini iddia etmekteydi. 1441 sayılı kararı da Saddam Hüseyin rejiminin daha önce silahsızlanma yükümlülükleri ile ilgili alınan kararların gereklerini yerine getirmesi gerektiği yönünde yapılan son uyarı niteliğini taşımaktaydı. Uyarının ardından BM Güvenlik Konseyi temsilcileri, Irak’a gidip Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olup olmadığını kontrol etmiş fakat herhangi bir kitle imha silahları kaynağı bulamamıştır.

ABD Başkanı, Irak’ın BM’ye 8 Aralık 2002’de sunduğu 11,807 sayfalık silah rapor bilgilerini henüz incelemeyen raporun doğru bilgiler içermemesi halinde BM’yi kararlarının maddi ihlali ve askeri müdahaleye zemin hazırlayacağını düşündüğü için tehdit etmiştir. Amerika’nın BM Güvenlik Konseyi rapor sonuçlarına bakmayı dahi gerek duymayı, Irak’a kaba kuvvet uygulama niyetinden vazgeçmediğinin bir göstergesi niteliğinde olmuştur.

ABD, Irak rejimini devirme yolunda kararlı adımlarla ilerlerken Türkiye’nin de durumun içinde bulunmasını gerektiren küçük bir yardıma ihtiyaç duymuş ve 19 Mart 2002’de ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney Türkiye’ye gelerek, Irak’ın kuzeyinde de bir cephe açma hususunda Türkiye’yle işbirliği kurmak istemiştir. Cheney’nin ziyaretini 17 Temmuz 2002’de ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman’ın ziyaretleri izlemiş bu ziyaretlerde ABD’nin kuzey cephesi için Türkiye’den beklentileri dile getirilmiştir. ABD ziyaretlerini Türk bakanlar Cüneyt Zapsu, Ali Babacan ve Yaşar Yakış da karşılıksız bırakmamış Amerika’ya giderek Türkiye ile ABD arasında siyasi-askeri danışma kanalı açılması hususunda görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu görüşmelerin sonucu olarak karar sonuca bağlanmış ve danışmaların ilki Ağustos 2002’de Washington’da gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁰

---

¹⁶⁰ Çakmak, H. (2011). *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012*. (Birinci Baskı). Ankara: Kripto Yayınevi, 276

2002 yılında AKP iktidara geldikten sonra ABD, Türkiye’den askeri destek yardımı istemiş aynı zamanda mutabakat muhtırası ile bir “Siyasi Belge” ve bir ”Ekonomik Yardım Paketi” konusu müzakere edilip sonuçlandırılmıştır.

George W. Bush, Ocak 2003’te yaptığı bir konuşmada “*Amerika kendi anavatanına, dostlara, ve müttefiklerine hiçbir tehdit kabul etmeyecektir. Eğer Saddam Hüseyin silahsızlandırılmazsa ABD sivil güvenliğini korumak ve dünya barışını sağlamak için ABD koalisyonu olarak Saddam’ı silahsızlandırmaya çalışacaktır.*”¹⁶¹ demiştir ve böylece Amerika’nın Irak davasını rafa kaldırmadığını Irak’ı hala kendisine tehdit olarak gördüğünü ve bu tedidin ortadan kaldırılabilmesi için tüm gücüyle mücadele edeceğini tekrardan ifade etmiştir.

25 Şubat 2003 tarihinde Türkiye Başbakanı Abdullah Gül, TBMM’ye “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye’de bulunmasına ve muharip unsurların Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92’nci maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi”ni oylamaya sunmuş ve bu görüşme 1 Mart 2003’te bir sonuca bağlanmıştır.¹⁶² Irak operasyonu için Türk topraklarını kullanmak isteyen ABD’nin talebi 1 Mart Tezkeresi ile TBMM tarafından reddedilmiştir. 1 Mart Tezkeresi sadece bakanlar kurulunca değil Türk kamuoyunun büyük çoğunluğu tarafından da Türkiye'nin Irak'a karşı bir savaşta ABD'ye destek vermesini istememiştir. Pew Reseach Center tarafından Kasım 2002'de yapılan bir kamuoyu yoklaması, Türklerin %83'nün Irak'a gerçekleştirilecek bir askeri harekatta Türkiye'deki üslerin ABD kuvvetleri tarafından kullanımına karşı olduğunu, sadece %13'ünün bunu desteklediğini gösteriyordu.¹⁶³

1 Mart 2003 Tezkeresi’nin reddedilmesi Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri çok derinden etkileyen büyük bir krize yol açmıştır.

¹⁶¹ İnternet: “George W. Bush Second Presidential State Of The Union Address”. (28.01.2003). Americanrhetoric, Web: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2003.html> adresinden 3 Nisan 2018’de alınmıştır.

¹⁶² Göztepe, E. (2004). “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi Yada “Haklı Savaş”ın Haksızlığı Üzerine”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(3), 94

¹⁶³ Bölme, S. M. (2012). *İncirlik Üssü: ABD’nin Üs politikası ve Türkiye*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 380

20 Mart 2003'te ABD ve müttefikleri "Irak'a Özgürlük Operasyonu" adı altında Irak'a 42 gün süren askeri bir hareket yapmıştır. ABD Başkanı Bush, 1 Mayıs 2003 günü savaşın resmen bittiğini ilan etmiş çok sayıda asker ve sivil kaybı olduğunu açıklamıştır.

1441 sayılı BM kararının resmi olarak müdahale imkânı vermemesine rağmen ABD ve İngiltere, Irak'a müdahale edip Saddam rejimini devirmeyi başarmışlardır. Söz konusu olan Özgürlük ve Barış Operasyonu Irak'ı dinginleştirmek yerine, kendi içinde daha büyük bir kaosa neden olmuştur. Günümüzde hala Irak'ta iç güvenliğin sağlanmasında yaşanan sıkıntılar devamlılığını korumaktadır.¹⁶⁴

4.1.2. Irak Müdahalesinin ABD-Türkiye Arasındaki İlişkilerine Etkileri

Türkiye, 1999'dan 11 Eylül 2001'e kadar Irak ve ABD arasında denge politikası uygulamaya çalışmıştır. Türkiye, ABD için İslam dünyası ile arasındaki ilişkileri sağlamakta çok önemli rol oynamıştır. Türkiye, 2001 yılındaki Afganistan Savaşı'nda ABD'ye destek vermiştir. O dönemde ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler en üst düzeye gelmiştir. Bu en iyi sürece girme sebeplerinden birincisi Türkiye'nin 2001 ekonomi krizi, ikincisi ise Amerika'nın terörizm mücadelesi idi. Türkiye, kriz ile bağlantılı olarak ABD'den yardım almak istemiş, ABD ise Türkiye'den terörizme karşı destek almak istemiştir.

2002 yılından başlayarak ABD ve Türkiye bakanları görüşmelerinde Irak konusu önemli bir mesele olmuştur. Zamanın Türkiye başbakanı Bülent Ecevit de konunun ciddeyetinden ötürü, Saddam Hüseyin'e bir hatırlatma mektubu yazmıştır. Mektupta ABD'nin Irak'a yönelik stratejisinde ciddi olduğunu söylemiştir. Ecevit, Irak'ın yeni bir tehdit ile karşı karşıya bulunduğunu dile getirerek "*Eğer durum ciddi olmasa size bu hatırlatmada bulunma zorunluluğunu duymazdım.*" sözleriyle Saddam Hüseyin'i uyarmıştır.¹⁶⁵ Türkiye o dönemde hem ABD'nin Irak stratejisi için endişeli bir bekleyiş sergilemiş hem de Türkiye'deki ekonomik kriz ile mücadele etmiştir.

Temmuz 2002'de Türkiye'ye gelen ABD Savunma Bakanı vekili Paul Wolfowitz, bir konuşmasında ABD'nin Irak'a askeri müdahalede bulunacağını açıkça ifade etmiştir.

¹⁶⁴ Taşkın, T. (2010). *11 Eylül Saldırıları Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD İlişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne

¹⁶⁵ Bahadır, T. (2016). *Ortaklıktan Krize Türkiye-ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları, 217

Wolfowitz aynı zamanda Türkiye'nin ABD için ne kadar önemli bir ülke olduğunu belirtmiş. ABD, Türkiye'nin kararına göre askeri planını uygulamaya koyacağını taahhüt etmiştir. Wolfowitz, Türkiye Irak askeri hareketına katılsa da katılmasa da ABD'nin gerekeni yapacağını söylemiştir. Ecevit ise, Wolfowitz'e “*Atacağınız adımları önceden bilmek isteriz.*” diyerek Türkiye'nin askeri müdahaleyi doğrudan reddetmediğini ortaya koymuştu.¹⁶⁶

Ecevit Hükümeti, bir taraftan iç politikada sıkışmış diğer taraftan Kuzey Irak'taki gelişmelerden dolayı kendini baskı altında hissetmiştir. Ecevit, ABD'nin Kuzey Irak'ta birtakım çalışmalarından rahatsızlık duyduğunu “*Irak'tan gelen bazı haberler vardı. Amerikan'dan gelen bazı haberler vardı. Onları değerlendirdik. Kuzey Irak'taki durumu ele aldık. Amerikalı görevlilerin oradaki birtakım çalışmalarından rahatsızlık duyuyoruz. Çalışmalardan daha ayrıntılı haberdar edilmemiz gerekir. Daha dikkatli olunmalı. Bunu ABD'ye ilettik.*”¹⁶⁷ sözleriyle ifade etmiştir.

Ecevit Hükümeti Kuzey Irak konusundaki üç rahatsızlığını şöyle sıralamıştır. Birincisi, ABD'nin bölgedeki Kürt liderlerle görüşmelerde bulunması ve Türkiye'ye bu konuda herhangi bir bilgi vermemesi. İkincisi, Irak'taki Türkmenlerin bu görüşmelere çağrılmaması ve ABD tarafından dışlanması. Üçüncüsü, ABD'nin Türkiye'ye “*Merak etmeyin, Kürt devleti kurdurtmayız.*” demesine rağmen, Kuzey Irak'ta Kürt devletinin fiilen kurulması.¹⁶⁸

1 Mart tezkeresi 2003'te TBMM tarafından reddedildikten sonra ABD ve Türkiye arasında ilişkiler olumsuz yönde gelişmiştir. ABD, 20 Mart 2003'te Irak'a müdahaleye başlamış ve Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak hava sahasını açması baskılarını iyice yoğunlaştırmıştır. Baskılara daha fazla direnemeyen Türkiye 21 Mart tarihinde yurtdışına asker gönderilmesine ve Türk hava sahasının açılmasına ilişkin yeni tezkereyi oylamıştır. Tezkere 332 evet oyuyla kabul edilerek 22 Mart'tan itibaren ABD uçaklarının Türk hava sahasını Irak Savaşı için kullanımına açmıştır. Gelişmelere bağlı olarak, Türkiye her ne

¹⁶⁶ Bahadır, T. (2016). *Ortaklıktan Krize Türkiye-ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları, 218

¹⁶⁷ İnternet: Yetkin, M. (01.08.2002). “ABD'ye İki Uyarı”. Radikal Haber, Web: <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/amerikaya-iki-uyari-640061/> adresinden 10 Aralık 2017'de alınmıştır.

¹⁶⁸ Bahadır, T. (2016). *Ortaklıktan Krize Türkiye-ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları, 218

kadar kendi hava sahasını Amerika'ya açmış olsa da 1 Mart tezkeresini ilk seferinde reddettiği için Mutabakat Muhtırası'ndaki avantajlardan mahrum bırakılmıştır.

Gelişmelerin sonucu olarak ABD, Türk askerlerinin Irak'ın kuzeyine girmesine izin vermemiştir. Savaş'ın da seyrine bağlı olarak ABD kısa bir süre sonra Irak'a karşı kuzeyde bir cephe açma fikrinden vazgeçtiğini duyurmuştur.¹⁶⁹ ABD, Irak'a savaş açtıktan üç gün sonra TC Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 23 Mart 2003 günü, televizyondan “Ulusa Sesleniş” konuşmasında, Irak Savaşı'nın olmaması için Türkiye'nin elinden geleni yaptığını, direkt savaşın içinde olmamasına karşın hemen yanı başında cereyan eden olaylardan Türkiye'nin ciddi bir şekilde etkilendiğini belirterek, “*Türkiye güvenliğini ve çıkarlarını en ciddi biçimde koruyabilecek güce sahiptir. Ne toplumsal ne de askeri ve ekonomi alanında yanlış yönlendirmelerle zaafa uğratılamaz*” demiştir.¹⁷⁰

Türkiye, ABD'ye destek vermeyerek uzun zamandır süregelen olumlu ilişkilerini riske atmış, kartlarını ABD haricindeki ülkelerle aynı tarafı seçme yönünde oynamıştır. Türkiye'nin hukuk bazında da yasal olan anti-savaşçıl tutumu onu uluslararası arenada daha erdemli kılmış ve baskılara rağmen ABD'ye boyun eğmemesi bölgesel nüfuzunda saygınlığını önemli ölçüde arttırmıştır. Türkiye'nin Irak Savaşı'na destekçi olmayışının meyveleri olarak şu gelişmeler kaydedilmiştir:

İlk olarak, Türkiye'nin tutumu Irak yerel halkının gözünde olumlu bir imaj yaratmış aynı zamanda Türkiye, Irak'taki her türlü etnik ve dinsel gruplarla işbirliğine hazır olduğunu ilan ederek yeni Irak'la ilişkilerini samimileştirmiştir.

İkinci olarak, Irak savaşının etkisiyle Türkiye'nin Suriye ve İran ile ilişkilerinde olumlu gelişmeler vaat edici değişim süreci başlamış ve bununla birlikte üç komşu ülkesi arasında yaptığı yeni işbirlikler gözlemlenmiştir.

---

¹⁶⁹ Çakmak, H. (2011). *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012*. (Birinci Baskı). Ankara: Kripto Yayınevi, 279

¹⁷⁰ Taşkın, T. (2010). *11 Eylül Saldırıları Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD İlişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne

Üçüncü olarak, Türkiye bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek daha yüksek bir kademeğe taşımış, hem Ortadoğu'nun bölgesel sorunlarında arabuluculuk yapabilir hale gelmiş, hem de Ortadoğu ve Batı ülkelerinin gözünde olumlu bir izlenim bırakmıştır.¹⁷¹

4.2. İran Nükleer programı

Nükleer silah, uluslararası arenada ilk defa İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin Japonya'yı 1945 yılında vurmasıyla tanınmıştır.¹⁷² 8 Aralık 1953 tarihinde, ABD Başkanı Dwight Eisenhower BM Genel Kurulu'nda "Barış İçin Atom" konuşma yapmıştır. Konuşmada nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanımını yaygınlaştıracak fakat aynı zamanda nükleer enerjinin askeri amaçlarla kullanımını önlemesi ortaya koymuştur. "Barış İçin Atom" adıyla anılan bu öneri Uluslararası Atom Enerji Ajansının kurulmasına yol açtı. 29 Temmuz 1957 tarihinde UAEA, BM'in uzmanlık kuruluşu olarak kuruldu. Türkiye de UAEA'nın kurucu üyesidir.¹⁷³

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetler Birliği dünyada iki süper güç olmuştur. O dönemde ABD başta olmak üzere Batı Blokuna dahil ülkeleri ile Sovyetler Birliği başta olmak üzere Doğu Blokuna dahil ülkeler birbirine muhalefet etmiştir. Bu yüzden ABD, bölgesel müttefikliği ele alan doktrini çerçevesinde İran ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. 1960'lı 1970'li yıllarda İran, ABD'nin bölgede en önemli silah ithalatçısı konumundadır. Ayrıca ABD ve Batı ülkelere göre İran'ın nükleer güç sahibi olmasının iki avantajı bulunmaktaydı. Birincisi, ABD ve Batı ülkelerin yüksek miktarda petrol almasını kolaylaştırmıştır. Çünkü nükleer enerji İran'ın enerji ihtiyacını karşılayabilir düzeyde olursa İran petrolünün çoğunu Batı ülkeler alabilmektedir. İkincisi de söz konusu nükleer enerji için yapılması planlanan tesis ve altyapıları Batılı şirketler üstlenebilmekte ve İran Batılılar için önemli yatırım alanı haline gelmektedir.¹⁷⁴

Bu dönemde, ABD'nin bölgede müttefiki konumundaki İran, Şah ile nükleer programını başlatırken, Sovyetler Birliği askeri tehdidinin yanı sıra, "Büyük Uygarlık"

¹⁷¹ Svistunova, İ. (2010). "Irak Faktörünün Türkiye'nin Dış Politikasına Etkisi". *Ortadoğu Analiz*, 2(19-20), 91

¹⁷² Kibaroglu, M. (2013). "İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye". *Bilge Strateji*, 5 (9), 1

¹⁷³ Dayday, N. (2007). "Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı(UAEA)". *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (10), 33

¹⁷⁴ Jane, M. (2017). "İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi". *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 267

hedefi çerçevesinde bölgesel bir güç olmayı ve yaşam standardını Batı Avrupa ile aynı seviyelere ulaştırmayı hedeflemiştir.¹⁷⁵

1957 yılında İran'ın nükleer çalışmaları ilk defa ABD'nin desteğiyle nükleer alanda işbirliği imzalayarak başlatılmıştır. 1959 yılında nükleer enerjinin barışçıl kullanımını amaçla Tahran'da nükleer araştırma merkezi kurulmuş ve 1967 yılında da Tahran'da ilk nükleer araştırma reaktörü kurulmuştur. Daha sonrasında İran, 1970 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'yi imzalamıştır.¹⁷⁶

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer test gerçekleştirmiş devletleri Nükleer Silah Sahibi Devletler (nuclear weapon states-NWS) olarak tanımlarken, antlaşmaya taraf diğer devletleri Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devletler (non-nuclear weapon states-NNWS) olarak tanımlamaktadır. Nükleer Silah Sahibi Devletler, Nükleer Silah Sahip Olmayan Devletlere nükleer silah hiçbir şekilde devir edemez. Aralarında ayrıma gidilen iki devlet grubunun karşılıklı olarak verdikleri taahhütler ve altına girdikleri yükümlülüklerden ilişkin hükümler içeren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, üç sütunlu bir yapı üzerine oturmaktadır: i) nükleer silahların yayılmasının önlenmesi (nuclear non-proliferation); ii) nükleer enerjinin barışçıl kullanımı (peaceful use of nuclear energy); iii) nükleer silahsızlanma (nuclear disarmament).¹⁷⁷

1970 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması imzalandıktan sonra İran'ın nükleer politikası ABD ve birçok Batı ülkeler tarafından destek vermiştir. 1974 yılında Batı Almanya firması Kraftwerk ile Buşehr'de iki reaktörlük anlaşma imzalanmıştır. Aynı yıl Fransa firması Framatome ile Darhovin'de iki reaktör için inşaat anlaşması yapılmıştır. Sonrasında bu anlaşmayı Fransa-İran arasında beş reaktör için on yıllık işbirliği anlaşması izlemiştir. 1976'da Batı Almanya ile altı nükleer santral anlaşması yapılmış, 1977'de Fransa ile Darkhovin'de iki reaktörlük bir anlaşma daha imzalanmış, Şah da 20 nükleer santral için bütçeden 40 milyar dolar ayırmıştır. 12 Nisan 1977 ve 10 Temmuz

¹⁷⁵ İnternet: Gök, O. G. "11 Eylül Sonrası Dönemde Türk-Amerikan İlişkileri: İran'ın Nükleer Faaliyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme". Akademikortadoğu, Web: http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu4%20makale/gonca_oguz_gok.pdf adresinden 10 Ağustos 2018'de alınmıştır.

¹⁷⁶ Jane, M. (2017). "İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi". *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 267

¹⁷⁷ Pekar, Ç. (2017). "Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması Çerçevesinde Nükleer Teknolojinin "İki Yüzlü" Yapısı". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(29), 321

1978’de de ABD ile İran arasında nükleer teknoloji değişimi ve nükleer güvenlikte işbirliği anlaşması imzalanmış, ABD tarafından İran “en çok gözetilen ulus” olmuştur.¹⁷⁸

1979 yılında İran İslam Devrimi meydana gelmiştir. İslam Devrim’den sonra önceki dönemde İran’ın nükleer faaliyetlerini destek veren ABD ve AB, İran nükleer programına karşı çıkmayı başlamışlardır. Bu dönemde İran ve ABD arasındaki ilişkiler kötüleşmeye başlamıştır.

1980-1988 yılları arasında İran-İrak Savaşı meydana gelmiştir. İran-İrak Savaşı’ndan sonra önce savaş döneminde durdurulan nükleer faaliyetler yeniden başlatılmıştır. 1990’lı yıllar da nükleer faaliyetleri sebebiyle ABD tarafından İran’a ciddi yaptırımlar uygulanmıştır. 1995 yılında Clinton yönetimi İran’a yönelik ekonomik ambargo uygulama kararı almış ve 1996 yılında da ILSA (Iran Libya Sanctions Act) ile İran’a yatırım yapan şirketlere birtakım yaptırımlar uygulaması kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla, 11 Eylül 2001 saldırılarına ve daha sonra 2002 yılında Bush tarafından “Şey Ekseni” olarak tanımlanmaya giden süreçte İran’ın menfaatlerine yönelik tehdit algulamalarında ABD hep ön sırada yer almaya başlamıştır.¹⁷⁹

Washington yönetiminin 2002 yılında, İran’ın Arak ve Natanz tesislerinde nükleer silah üretmeye çalıştığını ileri sürmesi üzerine İran ile ABD arasında başlayan nükleer kriz, 2002’den bu yana tırmanarak devam etmiş ve bu süreçte çok taraflı bir krize dönüşmüştür.¹⁸⁰

4.2.1. ABD’nin İran Nükleer Programına Bakışı

11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de terörist saldırılarından sonra uluslararası ilişkilerde İran’ın nükleer faaliyetleri en çok tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. 11 Eylül tarihinde terörist saldırılardan sonra, ABD terörizme karşı savaş ortaya koymuştur. Ocak 2002’de ABD Başkanı George W. Bush, Kongre’de her yıl yaptığı birliğin durumu (State of

¹⁷⁸ Jane, M. (2017). “İran’ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi”. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 268

¹⁷⁹ İnternet: Gök, O. G. “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk-Amerikan İlişkileri: İran’ın Nükleer Faaliyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme”. Akademikortadoğu, Web: http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu4%20makale/gonca_oguz_gok.pdf adresinden 10 Ağustos 2018’de alınmıştır.

¹⁸⁰ İnternet: Sandıklı, A., Emeklier, B. (2012). “İran Nükleer Krizinin Türkiye’ye Olası Etkiler”. Bilgesam, Web: <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-173-20140717142.pdf> adresinden 4 Temmuz 2018’de alınmıştır.

the Union) adlı konuşmasında, kitle imha silahlarına sahip ülkeler listesinde İran'ı da saymış ve bu ülkeleri “Şer Eksenini” olarak nitelendirmiştir.¹⁸¹

Öte yandan, dönemin İran Cumhurbaşkanı Hatemi, ABD'nin İran'ı “Şer Eksenini” olarak nitelendiren yaklaşımına karşılık, *“Bir süper gücün başkalarının çıkarlarını göz önüne almadan her şeyi kendine göre tanımlaması şerdir. Şer, terörizm, savaş, aşığılama ve hakarettir. Dünyanın bazı yerlerinde demokrasiyi kabul edip diğerlerinde inkâr etmektir. İran hiçbir zaman Şer yoluna girmemiştir”* şeklinde oldukça sert bir biçimde karşılık vermiştir.¹⁸²

Buna ilaveten, 31 Ocak 2002 tarihinde İran'ın dini lideri Ali Hamaney, ABD Başkanı George W. Bush'un Kongre'deki Irak, İran ve Kuzey Kore'yi hedef alan "Birliğin Durumu" konuşmasını eleştirerek, Bush'un ‘Şey Eksenini’ açıklamalarının İran'a karşı saldırganca ve düşmanca politikasını sürdürmeye yönelik bir manevra olarak değerlendirmiştir. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, 11 Eylül sonrası oluşmaya başlayan yeni konjonktür henüz şekillenme aşamasındayken, İran, ABD'nin politikaları karşısında tehdit algılamalarının ön planda olduğunu ve bir araç olarak radikal söylemlerini devam ettiren bir dış politika çizgisini sürdüreceği göstermiştir.¹⁸³

4.2.2. Türkiye'nin İran Nükleer Programına Bakışı

2002 yılında İran'da “gizli” nükleer tesislerinin ortaya çıkması ve uranyum zenginleştirme faaliyetlerine girişimde bulunması sebebiyle İran ve Batı ülkeler ilişkileri kötüleşmeye başlamıştır. İran nükleer programının Türk dış politikası üzerindeki etkileri de artmaya başlamıştır. Bu dönemde bir taraftan İran'a karşı işbirliği yapması için Türkiye üzerinde ABD baskısı artarken diğer taraftan üst düzey bürokratlardan ve güvenlik

¹⁸¹ İnternet: Gök, O. G. “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk-Amerikan ilişkileri: İran'ın Nükleer Faaliyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme”. Akademikortadogu, Web: http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/gonca_oguz_gok.pdf adresinden 10 Ağustos 2018'de alınmıştır.

¹⁸² İnternet: Gök, O. G. “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk-Amerikan ilişkileri: İran'ın Nükleer Faaliyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme”. Akademikortadogu, Web: http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/gonca_oguz_gok.pdf adresinden 10 Ağustos 2018'de alınmıştır.

¹⁸³ İnternet: Gök, O. G. “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk-Amerikan ilişkileri: İran'ın Nükleer Faaliyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme”. Akademikortadogu, Web: http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/gonca_oguz_gok.pdf adresinden 10 Ağustos 2018'de alınmıştır.

elitlerinden İran'ın nükleer programının Türkiye için de tehdit olabileceği yönünde çeşitli açıklamalar gelmiştir.¹⁸⁴

İran'ın nükleer programından kaynaklanan sorunların AB ile İran arasındaki müzakerelerde çözülmesini bekleyen Türkiye, özellikle 2005 yılından sonra sorunların diplomatik yollardan çözümü için tarafları aktif olarak teşvik etmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu tutumunda AB ile İran arasında üç yıl süren müzakerelerin başarısız olması; İran'da Mahmud Ahmedinecad'ın iktidara gelerek İran'ın nükleer programına hız vermesi; buna karşılık ABD'nin İran'ın nükleer programını engellemek için askeri operasyon ihtimalini gündeme taşıması gibi gelişmeler etkili olmuştur.¹⁸⁵

Türkiye ile İran arasında gelişen siyasi ilişkiler yanında ekonomik ilişkiler de artmıştır. Zamanla süreç terörle mücadele alanında işbirliği, uyuşturucu ile mücadele ve kültürel işbirliğine kadar geniş bir sahaya yayılmıştır. Konu hakkında Türkiye, Ortadoğu'nun nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge olması gerektiğini, İran'ın barışçıl maksatlarla nükleer enerji üretme ve kullanma hakkı olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, radar sisteminin NATO şemsiyesi altında konuşlandırılmasını sağlayan Türkiye, genel olarak bölgesinde barış yönlü aktif rol politikalar izlemekte ve karar vericileri bu konuda cesaretlendirmektedir. Ancak İran'ın nükleer çalışmalarından çıkabilecek herhangi bir sonuç ya da bu çalışmaların muhtemel sonuçlarından herhangi biri nükleer silah üretimi ise bunlar Türkiye'nin çıkarlarına aykırı olacaktır. Buna rağmen Türkiye, Batının İsrail ve İran'a yönelik diplomatik ve siyasi açıklamalarında sadece İran'ı eleştirmesini de haklı bulmamakta ve eleştirmektedir.¹⁸⁶

4.3. Arap Baharı

2010 yılında Tunus'ta lisanssız sebze satımından dolayı Muhammed Buazizi'nin kamyoneti kamulaştırılmıştır. Aslında kamuoyuna göre, Buazizi'nin kamyonetinin kamulaştırılmasının gerçek sebebi Buazizi'nin lisanssız sebze satması değil, görevlilere rüşvet vermemesidir. Daha sonrasında Buazizi kendisini yakmıştır. Birkaç gün sonra

¹⁸⁴ Sinkaya, B. (2010). "İran Nükleer Programı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Uranyum Takası Mutabakatı". *Ortadoğu Analiz*, 2(18), 67

¹⁸⁵ Sinkaya, B. (2010). "İran Nükleer Programı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Uranyum Takası Mutabakatı". *Ortadoğu Analiz*, 2(18), 68

¹⁸⁶ Akbaş, Z. (2013). "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları". *History Studies*, 5(2), 38

insanlar ona destek vermek için protesto yapmıştır. Tunus Hükümeti protestoyu bastırmak için silahlı kuvvetleri kullanmıştır. Silahlı kuvvetler protestoya katılan birkaç kişiyi öldürmüştür. Tunus halkına göre, öldürülen insanlar şehit olmuştur.

Arap haber televizyonu Al-Jazeera, şahsi bir cep telefonu ile çekilen Buazizi'nin kendisini yaktığı ve protesto yaptığı zamanki videoyu kamuya göstermiştir. Arap Baharı döneminde insanları teşvik eden en önemli araç, medya olmuştur. Protesto hızlı bir şekilde Tunus'un başkentine ve başka ülkelere yayılmıştır. Sonrasında başka toplumlar da katılmıştır. Protestoya katılan insanların büyük kısmı gençler olmuştur. İki ay geçmeden iki istikrarlı diktatör Tunuslu Zine el-Abidin Ben Ali ve Mısırlı Hosni Mubarak iktidardan düşmüştür.

2010 yılında Tunus'ta başlayan anti-hükümet hareketleri Kuzey Afrika ve Arap ülkelerinde çok yaygınlaşmış ve etkilenmiştir. Bu duruma "Arap Baharı" denmiştir. Arap Baharı dönemi başladıktan sonra en çok etkilenen ülke Suriye olmuştur. Suriye'de insanlar hükümeti devirmek için protesto yapmıştır. Fakat bu sadece Suriye'nin içinde değil tüm dünyada önemli bir politik mesele haline gelmiştir. Çünkü Suriye'nin Ortadoğu bölgesindeki konumu çok önemlidir.

Bu nedenle başta ABD olmak üzere dünyadaki başka ülkeler de Suriye'ye önem vermiştir. Suriye hükümetinin arkasında Rusya'nın desteği bulunmaktadır. Muhaliflere de ABD destek vermiştir. Uluslararası Örgütler de Suriye sorununda önemli rol oynamıştır. ABD'nin Ortadoğu'daki müttefiklerinden biri olarak Türkiye'nin tutumu da önemlidir. Aslında Arap Baharı aniden çıkmamıştır. Uzun zamandır Ortadoğu bölgesinde çok ülke birkaç anti-fakirlik ve anti-diktatörlük için protesto yapmıştır. Fakat Arap Baharı gibi etkilenmemiştir.

Mart 2011 yılında Suriye'nin Dera şehrinde Arap Baharı'ndan etkilenen birtakım olaylar meydana gelmiştir. 6 Mart 2011 tarihinde Suriye hükümeti duvara hükümet aleyhtarı resim yapan 15 çocuğu tutuklamıştır. Bazı kaynaklara göre Suriye hükümeti tarafından çocuklara kötü davranılmıştır. Bu olaydan sonra hükümet Suriye'deki insanlardan tepki almıştır. Bu yüzden 15 Mart'ta Suriye'de ilk defa büyük bir hükümet aleyhtarı gösteri yapılmıştır. Hükümet aleyhtarı olanlar hükümetin baskısı altında tutulmuştur. Yaklaşık 3000 insan tutuklanmıştır. Fakat hükümet tarafından tutuklanların resmi sayısı bir kaynakta

bulunamamıştır. Uluslararası toplumlarca Suriye iç savaşının başladığı tarih 15 Mart olarak düşünülür. Arap Baharı'nın etkisiyle devrilen diktatörlerin ülkelerinden ilham alan insanlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

2011 yılında Suriye iç savaşı ortaya çıkmaya başlamıştır. Suriye yönetimi tarafından hükümete karşı direnen muhalefete tanklar, askeri ve ağır silahlar kullanılmış ve şehirlere hareket başlamıştır. Muhalefet, Beşşar Esad rejimi devirmek istemiştir. Bu yüzden 2011 yılında güvenlik güçlerine karşı bir grup muhalif silahlı Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) kurmuştur. Şimdiye kadar ÖSO güvenlik güçleri ile çatışmıştır. 2011 yılının son dönemlerinde ÖSO İdlib valiliğindeki bazı kasaba ve köylerde kontrolü ele geçirmeyi başarmıştır. 2012 yılında ÖSO, üç grup olarak bölümlenmiştir. Birincisi Suriye İslam Özgür Cephesi (Syrian Islamic Liberation Front), ikincisi Suriye İslam Cephesi, üçüncüsü ise El Nusra Cephesi'dir. 2011 yılından beri Suriye'de durmaksızın savaşlar çıkmıştır.

Ocak 2012'de ÖSO Rif Şam valiliğindeki Zabadani şehrini hükümet güçleriyle yaşanan çatışmalar sonrasında ele geçirerek ilk kez bir şehri tamamen kontrolü altına almış oldu. Bunların yanı sıra, Suriye Hükümeti yetkililerinin açıklamalarına göre 23 Ocak 2012 itibarı ile muhalif güçler, ülkenin üçüncü en büyük şehri olan Humus'un üçte ikisini kontrolleri altında tutmaktadır. Ocak 2012'nin sonlarında Şam'ın daha fazla banliyösü muhalif silahlı güçlerin kontrolü altına geçmeye başlamıştır.¹⁸⁷

2005 yılında Esad rejimini protesto etme amacıyla Suriye'nin Ulusal Konseyi kuruldu. Suriye iç savaşı patladıktan sonra muhalif güçler tarafından Suriye Ulusal Konseyi daha da güçlendi. BM üyelerinden 4 ülke Suriye Ulusal Konseyi'ni tanıdı.

2012 Humus Kandil Gecesi Saldırısı'da (3 Şubat) Suriye Ordusu Humus şehrine havan topları ve tanklarla saldırmıştır. Saldırı sonucunda 200'den fazla insan hayatını kaybetmiştir. Bu olay sonrası BM Güvenlik Konseyi'nde Beşşar Esad'a görevden çekilerek yetkilerini

---

¹⁸⁷ İnternet: "Suriye Barış Konferansı 24-25 Kasım'da", (28.12.2014). Dağ Medya, Web: <http://www.dagmedya.net/2013/10/18/suriye-baris-konferansi-24-25-kasimda/> adresinden 2 Mart 2017'de alınmıştır.

yardımcısına bırakması çağrısında bulunan tasarı oylanmış, on beş üyeden on üçü tasarıya evet derken Rusya ve Çin'in hayır demesi tasarının geçmesini engellemiştir.¹⁸⁸

18 Mart 2013'te Halep yakınlarında Han el Essal bölgesinde ormanlık bir alanda kimyasal saldırı ortaya çıkmıştır. 26 kişi ölmüş, 100'den fazla kişi de yaralanmıştır. Olaydan sonra Suriye Hükümeti saldırılardan muhalifleri sorumlu tutmuş, muhalifler ise Suriye Hükümeti'ni suçlamıştır.¹⁸⁹

BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, kimyasal saldırı ile yapılan zalim hareketi şiddetle kınamıştır. Esad hükümeti ile mücadele etmek için muhalif güçler yabancı ülkelere destek almıştır. Yabancı ülkelerin tutumu Suriye için çok önemli rol oynamıştır.

2014 yılında Suriye'de IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) ortaya çıkmıştır. IŞİD Irak ve Suriye'de etkin olan radikal İslamcı silahlı grup ve hiçbir ülke tarafından tanınmayan cihatçı bir devlettir. Petrol kaynaklarına yakınlığı nedeniyle dünyanın en zengin terör grupları arasında sayılmaktadır. IŞİD yüzünden Suriye'deki durum daha da karışık bir hal almıştır. Başta ABD olmak üzere batı ülkeleri Suriye'de IŞİD ile mücadele etmeye başlamıştır.

IŞİD hem Suriye hükümeti hem de muhalefet, uluslararası toplumlardan askeri ve ekonomik bağlamda destek almaktadır. Çatışmalar sürerken ülkede kontrolün, şehir merkezi olmayan yerlerde muhalefetin; şehir merkezlerinde ise önemli ölçüde Beşşar Esad'ın elinde olduğu söylenebilir.

Suriye ABD için önemli bir Ortadoğu ülkesidir. Eski ABD Dışişleri bakanlarından Henry Kissinger “*Araplar Mısır olmadan savaş, Suriye olmadan barış yapamaz*” diyerek bölgede Suriye'nin önemini çok net bir şekilde vurgulamıştır.¹⁹⁰ ABD Dışişleri 2006

¹⁸⁸ İnternet: “Suriye’de 3 Yılda Yaşanan Vahşet”, (21.01.2014). Haber7, Web: <http://www.haber7.com/dunya/haber/1118976-suriyede-3-yilda-yasanan-vahset> adresinden 4 Nisan 2017’de alınmıştır.

¹⁸⁹ İnternet: “Syria Internal War”, (12.02.2014), Insight, Web: <http://www.insight-post.tw/%E5%8D%81%E5%A4%A7%E6%96%B0%E6%96%87-%E8%A8%88%E7%95%AB%E4%B8%BB%E9%A0%81/2013%E5%B9%B4%E5%8D%81%E5%A4%A7%E5%9C%8B%E9%9A%9B%E6%96%B0%E8%81%9E%E8%AD%B0%E9%A1%8C%EF%BC%9A%E7%AC%AC%E4%BA%8C%E5%90%8D-%E6%95%98%E5%88%A9%E4%BA%9E%E5%85%A7%E6%88%B0%EF%BC%9A%E6%8B%94%E6%B2%B3> adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.

¹⁹⁰ Adıbelli, B. (2012). *Arap Baharı ve Suriye*. (Birinci Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 137

yılından itibaren 6 milyon dolarlık bir yardımı Suriye'deki çeşitli kuruluşlara göndermiştir, bu yardımı “Özgürlük ve Demokrasi” için göndermiştir. Rejimi değiştirmelerine katkı sağlamıştır.¹⁹¹

Arap Baharı'nın nedeniyle Suriye 2011 yılından beri Esad hükümeti ve muhalifleri arasında durmadan çatışmıştır. ABD başta olmak üzere batı ülkeleri Esad hükümetine kınamıştır. 2011 temmuz ayında meydana gelen Hama olayı sonrasında ABD Başkanı Obama “*Hama'dan verilen rapor, Suriye rejiminin korkunçluğunun ve göstergesinin bir karakteridir*” söylemiştir.¹⁹²

2011 Ağustos ayında Suriye hükümetinin ABD'deki hesapları donduruldu, petrol ve doğal gaz alımı ile tüm ABD vatandaşlarının Suriye'ye yatırım yapmaları yasaklandı.¹⁹³ Fakat bu Esad hükümeti ve muhaliflerin arasındaki çatışmaları yine de durduramamış, ABD 6 Şubat 2012 tarihinde Şam'daki elçiliğini kapatıp büyükelçisini geri çekmiştir.

Suriye'nin muhalif güçleri ABD ve Sünni ülkelerden destek almıştır. ABD sürekli muhaliflerine yardım etmiştir. Fakat ABD Suriye'ye asker göndermek istememiştir. Sadece askeri malzemeleri göndermiştir. ABD'nin Suriye'nin muhaliflerine yardım etmesinin birkaç sebebi vardır. İlk olarak ABD, Suriye'de ABD yanlısı bir iktidara sahip olmak istemiştir. Eğer muhalifleri iktidara geçerse, Suriye Ortadoğu'da ABD'nin önemli bir müttefik ülkesi olmuş olacaktır. İkincisi, Esad hükümeti ve muhalifleri çatışırken çıkabilecek muhtemel iktidar boşluğudur. ABD Rusya'nın bu fırsatı yakalamasından endişelenmiş bunun için Suriye'ye gerekli müdahaleyi yapmak zorunda kalmıştır. Üçüncüsü ise, uluslararası kamuoyu baskısı altında ABD, Suriye'deki mülteci ve sivillere önem vermek durumundadır.

2014'te IŞİD çıktıktan sonra ABD IŞİD'i kınamış fakat yine de Esad Hükümeti ile işbirliği yapmaya çalışmıştır. ABD hava saldırısı yapmak için Esad hükümeti ile işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Çünkü ABD IŞİD'in Suriye'de aldığı petrol kaynaklarını geri almak istemiştir.

¹⁹¹ Yavuz, C., Eedurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi, 153

¹⁹² Yavuz, C., Eedurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi, 191

¹⁹³ Yavuz, C., Eedurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi, 196

ABD'nin Suriye politikasını değiştirmesi başka ülkeleri de etkilemiştir. ABD'ye göre, ana düşman IŞİD'dir. Esad hükümeti ise ikinci düşman olarak görülmüştür. Bu yüzden ABD'ye göre, Esad hükümeti ile işbirliği yapmak mümkündür.

2011 yılında Arap Baharı'nın etkisiyle Türkiye, Suriye'de Esad hükümeti ve muhalif güçler arasında çatışmaların çıktığı ilk zamanlarda Suriye'deki demokrasi hareketinin barışçıl bir politikayla sağlanması fikrini öne sürmüştür. Fakat bunun sonrasında, Suriye'de meydana gelen çatışmalar kesintiye uğramaksızın devam etmiştir.

AKP iktidara geldikten sonra “Komşularla Sıfır Problem” dış politikası uygulamıştır. Başka bir değişle, ilk dönemlerde Türkiye Suriye'nin içişlerine müdahale etmeyi reddetmiştir. Türk dışişleri bakanı Davutoğlu 2011 yılında Şam'ı ziyaret etmiş fakat görüşmelerin sonrasında Esad şiddetli operasyonlarına devam etmeyi sürdürmüştür. Çatışmalar sonrasında Suriye'den Türkiye'ye büyük oranda mültecilerin gelmesinden dolayı Türkiye Başkanı Erdoğan Suriye'nin iç probleminin Türkiye'yi de etkileyebileceğini söylemiştir.

2011-2012 TBMM'nin açılış konuşmasında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Suriye'de “Esad yönetimine güven kalmadığını” tekrarladı.¹⁹⁴ Türkiye muhalif güçlerine destek vermeye başlamıştır. Türkiye Suriye'ye karşı ilk yaptırım kararını almış ve hava sahasını Suriye malzemesi taşıyan her türlü uçağa kapatmıştır.

Türkiye ve başka sunni ülkeler muhalif güçlere destek vermiş Esad hükümetinin şiddetli ve zulümlü askeri operasyonlarını kınamıştır. Türkiye Suriye'den gelen mültecilere kucak açmıştır.

ABD'nin Suriye politikasını değiştirmesi Türkiye için çok önemlidir. Türkiye'ye göre, Işid ile mücadele etmenin en direkt yöntemi Esad Hükümeti'nin iktidardan düşürülmesidir. Başka bir değişle, Işid ile mücadele politikasında Türkiye ve ABD farklı yoldadırlar.

---

¹⁹⁴ Yavuz, C., Eedurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi, 246

5. SONUÇ

Ortadoğu, dünyada en zengin doğal kaynaklara sahip ve bir o kadar da karışık olan bir bölgedir. Bu yüzden Ortadoğu, uluslararası ilişkiler sahasında çok önemli bir konuma sahiptir. Dünya ülkeleri uluslararası ilişkiler alanında araştırmaya yoğunlaştığı takdirde Ortadoğu en özenli şekilde incelenmeyi hak eden çok önemli bir bölgedir. Ortadoğu bölgesindeki ülkeler diğer dünya ülkelerinden çok etkilenmiştir. Ortadoğu'nun kalbi, Türkiye'dir. Çünkü Türkiye, jeopolitik konumu bakımından Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlamış bulunup, tam merkezde yer almaktadır. Bu yüzden Türkiye, ABD Başkanı Obama'ya göre önemli bir müttefikdir.

ABD-Türkiye ilişkileri incelenmek istenildiğinde Osmanlı Devleti döneminden başlanmalıdır. Osmanlı Devleti döneminde ABD, Monroe Doktrini uyguladığı için ABD-Osmanlı ilişkileri, daha çok ekonomik alanda gelişmiştir. O dönemde ticaret yapmak isteyen ABD, ilk defa Osmanlı Devleti ile ekonomik ilişkiler kurmuştur. ABD-Türkiye ile ilişkileri İkinci Dünya Savaşı döneminde gittikçe iyileşmiştir. Çünkü Müttefik Devletler'den sadece ABD Türkiye'nin tarafsızlık politikasına destek vermiş ve bu sayede Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya sızmasını önüne geçmek istemiştir. Bunun için ABD-Türkiye ile ilişkileri iyi yönde gelişmeye başlamıştır.

1960 yılından itibaren ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler kötüleşmeye başlamıştır. 1962 yılında yaşanan "Küba Füze Krizi"nden sonra Türkiye, ABD'ye güvenmemeye başlamıştır. Bir de bu dönemde Kıbrıs Sorunu ortaya çıkmıştır. 1964 yılında ABD Başkanı Johnson tarafından Türkiye'ye bir mektup gönderilmiştir. Johnson, mektupta sert bir üslup kullandığı için ABD-Türkiye arasında ilişkiler bu mektuptan olumsuz etkilenmiştir. ABD-Türkiye ilişkileri seviyesi fazlasıyla düşmüştür. 1985 yılına kadar ABD-Türkiye arasındaki ilişkiler onarılmaya çalışılmıştır. Kıbrıs Kriz'inden dolayı ABD ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler her ne kadar etkilenmiş olsa da Türkiye o dönemde ekonomik ilişkiler bakımından dünyada ABD'den ekonomik yardım alan üçüncü ülke olmuştur.

1991 yılında Körfez Savaşı meydana gelmiştir. Körfez Savaşı'nda Türkiye, güvenlik konusunda ABD'den yardım istemiştir. Bu yüzden Körfez Savaşı'nda Türkiye ABD'ye destek vermiştir. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'taki Kürtler Saddam rejiminin zayıfladığını düşündüğü için Kuzey Irak'ta kendi özel bölgelerini kurmaya başlamıştır.

Fakat ABD Irak'ı terk ettiği için Kürtler'in durumu zora girmiş ve kaçırmaya başlamışlardır. Türkiye'ye doğru kaçtıkları için Türkiye'nin sınırlarına girmeye başlamışlardır. Bu dönemde Türkiye'de PKK'nın terör faaliyetleri artmıştır. Bunun için ABD ve Batı ülkeleri Türkiye'ye destek vermiş, Türkiye ile müttefik olmuşlardır.

11 Eylül 2001 yılında ABD'de bir dizi terör saldırısı meydana gelmiştir. Bu terör saldırıları sadece ABD'yi değil aynı zamanda tüm dünyayı etkilemiştir. ABD 11 Eylül olayından sonra dış politikasını değiştirmiştir. ABD Başkanı Bush tarafından "Bush Doktrini"ni ortaya konulmuştur. Bush Doktrini'nde önemli kavram terörizm ve kitle imha silahlarına karşı güvenlik sağlamaktır. ABD Afganistan'da teröre karşı savaş açmıştır. ABD, 11 Eylül saldırılarının Afganistan'daki El-Kaide lideri Usame bin Ladin tarafından yapıldığını iddia etmiştir. Usame bin Ladin, bu terör saldırısının kendileri tarafından yapıldığını reddetmesine rağmen Afganistan'daki Taliban hükümeti Usame bin Ladin'i korumaya çalıştığı için ABD, Afganistan'a savaş açmıştır.

Türkiye Afganistan Savaşı'nda da ABD'ye destek vermiştir. Fakat 2002 yılında AKP tarafından "Komşularla Sıfır Sorun Politikası" ortaya konmuştur. O dönemde Türkiye'nin dış politikasındaki en önemli nokta, komşularla hiç sorun kalmamasıydı. Bu yüzden Türkiye, ABD ile iyi ilişkiler kurmak istese de, komşularıyla sorun olmamasına daha önem vermiştir. Sonrasında ABD, Irak'a savaş açmak istemiş ve bu operasyon için ABD askerlerinin Türk topraklarını kullanmasını istemiştir. Fakat 1 Mart 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu tezkere reddedilmiştir. Dolayısıyla bu, Türkiye-ABD arasındaki ilişkileri derinden etkileyen bir krize neden olmuştur.

2004 yılında ABD ilk defa Büyük Ortadoğu Projesi'ni ortaya koymuştur. ABD'ye göre Büyük Ortadoğu Projesi ülkelerinde Türkiye bir model ülkedir. Çünkü Türkiye'nin hem laik hem de demokratik bir yönetimi sahip olup aynı zamanda da bir NATO üyesidir. Bunun için ABD Türkiye'ye çok önem vermiştir.

2009 yılında Obama iktidara gelmiştir. Obama'nın resmi olarak ilk ziyaret ettiği ülke Türkiye olmuştur. Sonuç olarak ABD, Türkiye'ye önem vermiştir. ABD Başkanı Obama, Türkiye'nin ABD'nin önemli bir müttefiki olduğunu söylemiştir. 2010 yılında Arap Baharı meydana gelmiştir. 2011 yılında Suriye'de Arap Baharı 'ndan etkilenen faaliyetler ortaya çıkmıştır. ABD ve Türkiye bu olayda aynı tarafta olmuş, müttefik bir tutum sergilemişlerdir.

KAYNAKLAR

- Abdybaeva, M. (2005). *Hukukî Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Ankara
- Adıbelli, B. (2012). *Arap Baharı ve Suriye*. (Birinci Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Akbaş, Z. (2013). “İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları”. *History Studies*, 5(2), 21-44
- Akbay, O. S. (2013). “Türkiye'nin Ortadoğu ile Ekonomik İlişkileri”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 87-101
- Aydın, M., Özcan, N. A., Kaptanoğlu, N. (2007). *Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Matsa Basımevi
- Aytepe, O. (1999-2003). “Millî Mücadele’de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal’in Yaklaşım”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (24), 475-486
- Bahadır, T. (2016). *Ortaklıktan Krize Türkiye-ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). Ankara: Astana Yayınları
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa
- Bölme, S. M. (2012). *İncirlik Üssü: ABD'nin Üs politikası ve Türkiye*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları
- Bulut, E. (2011). *Birinci ve İkinci Körfez Savaşı'nda ABD Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Cankara, Ö. P., Cankara, Y. (2007). “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(15), 193-212
- Cöhce, S. (2008). “Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler”. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2(3), 65-80
- Çakmak, H. (2011). *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012*. (Birinci Baskı). Ankara: Kripto Yayınevi
- Çelik, H. (2014). *Ortadoğu'da ABD Politikaları ve Büyük Ortadoğu Projesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Ankara
- Dayday, N. (2007). “Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı(UAEA)”. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (10), 32-39

- Deniz, Ş. (2012). “Ortadoğu’nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 168-183
- Deniz, T. (2012). “Mekansal Paylaşım Açısından Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1(26), 147-171
- Erdönmez, H. (2010). *Avrupa Devletlerinin Ortadoğu Politikası ile ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne
- Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi
- Erhan, Ç. (2001). “ABD ve NATO’yla İlişkiler”. B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I (1919-1980)*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları
- Erşan, M. (2006). “Mustafa Kemal Atatürk’ün Batılılaşma Hakkındaki Düşünceleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 39-49
- Ertem, B. (2009). “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 377-397
- Gezici, A. (2009). *Barack Obama Türkiye Konuşmaları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Karakutu Yayınları
- Göztepe, E. (2004). “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi Yada “Haklı Savaş”ın Haksızlığı Üzerine”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(3), 79-103
- Güler, Y. (2005). “Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri(1795-1914)”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 227-240
- Hook, S. W. , Spanier, J. (2014). *Amerikan Dış Politikası*. (çev: Özge Zihnioğlu Tanırlı). İstanbul: İnkılap Kitabevi. (Eserin orijinali 2013’de yayımlandı)
- Hsieh, M. (2005). “America’s Policy Toward The Middle East: Opportunities And Challenges Of President Bush’s Advancement Of Democracy İn The Middle East”, *Taiwan International Studies Quarterly*, 1(3), 1-15
- İnaç, H., Aktaş, F. (2013). “11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri”. *Akademik Bakış Dergisi*, 1(34), 1-19
- İnternet: “11 Eylül Saldırıları”. (2014, Eylül). Habertürk, Web: <http://www.haberturk.com/tarihte-bugun/haber/988997-11-eylul-saldirilari> adresinden 25 Mart 2017’de alınmıştır.
- İnternet: “2009’dan Günümüze Erdoğan-Obama Görüşmeleri”, (03.04.2016), MedyascopeTV, Web: <http://medyascope.tv/2016/04/03/2009dan-gunumuze-obama-erdogan-gorusmeleri/> adresinden 27 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Appendix G- Statistical Review: Total International Terrorist Attacks, 1982-2003”. (2004, Haziran). Patterns Of Global Terrorism 2003 Report, U.S. Department Of State, Web: <https://www.state.gov/documents/organization/33889.pdf> adresinden 5 Nisan 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Dünya Şokta”. (2001, Eylül). Türkiyegazetesi, Web: <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a123571.aspx> adresinden 12 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Ecevit : Bekleme Durumundayız”. (2001, Eylül). Hürriyet Haber, Web: http://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/politika-haberleri/ecevit-bekleme-durumundayiz_ID377793/ adresinden 22 Nisan 2017’de alınmıştır.

İnternet: Ertuğal, Y. (Kasım, 2013)“Obama’nın Kahire Konuşması ve Dönüşen Ortadoğu”, Akademik Perspektif, Web: <http://akademikperspektif.com/2013/11/27/obamanin-kahire-konusmasi-ve-donusen-ortadogu/> adresinden 16 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Geroge W. Bush Second Presidential State Of The Union Address”. (28.01.2003). Americanrhetoric, Web: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2003.html> adresinden 3 Nisan 2018’de alınmıştır.

İnternet: Gök, O. G. “11 Eylül Sonrası Dönemde Türk-Amerikan İlişkileri: İran’ın Nükleer Faaliyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme”. Akademikortadogu, Web: http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/gonca_oguz_gok.pdf adresinden 10 Ağustos 2018’de alınmıştır.

İnternet: Gül:”Obama İyimserlik Havası Estirdi.”, (15.04.2009), CNN Türk, Web: <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/04/15/gul.obama.iyimserlik.havasi.estirdi/522529.0/index.html> adresinden 10 Ekim 2017’de alınmıştır.

İnternet: Günbay, A. (2014) “ABD’nin Güç Politikası : Akıllı Güç”, Akademia, Web: http://www.academia.edu/7496874/ABD_N%C4%B0N_G%C3%9C%C3%87_POL%C4%B0T%C4%B0KASI_AKILLI_G%C3%9C%C3%87 adresinden 23 Şubat 2018’de alınmıştır.

İnternet: Hakyemez, Ç. “Yeni Dünya Düzeni ve 11 Eylül Saldırılarının Etkileri”. Web: http://www.academia.edu/5582139/Yeni_D%C3%BCnya_D%C3%BCzeni_ve_11_Eyl%C3%BCl adresinden 2 Mayıs 2017’de alınmıştır.

İnternet: Kocakenar, M. (Ağustos, 2015). “Amerikan Dış Politikasında İdealizm Realizm İlişkisi: Çatışma Mı İşbirliği Mi?”. TASAM, Web: [http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma_m%C4%B1_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_mi_Amerikan_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_%C4%B0dealizm_Realizm_%C4%B0li%C5%9Fkisi_by_Mustafa_Kocakenar_S.docx_9194f400-8b77-4b7f-9aa3-7411ce9f0bf4_\(1\).pdf_a8ee47-79c7-43d5-96be-997a9b805ba1.pdf](http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma_m%C4%B1_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_mi_Amerikan_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_%C4%B0dealizm_Realizm_%C4%B0li%C5%9Fkisi_by_Mustafa_Kocakenar_S.docx_9194f400-8b77-4b7f-9aa3-7411ce9f0bf4_(1).pdf_a8ee47-79c7-43d5-96be-997a9b805ba1.pdf) adresinden 2 Mayıs 2017’de alınmıştır.

İnternet: Nedir.org (2016), Web: <http://sevr-antlasmasi.nedir.org/> adresinden 13 Nisan 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Obama’nın Kahire Konuşması”, (04.06.2009), BBC Turkish, Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/06/090604_obama_speech.shtml adresinden 9 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Obama’dan Tarihi Konuşma”, (07.04.2009), Hürriyet, Web: <http://www.hurriyet.com.tr/obamadan-tarihi-konusma-11376525> adresinden 10 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Obama Türkiye’de”, (05 Nisan 2009), Hürriyet, Web: <http://www.hurriyet.com.tr/obama-turkiyede-11370337> adresinden 1 Eylül 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Obama’nın Türkiye Ziyaretine Washington Post Yorumu”, (05.04.2009), Sabah, Web: <http://arsiv.sabah.com.tr/2009/04/05/haber,3F10A374D21249888A43010E7F003C61.html> adresinden 18 Mart 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Putin’in Rusyası”. (2014, Haziran). TUİC Akademik, Web: <http://www.tuicakademi.org/putin-in-rusyasi/> adresinden 31 Mart 2017’de alınmıştır.

İnternet: Sandıklı, A., Emeklier, B. (2012). “İran Nükleer Krizinin Türkiye’ye Olası Etkiler”. Bilgesam, Web: <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-173-20140717142.pdf> adresinden 4 Temmuz 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Suriye Barış Konferansı 24-25 Kasım’da”, (28.12.2014). Dağ Medya, Web: <http://www.dagmedya.net/2013/10/18/suriye-baris-konferansi-24-25-kasimda/> adresinden 2 Mart 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Suriye’de 3 Yılda Yaşanan Vahşet”, (21.01.2014). Haber7, Web: <http://www.haber7.com/dunya/haber/1118976-suriyede-3-yilda-yasanan-vahset> adresinden 4 Nisan 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Syria Internal War”, (12.02.2014), Insight, Web: <http://www.insight-post.tw/%E5%8D%81%E5%A4%A7%E6%96%B0%E6%96%87-%E8%A8%88%E7%95%AB%E4%B8%BB%E9%A0%81/2013%E5%B9%B4%E5%8D%81%E5%A4%A7%E5%9C%8B%E9%9A%9B%E6%96%B0%E8%81%9E%E8%AD%B0%E9%A1%8C%EF%BC%9A%E7%AC%AC%E4%BA%8C%E5%90%8D-%E6%95%98%E5%88%A9%E4%BA%9E%E5%85%A7%E6%88%B0%EF%BC%9A%E6%8B%94%E6%B2%B3> adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Türkbilim (2012). Web: <http://turkbilimi.com/osmanli-imparatorlugu.html> adresinden 4 Nisan 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Yeni Bir Başlangıç Çağrısı”, (04.06.2009), BBC Turkish, Web: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/06/090604_obama_final.shtml adresinden 6 Nisan 2018’de alınmıştır.

İnternet: Yetkin, M. (01.08.2002). “ABD’ye İki Uyarı”. Radikal Haber, Web: <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/amerikaya-iki-uyari-640061/> adresinden 10 Aralık 2017’de alınmıştır.

- İzol, R., Zenginoğlu, S. (2014). “11 Eylül ve Sonrası: Terörizm, Petrol ve Nükleer Tehdit Ekseninde Ortadoğu”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 423-440
- Jane, M. (2017). “İran’ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi”. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 264-314
- Kandemir, E. (2011). “ABD Başkanları G.W. Bush ve B. Obama Dönemlerinde Yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerinde İttifak Söylemleri ve S.Walt’un İttifak Teorisi”. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(2), 122-151
- Kasalak, K. (2014). “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1(55), 108-124
- Kıbaroğlu, M. (2013). “İran’ın Nükleer Programı ve Türkiye”. *Bilge Strateji*, 5 (9), 1-8
- Köni, H. (2001). “ABD’nin Değişen Dış Politika Stratejileri: Jeo-politik ve Jeo-ekonomi”., B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları
- Kurtbağ, Ö. (2010). *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politika: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*. (Birinci Baskı). Ankara: Usak Yayınları
- Oğuzlu, T. (2012). “Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal Bir Analiz”. *Ortadoğu Analiz*, 4 (42), 8-17
- Oran, B. (2001). “Wilson’ın 14 Maddesi”., B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I (1919-1980)*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları
- Ovalı, Ş. (2006). “AB’nin Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm:11 Eylül ve Madrid Saldırılarının Etkileri”. *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(3), 77-102
- Özcan, A. B. (2004). “Uluslararası Güvenlik Soruları ve ABD’nin Güvenlik Stratejileri”. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 1(22), 455-465
- Özpek, B. B. (2012). “En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu”. *Ortadoğu Etütleri*, 3(2), 183-215
- Öztürk, M. (2010). “I. Körfez Savaşı’ndan (1990- 91)-11 Eylül Sürecine ABD’nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri”. *Akademik Bakış Dergisi*, 1(19), 1-27
- Öztürk, S. (2015). *11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Müdahalesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Pekar, Ç. (2017). “Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması Çerçevesinde Nükleer Teknolojinin “İki Yüzlü” Yapısı”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(29), S.319-337

- Polat, İ. (2006). *11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Isparta
- Sezer, A. (1999). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e; Misyonerlerin Türkiye’deki Eğitim Ve Öğretim Faaliyetleri”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(3), 169-183
- Sinkaya, B. (2010). “İran Nükleer Programı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Uranyum Takası Mutabakatı”. *Ortadoğu Analiz*, 2(18), 66-78
- Solaker, A. A. (2016). *Türk ve Alman Basınında Siyasilerin Dil Serüvenleri: Söz-Eylem Kuramı Çerçevesinde 11 Eylül Saldırıları ve Irak Savaşı Üzerine: Terör Mü Yoksa Haçlı Seferleri Mi?*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Konya
- Svistunova, İ. (2010). “İrak Faktörünün Türkiye’nin Dış Politikasına Etkisi”. *Ortadoğu Analiz*, 2(19-20), 87-92
- Şahin, G. (2005). “Türk-Ermeni İlişkilerinin Bozulmasında Amerikalı Misyonerlerin Rollerini Üzerine Bir İnceleme”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 184-207
- Şahingöz, M. , Keleşyılmaz, V. (1996). “Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(35), 357-378
- Tangör, B., Sayın, S. (2012). “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 85-118
- Taşcıoğlu, Ö. L. (2006). *ABD’nin Küreselleştirme Politikaları-İran Krizi ve Türkiye’ye Biçilen Rol*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Basımevi
- Taşkın, T. (2010). *11 Eylül Saldırıları Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD İlişkileri*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne
- Tuğtan, M. A. (2016). Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu. *Uluslararası İlişkiler*, 13 (49), 3-24
- Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. (Birinci Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları
- Uzgel, İ. (2001). “ABD ve NATO’yla İlişkiler”., B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II (1980-2001)*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları
- Uzgel, İ. (2013). “ABD’ ve NATO’yla İlişkiler”., B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları
- Ünsal, Ü. (2013). “Anayasa Fırlatma Krizi ve AKP’nin İktidara Gelişi”. B. Oran. (ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş, Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları

Yavuz, C., Eedurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi

Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları

Zürcher, E. J. (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Çev: Yasemin Saner). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1993'de yayımlandı)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Chen, Yiyun
Uyruğu : Tayvan
Doğum tarihi ve yeri : 01/07/1991 Tayvan
Medeni hali : Bekar
Telefon : 05396818249
e-mail : cwb589@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Chengchi Üniversitesi	06/2013

Yabancı Dil

Çince, İngilizce, Türkçe

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

